

TAMPEREEN YLIOPISTO

Kehitysvammaisten integroituminen avoimille työ- markkinoille - Tarkastelussa viisi Työklintika-projektin asiakasta

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiologian pro gradu -tutkielma
HEIDI HIETA-AHO
Huhtikuu 2017

Tutkielman tarkoituksena oli ymmärtää niitä esteitä, joita liittyy Tampereen Kaupunkilähetys ry:n Työklintikka-projektin kehitysvammaisten asiakkaiden työllistymiseen avoimille työmarkkinoille. Jotta pystyin pohtimaan projektin asiakkaiden kohtaamia esteitä heidän pyrkiessään avoimille työmarkkinoille, tarkastelin esteiden vastapainona työllistymistä edistäviä tekijöitä. Luontevana tutkimuskohteena oli myös ymmärtää, miksi työ on tärkeä asia projektin asiakkaille. Tutkielma toteutettiin viiteen henkilöön kohdistuvana tapaustutkimuksena, jossa kehitysvammaisten asiakkaiden lisäksi haastateltiin heidän itsensä määrittelemiä omaisia ja ammatillisia henkilöitä, joilla oli tietoa tutkittavien työelämäpolusta. Haastattelut olivat luonteeltaan teemahaastatteluja.

Tutkimukseni osoitti, että Työklintikka-projektin kehitysvammaisten asiakkaiden työllistymistä estäviä seikkoja olivat yksilöiden palkkatöihin vaikuttavat arjen haasteet, liian vähäinen tuki asumispalveluissa, työelämän kasvavat paineet sekä yhteiskunnan toimimaton tukijärjestelmä, joka passivoi osallistumaan avoimille työmarkkinoille. Yksilöllisistä arjen haasteista nousivat esille asioihin jumittuminen, oma-aloitteisuuden puute, epävarmuus, asioiden unohtelu, psyykkiset ja fyysiset ongelmat, ongelmat arjenhallinnassa sekä vaikeus hyväksyä oma kehitysvammaisuus. Työllistymistä edistäviä tekijöitä olivat puolestaan oma sisäinen motivaatio tehdä työtä, perheen oikeanlainen tuki, riittävä tuki työn tekemiseen sekä työn yksilöllinen räätälöiminen. Työn yksilöllisellä räätälöinnillä tarkoitetaan työtehtävien suunnittelua vastaamaan ihmisen osaamista ja mielenkiintoa sekä joustamaan työajassa tukien työssäjaksamista. Kaikki viisi tutkittavaa kokivat työnteon itselleen tärkeänä asiana. Työ koettiin merkitykselliseksi hyvin yksilöllisten tekijöiden kautta, joita olivat työn tuomat sosiaaliset suhteet, mielekäs tekeminen ja arjen rutiinit, sosiaalinen status sekä kokemus itsestä arvokkaana.

Tutkimuksen johtopäätökset koskevat erityisesti kehitysvammaisten henkilöiden elämän suhdetta yhteiskunnassa toimimiseen. Jokaisen kehitysvammaisen tulisi saada tukea omiin yksilöllisiin arjen haasteisiinsa ja nämä haasteet tulisi rehellisesti tunnistaa. Jotta kehitysvammaiset ihmiset pystyisivät työskentelemään avoimilla työmarkkinoilla, yhteiskunnan rakenteiden tulisi olla kannustavampia, joustavampia ja palkkatyön sallivampia. Katse täytyisi kiinnittää työpaikkojen luomiseen, joka tarkoittaa etenkin Suomessa toimimattoman tukijärjestelmän muokkaamista. Kehitysvammaisilla ihmisillä on Suomen perustuslaillinen oikeus saavuttaa samat perusedellytykset elämässään ja saada täysi yhteiskunnallinen osallisuus niin kuin muillakin kansalaisilla.

Avainsanat: Kehitysvammaisuus, työllistyminen, avoimet työmarkkinat, työn merkitys

UNIVERSITY OF TAMPERE

Faculty of Social Sciences

HIETA-AHO, HEIDI: INTELLECTUALLY DISABLED INTEGRATION TO THE OPEN LABOUR MARKET – Examination of Työklintika project's five clients

Master's thesis, 88 pages, 8 pages of appendices

Sociology

April 2017

The purpose of my thesis was to understand the obstacles within Tampere Citymission's Työklintika project in which intellectually disabled clients are employed to the open labour market. In order, to understand the obstacles that these clients encounter when striving to the open labour market, as a counterbalance I reviewed the matters that boost their employment. Naturally it was also important to understand why work is significant for the clients in this project. The thesis was carried out as a case study, which focused on five clients. I also interviewed their relatives and professional people, who were appointed by the clients themselves and who have information about their work path. Interviews were carried out as theme interviews.

My survey pointed out that the obstacles that harm employments of the intellectually disabled were individual challenges in their everyday lives, deficient support in housing services, increasing pressure in the work life and lack of proper support system in the society, which does not encourage them to strive to the open labour market. The everyday lives' individual challenges that arouse in the study were problems with progressing, lack of ability to take initiative, uncertainty, forgetfulness, mental and physical problems, problems in controlling everyday matters and problems with accepting their own disabilities. Factors that contribute employment were strong motivation towards the work, proper support from both the family and the work itself and individual tailoring of the work. Individual tailoring of the work means planning work tasks to meet people's individual know-how and interests and to plan working hours flexibly to support coping in the work life. All five examinees experienced the work to be meaningful. The work was considered to be meaningful because of different individual factors like social relationships that work enables, meaningful activities and routines in everyday life, social status and to experience oneself as valuable.

The conclusions of the research concern especially intellectually disabled person's relationship to the society. Each intellectually disabled should have support in their individual everyday challenges and these challenges should be fairly recognized. In order intellectually disabled to be able to work in the open labour market, social structures should be more supportive, flexible and permissive. There should be more effort in creating new vacancies, which in Finland means especially to adjust the non-functioning support system. The Finnish constitution states that intellectually disabled persons have the same rights to have the basic necessities and to have full participation in the society than everyone else do.

Keywords: intellectual disability, employment, open labour market, the meaning of work

Sisällys

1 JOHDANTO.....	7
2 KEHITYSVAMMAISUUS.....	9
2.1 Kehitysvammaisuuden määritelmä	9
2.2 Kehitysvammaisuuden aseman historiaa	10
2.3 Kehitysvammaisuus yhteiskunnallisena kysymyksenä	12
3 KEHITYSVAMMAPALVELUIDEN TYÖLLISTÄMISEEN LIITTYVÄT PALVELUT JA TUKIMUODOT	15
3.1 Ammattikoulutus ja ammatinvalinnanohjaus	15
3.2 Työllistyminen	16
3.2.1 Työ- ja päivätoiminta	16
3.2.2 Avotyötoiminta	17
3.2.3 Tuettu työ.....	18
3.3 Taloudelliset tuet ja toimeentulo.....	19
4 TYÖ IDENTITEETIN MÄÄRITTÄJÄNÄ	22
4.1 Työn merkitys yksilön identiteetille.....	22
4.1.1 Työ henkilökohtaisten tarpeiden toteuttajana	22
4.1.2 Työ aktiivisen kansalaisen merkinä	24
4.1.3 Työ taloudellisen itsenäisyyden ja valinnanvapauden mahdollistajana	26
4.2 Yksilön oikeus tehdä työtä	27
4.2.1 Työ kansalaisoikeutena	27
4.2.2 Yhteiskunnan sosiaalinen vastuu mahdollistaa työnteko.....	28

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	31
5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	31
5.2 Tutkimusmenetelmät ja aineisto	32
5.3 Tulosten luotettavuus, yleistettävyys sekä eettiset periaatteet	35
6 TYÖKLINIKAN ASIAKKAIDEN YKSILÖLLISET TYÖELÄMÄ POLUT	37
6.1 Anniinan polku	37
6.2 Mikan polku.....	39
6.3 Johannan polku	41
6.4 Jussin polku	44
6.5 Eveliinan polku	46
7 TYÖLLISTYMISTÄ ESTÄVÄT SEIKAT	49
7.1 Toimeentulon kannustinloukku	49
7.2 Palkkatöihin vaikuttavat yksilölliset arjen haasteet	50
7.3 Liian vähäinen tuki asumisessa.....	53
7.4 Työelämän paineet	55
8 TYÖLLISTYMISTÄ TUKEVAT SEIKAT.....	57
8.1 Sisäinen motivaatio tehdä työtä	57
8.2 Perheen tuki	58
8.3 Riittävä tuki työn tekemiseen	59
8.4 Työn yksilöllinen räätälöiminen	61
9 TYÖN MERKITYS	64
10 TULOSTEN YHTEENVETO	66

11 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	69
LÄHTEET.....	76
LIITTEET	81
Liite 1	81
Liite 2.....	82
Liite 3	84
Liite 4.....	86
Liite 5.....	87
Liite 6.....	88

1 JOHDANTO

Kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta avoimille työmarkkinoille on tutkittu Suomessa vasta suhteellisen vähän. Yleensäkin vammaistutkimus on Suomessa vasta nuorta, jonka syyksi Lampinen ja Pikkusaari (2012, 17) uskovat sen, että kehitysvammaiset ihmiset ovat olleet pitkään yhteiskunnassamme marginaalissa. Vasta viime vuosina on kiinnostuttu enemmän kehitysvammaisten ihmisten suhteesta työelämään. Yhteiskunta itsessään ei saisi olla esteenä erityistä tukea tarvitsevien ihmisten työllistymiselle avoimille työmarkkinoille. Yksilön etu olisi säilyttää mielekäs arki täynnä toimintaa sekä ansaita sellainen tulotaso, joka mahdollistaa riittävän elintason ja valinnanvapauden.

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista määrittelee, että ”jokaisella vammaisella on oikeus tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa; tähän sisältyvät oikeus mahdollisuuteen ansaita elantonsa vapaasti valitsemallaan tai työmarkkinoilla hyväksytyllä työllä sekä työympäristö, joka on avoin, osallistava ja vammaisten henkilöiden saavutettavissa.” (YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, 27. artikla.) Lisäksi Suomen perustuslaki tukee YK:n yleissopimusta, sillä sen mukaan: ”jokaisella on oikeus hankkia elantonsa itse valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Julkisella vallalla on myös velvollisuus edistää työllisyyttä ja sitä, että työtä on tarjolla kaikille teki- jöille. (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, 18§.) Kehitysvammaisten ihmisten kohdalla Suomen perustuslain ja YK:n ihmisoikeuksien periaatteet eivät aina toteudu parhaalla mahdollisella tavalla. Työ- tehtävien oikealla räättölöinnillä mahdollistettaisiin kehitysvammaisten ihmisten osallistuminen avoi- mille työmarkkinoille, joka olisi myös yhteiskunnan etu.

Jotta kehitysvammaisten ihmisten palkkatöihin osallistuminen mahdollistuisi, he sekä heidät palkan- nut työnantaja tarvitsevat erityistä tukea. Pro gradu -tutkielmani aiheena on viiden Työklintikka-pro- jektin asiakkaan palkkatyön tekemisen estävät ja edistävät tekijät sekä heidän kokemuksensa työn merkityksestä. Työklintikka-projekti on saanut rahoituksensa Raha-automaattiyhdistykseltä (vuodesta 2017 Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA) vuosille 2013-2017. Projekti on tarkoitettu Pirkanmaalla asuville kehitysvammaisille, joilla on tuen tarve työllistymisessä. Työklintikan toiminta pitää sisällään asiakkaiden työelämä- ja ammattitaitojen kehittämistä opetuksen ja valmennuksen kei- noin, oman elämänhallinnan tukemista sekä urasuunnittelua työpaikoilla järjestettävien työharjoitte- lujaksojen kautta. Tutkimukseni on laadullinen tapaustutkimus, jonka aineisto on kerätty tekemällä

teemahaastatteluja. Viiden tutkittavan henkilön lisäksi tutkimusta varten on haastateltu heidän lähipiiriinsä kuuluvia perheenjäseniä ja ammatillisia henkilöitä, joilla on ollut tietoa tutkittavien työelämäpolusta.

Tutkielmani teoriaosio etenee vammaisuuden käsitteen määrittelystä, kehitysvammaisten työllistymistä tukeviin palveluihin ja pohdintaan työn merkityksestä yksilön identiteetille. Etenkin kehitysvammaisuuden määrittelemisen oli tutkielmani kannalta tärkeää jo siitä syystä, että kehitysvammaisuus on niin monialaisesti tulkittu käsite. Monilla yhteiskunnallisilla instituutioilla on oletus siitä, mitä vammainen tai vajaakuntoinen tarkoittavat, mutta tästä huolimatta on vaikea löytää yleisesti hyväksyttyä ja tarpeeksi kattavaa määritelmää (Vehmas 2007, 41). Tehdessäni tutkielmaani huomasin, että monet akateemiset kirjoitukset puhuvat yleisesti vammaisuudesta, eivätkä kehitysvammaisuudesta. Tämä todennäköisesti johtuu siitä, että kehitysvammaisilla ihmisillä on omat yksilölliset arkeen vaikuttavat haasteensa. Haasteet voivat olla esimerkiksi perussairauksia, liikunnallisia rajoitteita tai mielenterveysongelmia, eikä tällöin voida tarkasti määrittää, mitä kehitysvammaisuus pitää sisällään, vaan jokainen ihminen on aina oma ainutlaatuinen yksilönsä. Vaikka tutkielman lainauksissa puhuttaisiin vammaisista ihmisistä, olen tulkinnut käyttämieni lähteiden tarkoittavan nimenomaan kehitysvammaisia, jotka ovat tutkielmani kohderyhmä.

Tutkielmani aihe on mielestäni tärkeä niin yhteiskunnallisista kuin henkilökohtaisista syistä. Olen itse työskennellyt kehitysvammaisten ohjaajana niin autetun asumisen yksiköissä kuin tuetussa asumisessa. Olen työssäni nähnyt, kuinka tärkeä asia työ on monelle kehitysvammaiselle asiakkaalleni. Työ on kenelle tahansa ihmiselle tärkeä osa hänen identiteettiään, johon liittyy vahvasti oman itsen kokeminen hyödyllisenä ja arvokkaana yhteiskunnan jäsenenä.

2 KEHITYSVAMMAISUUS

2.1 Kehitysvammaisuuden määritelmä

Vielä nykypäivänäkään ei ole onnistuttu löytämään yksiselitteistä määritelmää kehitysvammaisuudesta (Grue 2016, 958). Kehitysvammaisuuden merkitys ja sisältö ovat muuttuneet kautta aikojen aina sen mukaan, miten ympäröivä yhteisö on vammaisuuden tulkinnut. Kehitysvammaisuuden tulkintaan ovat vaikuttaneet niin vamman piirteet kuin yhteiskunnallinen poliittinen ja taloudellinen tilanne. Kehitysvammaisuus on siis aina ollut sosiaalisesti kiinnittynyt ympäröivään yhteiskuntaan. (Vehmas 2005, 21; Lampinen 2007, 27; Grue 2016, 957.) Oliverin ja Barnesin (2012, 14–15) mielestä sosiaalinen todellisuus eroaa oikeasta maailmasta siinä suhteessa, että sosiaalisessa maailmassa objekteja uudelleen määritellään jatkuvasti. Esimerkiksi niin kauan kuin vammaisuus mielletään yksilöä ja perhettä koskettavaksi tragediaksi, kehitysvammaisia kohdellaan uhreina. Määrittelyt ja siitä syntyneet mielikuvat vaikuttavat niin sosiaalipolitiikkaan kuin yhteiskunnan jäsenten käytökseen kehitysvammaisia ihmisiä kohtaan.

Kehitysvammaisuus on käsitteenä hyvin moniulotteinen, koska se perustuu niin yksilön fyysiselle, psyykkiselle kuin sosiaaliselle erilaisuudelle valtaväestöön nähden (Harjula 1996, 11). Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (23.6.1977/519) määrittelee kehitysvammaisen ihmisen sellaiseksi, jolla kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi. Kehitysvammaisuudella tarkoitetaan fyysistä tai psyykkistä vajavuutta, joka rajoittaa yksilön toimintakykyä. Voidaan siis todeta, että kehitysvammaisuuden käsitteen määrittelyllä on kaksi eri ulottuvuutta: sosiaalinen ja biologinen. Biologisesta näkökulmasta katsottuna kehitysvammalla tarkoitetaan hermoston kehityshäiriöitä, etenkin aivojen kehityshäiriöitä. Synnynnäisiä kehityshäiriöitä aiheuttavat muun muassa perintötekijät, kromosomipoikkeavuudet, hermoston kehityshäiriöt ja erilaiset infektiot. Maailman terveysjärjestö WHO määrittelee kehitysvammaisuuden tarkoittavan tilaa, jossa henkisen suorituskyvyn kehitys on epätäydellinen. Tällaisia puutteita voivat olla kognitiiviset, sosiaaliset, kielelliset ja motoriset taidot. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 16.)

Kehitysvammaisuuden sosiaalinen määrittely liittyy läheisesti yksilön toimintakykyyn ympäröivässä yhteiskunnassa. Sosiaalinen toimintakyky liittyy vahvasti arkipäivästä selviytymiseen. Ihmisellä, jolla sosiaalinen toimintakyky on heikentynyt, on hankaluuksia niin vuorovaikutuksessa kuin niissä

rooleissa, jotka hänellä on toimintaympäristössään. Haasteet saattavat ilmetä monin tavoin yksilön käyttäytymisessä, kuten esimerkiksi taitojen ja motivaation puuttumisena, arjen askareista selviytymisenä, torjutuksi tai kiusatuksi tulemisena, passiivisuutena sekä rohkeuden ja aloitteellisuuden vähenemisenä. (Savukoski & Kauramäki 2007, 133.) Vammaisuus nähdään yleensä aina yksilössä olevina piirteinä, jotka vaikeuttavat hänen henkilökohtaista elämäänsä ja yleensä toimimista yhteiskunnassa. Tätä näkökulmaa on kuitenkin kritisoitu siitä, että se lisää kehitysvammaisten ihmisten marginalisointia. Kritiikin mukaan tällaisessa ajattelutavassa ei ole kyse yksilöstä, vaan yhteiskunnasta ja sen ideologioista, jotka laittavat valtaväestön ensisijaisiksi ja määrittelevät, millainen valtaväestöön kuuluva ihminen on. (Oliver & Barnes 2012, 88–89; Vehmas 2007, 42–43.)

Lampinen (2007, 27) toteaa, ettei vammaisuuden biologista ja sosiaalista ulottuvuutta voida erottaa toisistaan. Vammaisuudessa on aina kyse yksilöllisestä haitasta, joka heijastuu sosiaalisen toimintaympäristön erilaisuuden sietämisestä, varsinkin tarkasteltaessa vammaisuuden sosiaalista ulottuvuutta. Savukosken ja Kauramäen (2007, 124) mukaan sosiaalisen toimintakyvyn määrittelyssä keskeisenä käsitteenä on juurikin osallisuus. Monikaan ihminen ei ole suomalaisessa yhteiskunnassa kokonaan ulkopuolinen, vaan yhteiskunnassamme on monitasoista osallisuutta. Kehitysvammaisten ihmisten asemaa yhteiskunnassa tulisi tarkastella sen kautta, mitä valintoja ja ratkaisuja hän pystyy elämässään tekemään vammansa vuoksi.

2.2 Kehitysvammaisuuden aseman historiaa

Kehitysvammaisuus oli Suomessa pitkään vaiettu asia, eikä vammaisuutta kuvaavaa käsitteistöä tai vammaishuoltoa koskevaa lainsäädäntöä ollut. Suomalaisessa yhteiskunnassa vammaisuus oli pitkään osana köyhyysongelmaa. Esimerkiksi vuonna 1893 köyhäinhoitotilastoissa vaivaisiksi eli sielun ja ruumiin vioilla vaivatuiksi köyhiksi luokiteltiin mielipuolet ja tylsäjärkiset, sokeat, kuuromykät ja muulla tavoin vaivaiset. (Harjula 1996, 28, 195.)

Oliverin ja Barnesin (2012, 16) mukaan vammaisuudesta tuli suuri yhteiskunnallinen kysymys länsimaaisessa yhteiskunnassa teollistumisen myötä. Yhteiskunta tarvitsi kaikki työkykyiset ihmiset tehtäisiin, joten vammaisuudesta tuli yhteiskunnalle ongelma. Agraarisessa yhteiskunnassa vammaiset olivat saaneet pihapiirissä olevalta perheeltään tarvitsemansa tuen, mutta ihmisten siirtyessä tehtäisiin

töihin tuen antaminen ei ollut päivällä enää mahdollista. Teollistuminen toi mukanaan myös kaupungistumisen, joka vaikutti vammaisten ihmisten tilanteeseen. Aiemmin kyläyhteisöt olivat olleet pieniä ja ihmisten kanssakäyminen tiivistä. Työntekoa oli hallinnut vuodenaikojen mukaan muuttuvat maatalan työt, joista löytyi omat kevyemmät työtehtävänsä myös vammaisille ihmisille. Teollistuminen toi mukanaan raskaat tehdastyöt ja yksilökeskeisemmän yhteiskunnan, jossa vammaiset ihmiset eivät enää pärjänneet. (Vehmas 2005, 54.)

Kapitalistisen talousjärjestelmän ja teollistumisen myötä työnkuva alkoi määräytyä yksinomaan markkinavoimien perusteella. Hitaampien ja heikompien työntekijöiden menestyminen työmarkkinoilla oli lähes mahdotonta, sillä uudet työtehtävät olivat nopeita ja tarkkuutta vaativia. Työelämässä selviytymisen perusteella yhteiskunta alkoi jakaa ihmisiä hyväksyttyihin ja hyljeksittyihin. (Vehmas 2005, 54–55.) Teollistumisen seurauksena 1800-luvun lopulla keskustelu vammaisuudesta kulminoi-
tuikin siihen, että vammaisuus miellettiin yhteiskunnan elinvoimaa laskevaksi taloudelliseksi ja moraalilliseksi taakaksi, joka periytyisi tuleville sukupolville. Toiseksi, keskusteltiin siitä, oliko yhteiskunta velvollinen tukemaan vammaisia rahallisesti. (Harjula 2003, 130.)

Teollistumisen myötä vammaiset ihmiset eivät enää kuuluneet tavalliseen köyhälistöön, vaan heistä tuli hyväntekeväisyyden kohteita, jotka olivat riippuvaisia yhteisöjen armeliaisuudesta (Vehmas 2005, 55). Perinteisesti köyhäinhoito oli tarkoittanut kirkon antamia avustuksia, mutta uudeksi muodoksi asetettiin ruotuhoito. Ruotuhoidossa pitäjä jaettiin omiin ruotuihinsa, joiden asukkaat olivat velvollisia elättämään sille asetetut huollettavat. 1860-luvun nälkävuodet lisäsivät vaivaishoitorasitusta runsaasti, jonka seurauksena vaivaishoitoasetusta lähdettiin muuttamaan. Kunnat velvoitettiin antamaan hoidon ja elannon heikkomielisille ja muille vähäosaisille ryhmille, jotka eivät sitä muualta saaneet. (Stolt 1994, 35–34.)

Kehitysvammaisten sosiaalista kyvyttömyyttä alettiin selittää heidän sairaanloisella tilallaan, joka johti vammaisuuden hoitamisen aloittamiseen lääketieteen keinoin ja aloitti laitoskierteen (Vehmas 2005, 56). 1880-luvulla alettiin perustaa maatilakunnalliskoteja, joihin kehitysvammaisia usein sijoitettiin mielisairaaloiden ohella (Stolt 1994, 35–36). Laitoksista tuli sosiaalisen kontrollin mekanismi, jonka avulla yhteiskunta piti yllä normaaliuden arvomaailmaa. Sosiaalisella kontrollilla tarkoitetaan prosessia, jonka avulla yhteiskunta edistää kansalaistensa yhdenmukaisuutta ja yhtenäisyyttä. Suomessa laitokset osoittautuivat tehokkaaksi tavaksi sosiaalisen järjestyksen ylläpitämiseksi. (Em. 2005, 56–57.)

Lähemmäksi kuntoutusajattelua vammaishuolto siirtyi Harjulan (2003, 130) mukaan Suomessa sota-vuosina 1939–44. Sodan aikana Suomessa vammautui yli 50 000 ihmistä pysyvästi, joka vaikutti myös muiden vammaisiksi luokiteltujen asemaan. Sotavuosien seurauksena vuonna 1947 astui voimaan invaliidihuoltolaki, joka korvattiin vuonna 1987 lailla vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista eli arkikielisesti vammaispalvelulailla. Lain tarkoituksena oli turvata eri palveluiden ja tukitoimien avulla vammaisten henkilöiden mahdollisuudet yhteiskunnalliseen osallistumiseen. (Puumalainen & ym. 2003, 1.)

2.3 Kehitysvammaisuus yhteiskunnallisena kysymyksenä

Barnesin (2012, 2) mielestä on yllättävää, että sosiologisessa keskustelussa on ollut hyvin vähän kiinnostusta kehitysvammaisuutta koskevia ilmiöitä kohtaan, vaikka yhteiskunnan prosessit näyttäytyvät hyvin vahvana niissä tilanteissa, joissa kehitysvammaiset ihmiset ja yhteiskunta kohtaavat. Erityisen mielenkiintoisia nämä prosessitarkastelut olisivat Teittisen (2000, 155) mukaan silloin, kun hyvinvointivaltion palvelujärjestelmät ovat muutoksessa. Kiinnostavaa onkin seurata, miten tällä hetkellä tiukalla säästökuurilla oleva Suomen hyvinvointivaltio kohtaa avoimille työmarkkinoille pyrkivät kehitysvammaiset, kun heidän kanssaan työllistettävänä ovat myös pitkäaikaistyöttömät.

Kautta aikojen vammaisuutta on leimannut ei-toivottu luonne yhteiskunnassa. Harjulan (1996, 12) mukaan vammaisuuden ei-toivottu luonne on sidoksissa kielteisiin sosiaalisiin ilmiöihin, kuten syrjäytyneisyyteen, köyhyyteen, avun tarpeeseen, huono-osaisuuteen ja työkyvyttömyyteen. Lampisen (2007, 197) mielestä vammaisuus on nähty taloudellisena taakkana, sillä vammaiset tuottavat yhteiskunnalle enemmän kustannuksia kuin pystyvät antamaan takaisin. Yhteiskunta pyörii kapitalistisen markkinatalouden ympärillä, josta tulevat määritelmät yhteiskunnan kunnolliselle tuottavalle kansalaiselle. Taloudellisten resurssien maailmassa kaikki eivät voi saada kaikkea ja yhteiskunnallisten instituutioiden on pakko tehdä valintoja siitä, mihin ja kelle rahalliset tukitoimet suunnataan. (Vehmas 2005, 191.)

Ajatus siitä, ettei yksilö ole yhteiskunnalle tuottava, vahvistaa sitä ajatusmaailmaa, etteivät kehitysvammaiset olisi tasavertaisia kansalaisia muiden kanssa. Voidaan puhua toiseudesta, joka liittyy läheisesti syrjäytymisen käsitteeseen. Syrjäytymisessä ei ole kyse vain huono-osaisuudesta, vaan niin

sanotun normaalin rajoista. Ihmisiä jaetaan jatkuvasti ”meihin” ja niihin, jotka ovat ”tuolla puolen”. Usein ihmiset, jotka ovat meille niitä ”toisia”, ovat haavoittuvia, passiivisia, muista riippuvaisia ja yhteiskunnan reunoille ajautuneita ihmisiä. (Helne 2006, 117, 170–172.) Kehitysvammaiset ihmiset usein suljetaan tai he itse sulkeutuvat vammansa vuoksi yhteisön ulkopuolelle, jolloin heistä tulee syrjäytyneitä. Vammaisuus sinällään ei ole lainkaan taakka, mutta jos ihminen kohtaa yhteiskunnassa syrjintää toistuvasti vammansa vuoksi, vammaisuus muuttuu rasitteeksi. (Lampinen 2007, 197.)

Yhteiskunnallinen keskustelu vammaisuuden yksilöllisestä määrittelystä on selvästi ristiriitainen. Kaukolan (1997, 18) mielestä on ollut positiivista, että kehitysvammaisten ihmisten yksilöllisiin tukitarpeisiin on alettu kiinnittää entistä enemmän huomiota. Historiassa kehitysvammapalveluille on ollut tyypillistä käsitellä kehitysvammaisia homogeenisena ryhmänä, joille kaikille on tarjottu samantaisia palveluita. Vehmas (2005, 143) kuitenkin näkee hyvänä asiana sen, että sosiologisessa vammaistutkimuksessa on keskitytty vammaisuuden sosiaaliseen määrittelyyn, jättäen taka-alalle se, mitä yksilö biologisesti on. Vallalla on ollut ajatus, että biologisten ja sosiaalisten piirteiden yhdistäminen on edistänyt syrjintää ja näin ollen elimellisten vammojen tarkastelu on jätetty huomiotta. Molemmilla näkökannoilla on hyvät tarkoituksensa, mutta niiden välillä olisi kehitysvammaisten arjen toimivuuden kannalta löydettävä hyvä kultainen keskitie.

Kehitysvammaisen ihminen ei saa yhteiskunnassa jäädä ilman tarvitsemaansa tukea, mutta tuentarpeesta huolimatta hänellä on monia oikeuksia, joiden toteutuminen tulisi mahdollistaa entistä paremmin. Etenkin mietittäessä työelämää, Leedsin yliopiston sosiologisen vammaistutkimuksen emeritusprofessori Colin Barnes (2012, 11) muistuttaa, ettei kehitysvammaisten ihmisten voida olettaa työskentelevän samalla teholla kuin muiden työntekijöiden. Ajatus on hänen mukaansa epäoikeudenmukainen, sillä kehitysvammaisten ihmisten tuentarve täytyy realistisesti tunnistaa, jotta työnteko ja tätä kautta yhteiskunnallinen osallisuus mahdollistuu parhaalla mahdollisella tavalla. Jotta kehitysvammaisten ihmisten integraatio yhteiskuntien jäseniksi mahdollistuisi paremmin, yhteiskuntien tulisi muuttaa omaa suhtautumistaan kehitysvammaisten ihmisten työntekoa kohtaan. Kehitysvammaisuuden tuomat arjen haasteet tulee tunnistaa, mutta kehitysvammaisuuden ei saisi automaattisesti tarkoittavan työkyvyttömyyttä. Jokaisen ihmisen tulisi saada mahdollisuus osallistua työelämäänsä omilla henkilökohtaisilla voimavaroillaan, joka päättäjien tulisi mahdollistaa. (OECD 2003, 156.)

Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan pitäisi periaatteessa perustua hyvinvointiliberalismille, joka korostaa yksilöiden yhtäläisiä mahdollisuuksia omien päämäärien ja arvojen valitsemiseen. Vehmas (2005, 193; 2007, 49) kuitenkin kyseenalaistaa hyvinvointiliberalismin toteutumisen kehitysvammaisten kohdalla. Hänen mukaansa yhteiskunta tekee vammaisuudesta haitallisen tilan, joka estää

monien toimintojen, kuten työuran luomisen mahdollisuuden. Myös Wiman (2007, 86) korostaa, että kehitysvammaisten ihmisten tulisi saavuttaa samat perusedellytykset elämässään ja saada täysi yhteiskunnan osallisuus niin kuin muillakin kansalaisilla. Nämä ovat hänen mukaansa Suomessa vasta vammaispoliittisia tavoitteita. Tavoitteet voitaisiin saavuttaa vammaisten oikeuksien paremmalla huomioimisella, paremmilla kuntoutusmahdollisuuksilla sekä tarvittavilla tukipalveluilla. Asiaan on kuitenkin jo herätty, sillä vammaislainsäädäntöä ollaan uudistamassa. Uudistamistarve on nähty erityisesti siitä syystä tarpeelliseksi, jotta vammaisten ihmisten yhteiskunnallinen yhdenvertaisuus ja osallisuus toteutuisivat paremmin sekä pystyttäisiin poistamaan niitä esteitä, jotka rajoittavat yhdenvertaisuuden toteutumista. Lailla pyritään takaamaan vammaisille ihmisille riittävät palvelut, mutta samalla lisätä vammaisten henkilöiden itsenäistä suoriutumista arjessa. Lain valmistelu on parhailaan käynnissä ja sen on tarkoitus tulla voimaan vuonna 2019. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015.)

3 KEHITYSVAMMAPALVELUIDEN TYÖLLISTÄMISEEN LIITTYVÄT PALVELUT JA TUKIMUODOT

3.1 Ammattikoulutus ja ammatinvalinnanohjaus

Ammatinvalinnanohjaus on erittäin keskeisessä roolissa autettaessa ihmisiä löytämään itselle parhaiten sopivaa toimintaa sekä ohjattaessa ihmiset heitä kiinnostaviin koulutustarpeisiin ja tulevaan ammattiin. Ammatillisten opintojen päätavoitteena on suunnata nuoret kehitysvammaiset osallistumaan työelämään, hakemaan omaa paikkaansa yhteiskunnassa sekä olemaan ahkera ja yritteliäs. (Lampinen 2007, 122.) On erittäin tärkeää, että vammaiset ihmiset saavat osallistua ammatinvalinnanohjaukseen ja koulutukseen, joilla varmistetaan, että jokainen voi saavuttaa oman potentiaalinsa. (Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma 2006, 45.)

Euroopan vammaispoliittisen toimintaohjelman (2006, 46) mukaan jäsenmaiden tulisi varmistaa, että vammaiset henkilöt saavat ammatinvalinnanohjausta, ammatillista koulutusta ja työllisyyspalveluja. Kaikki eivät pysty hankkimaan riittävästi tietoa omista oikeuksistaan ja tarjolla olevista palveluista. Kyky tehdä kannattavia työllistymisratkaisuja vaatii tietoa ja osaamista työelämästä ja työn tekemisestä. Jotta kaikilla olisi yhdenvertaiset työelämään liittyviä valintoja, tulisi palvelujen saatavuuteen ja tiedon ymmärtämiseen kiinnittää yhteiskunnassa nykyistä enemmän huomiota etenkin kehitysvammaisten kohdalla. Tiedon ja palvelujen saannin epätasa-arvoisuus näkyy erityisesti isojen ja pienien asuinkuntien välillä. (Lampinen & Pikkusaari 2012, 17.) Vammaisten henkilöiden tulisi päästä objektiiviseen ja yksilölliseen arviointiin, jossa kartoitetaan mahdollisia tulevia ammatteja, luodaan pohja ammatilliselle koulutusohjelmalle sekä autetaan löytämään sopiva työ. Suomessa EU:n vammaispoliittisen toimintaohjelman linjaus toteutetaan siten, että jokaiselle 16-vuotiaalle peruskoulun päättävälle vammaiselle nuorelle tehdään opiskelu- ja ammatillinen kuntoutussuunnitelma (Lampinen 2007, 123).

Ammatillisesta peruskoulutuksesta annetun lain (630/1998) 27 a § mukaan hakijan terveydentilaan tai toimintakykyyn liittyvä seikka ei saa olla esteenä opiskelijaksi ottamiselle. Lisähuomiona on, että

opiskelijaksi ei kuitenkaan voida ottaa sitä, joka ei ole terveydentilaltaan tai toimintakyvyltään kykenevä opintoihin liittyviin käytännön tehtäviin tai työssäoppimiseen. Lain mukaan kehitysvammaiset ihmiset voisivat osallistua tavalliseen ammattikoulutukseen, jos sille ei ole turvallisuussyistä estettä. Opiskelijalle tällöin laaditaan oma henkilökohtainen opetussuunnitelma, joka tukee oppilaan omia tavoitteita opiskelulle.

3.2 Työllistyminen

3.2.1 Työ- ja päivätoiminta

Työ- ja päivätoimintaa järjestetään kunnan tai kuntayhtymän sosiaalitoimenpalveluna yleensä toimintakeskuksissa. Toimintakeskuksia ylläpitävät kunnat, kuntayhtymät ja erilaiset säätiöt. Työ- ja päivätoimintaan osallistuvat ihmiset ovat kunnan asiakkaita, eivätkä omaa työsuhdetta, mutta heille voidaan maksaa pientä työosuusrahaa. Työosuusraha on verotonta ja sen tarkoituksena on olla toiminta-avustus – tyyppinen tukimuoto, jolla kannustetaan palveluun osallistumista. Työosuusraha on enimmillään 12 euroa vuorokaudessa. Työ- ja päivätoimintaan osallistuu arviolta noin 14 000 kehitysvammaista ihmistä. (Kehitysvammaisten Tukiliitto ry, 2016.)

Päivätoiminta on tarkoitettu lähinnä vaikeavammaisille ihmisille. Päivätoiminta tulee toteuttaa perustuen yksilölliseen hoito- ja palvelusuunnitelmaan, johon sisältyy muun muassa viriketoimintaa ja päivittäisten taitojen opettelua. Päivätoiminta on enemmänkin toimintakykyä ylläpitävää toimintaa kuin tavoitteellisesti avoimille työmarkkinoille valmentavaa toimintaa. (Välimaa & ym. 2012, 18, 25.) Päivätoiminnan tarkoituksena on tukea itsenäistä elämässä selviytymistä sekä rohkaista sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Päivätoiminta on pääsääntöisesti tarkoitettu kaikkein vaikeavammaisimmille, joille päivän aikana tapahtuva vuorovaikutus tuo mielekkyyttä päivään sekä ennaltaehkäisee psyykkisiä ongelmia. Tarkoituksena on lisätä asiakkaille kontakteja kodin ulkopuolelle. (Lampinen 2007, 126–127.) Työtoiminta voi puolestaan pitää sisällään pieniä työtehtäviä, kuten tekstiili- ja puutöitä, kokoonpanoa tai pakkaamista, jota tehdään alihankintana erilaisille yrityksille (Kehitysvammaisten Tukiliitto ry, 2016).

Vaikeavammaisilla on vammaispalvelulain (3.4.1987/380) nojalla subjektiivinen oikeus päivätoimintaan. Työ- ja päivätoimintaa tulisi järjestää siten, että asiakas voisi osallistua toimintaan viitenä päivänä viikossa. Päivätoimintaa voidaan järjestää harvemmin sellaisissa tapauksissa, joissa asiakas kykenee osallistumaan työtoimintaa osan aikaa viikosta tai, jos siihen on jokin muu asiakkaasta riippuva syy. Tiettyä päivätoiminnan tuntimäärää ei ole erikseen määritetty. (Lampinen 2007, 127–128.)

3.2.2 Avotyötoiminta

Euroopan neuvoston vammaispoliittinen ohjelma (2006, 46) edellyttää, että niille kehitysvammaisille, joiden tarpeita ei voida tyydyttää avoimilla työmarkkinoilla ilman henkilökohtaista tukea, on oltava tarjolla tuetun työllistymisen kaltaisia tukitoimia. Suomessa tällaiset tukitoimet ovat pitkälti järjestetty avotyötoiminnan kautta. Avotyötoiminta perustuu pääosin kehitysvammalakiin (23.6.1977/519), jossa määrätään työtoiminnan järjestämisestä. Laissa ei ole kuitenkaan tarkemmin säädetty työtoiminnan järjestämisestä, eikä sen oikeudellisesta luonteesta.

Avotyötoiminnalla tarkoitetaan työ- ja toimintakeskuksissa olevien henkilöiden sijoittamista avoimille työmarkkinoille ilman työsuhdetta. Avotyötoiminnasta tehdään kirjallinen sopimus avotyötoiminnasta vastaavan tahon, kuten kunnan tai kuntayhtymän kanssa. Sopimuksen sisällöstä riippuen kehitysvammaisen henkilön työpanos on työnantajalle ilmainen tai avotyötoiminnan järjestäjä voi periä työnantajalta vammaiselle henkilölle maksettavan työosuusrahan. Avotyötoiminta syntyi Suomessa noin 1990-luvulla, jolloin mallia pidettiin edistyksellisenä väylänä saada kehitysvammaisia ihmisiä palkkatöihin. Avotyötoiminnassa työtehtävät ovat yksilöllisesti räätälöidyt ja tavoitteena on, että harjaantumiskauden jälkeen avotyötoiminnan asiakkaat suoriutuvat tehtävissään itsenäisesti. Suomessa tavallisilla työpaikoilla avotyötoiminnassa työskenteli vuonna 2012 noin 2300 kehitysvammaista. (Varanka & Saarinen 2012, 10–11.)

Avotyötoiminnanmallia ei pidetä toimivana, sillä avotyötoiminnassa työtä tehdään täysin ilman työsuhdetta, eikä laki velvoita ottamaan tapaturmavakuutusta. Lisäksi avotyötoiminta ei ole näyttänyt useinkaan etenevän oikeaan työsuhteeseen, vaikka avotyötoiminta olisi kestänyt pitkään. (Varanka & Saarinen 2012, 4, 10–11.) Ollikaisen (2008, 45) mukaan syy, miksi avotyötoiminta ei ole johtanut

oikeaan työsuhteeseen on se, että työnantajat ovat perustelleet asiaa tuottavuusvajeella sekä avotyöntekijän sosiaalisten taitojen puutteellisuudella. Varangan ja Saarisen (2012, 10–11) mukaan avotyötoiminta on kuitenkin mennyt viime vuosina hieman positiivisempaan suuntaan ja se on alettu nähdä niin sanottuna työkokeiluna työuran päätepisteen sijaan. Ajatukseen on todennäköisesti saatu pontta Euroopan neuvoston vammaispoliittisesta ohjelmasta (2006, 46), joka kehottaa Euroopan maita mahdollistamaan avotyöstä siirtymisen avoimille työmarkkinoille. Ohjelma myös linjaa, että kehitysvammaisia henkilöitä olisi kannustettava aina avoimille työmarkkinoille silloin, kun se on heille mahdollista. Avotyötoiminta tulisi nähdä entistä enemmän työelämään tutustumisena ja työyhteisön jäsenyyden kokeilumahdollisuutena ja onnistumisien jälkeen siirryttäisiin avoimille työmarkkinoille normaaliin palkkasuhteeseen. Käytäntö on osoittanut, että avotyötoiminnassa olleet kehitysvammaiset henkilöt voisivat hyvin pärjätä työsuhteessa, jos saisivat siihen työhönvalmentajan tukea. (Em. 2012, 13.)

3.2.3 Tuettu työ

Tuetussa työssä kehitysvammainen henkilö tekee työtä avoimilla työmarkkinoilla, jossa häntä sekä hänen työnantajaansa sekä työyhteisöään on tukemassa työhönvalmentaja. Työhönvalmentajan tehtäviin kuuluu antaa asiakkaalleen työhön perehdytystä, ohjausta sekä säännöllistä tukea. Työhönvalmentaja yleensä myös auttaa asiakastaan löytämään juuri hänelle sopivan ja omiin kykyihin räätälöidyn työn. (Varanka & Saarinen 2012, 56–57.) Työhönvalmennus on aina yksilöllinen prosessi, jossa pyritään valmentamaan asiakasta kohti sovittuja tavoitteita. Työelämän ohjauksen ja neuvonnan lisäksi työhönvalmennus pitää sisällään asiakkaan oman elämän selkiyttämistä sekä asiakkaan kuntoutumista tukevien toimenpiteiden organisointia ja moniammatillisten yhteistyöverkostojen ylläpitoa. (Lampinen & Pikkusaari 2012, 13.)

Tuettua työtä sekä siihen tähtääviä erilaisia työhönvalmennuksen palvelumuotoja toteuttavat joko julkiset toimijat, kuten kunnat tai Työ- ja elinkeinohallinto itse. Kunnat tai kuntayhtymät voivat myös hankkia työllistymistä tukevat palvelut ostopalveluna erilaisilta yksityisiltä tai kolmannen sektorin toimijoilta. Kolmannen sektorin toimijoilla tarkoitetaan voittoa tuottamattomia yhteisöjä, kuten säätiöitä, yhdistyksiä ja järjestöjä. (Lampinen & Pikkusaari 2012, 34.) Etenkin 1990-luvulta lähtien

Suomessa on ollut varsin tavallista kokeilla ja kehittää uusia käytäntöjä sosiaalialalle erilaisten kolmannen sektorin projektien avulla (Savukoski & Kauramäki 2007, 129). Välimaa ym. (2012, 5) puhuvat sosiaalisen työllistämisen toimialasta, jolla he tarkoittavat sitä monialaista palvelukenttää, joka pyrkii edistämään ihmisten osallisuutta työelämässä. Työelämään pääsyä tukevilla palveluilla toimiala edistää Suomen perustuslakiin perustuvaa yhdenvertaisuutta, sillä kaikilla on oikeus tehdä työtä, jonka on itse valinnut. On arvioitu, että sosiaalisen työllistämisen toimialalla on noin 500 yksikköä ja 10 000 päivittäistä asiakasta. Sitä, moniko heistä on kehitysvammainen, on vaikea tilastollisesti todeta. Kehitysvammaisten Tukiliitto ry (2016) on kuitenkin arvioinut, että tuetussa työssä olisi vain noin hieman yli 300 kehitysvammaista.

Yhteiskunta tarjoaa vammaisten henkilöiden palkkaamiseen erilaisia tukia. Esimerkiksi tuetun työn mallissa työnantajalle voidaan maksaa palkkatukea sekä työohjaajan palvelut ovat hänelle maksuttomia. (Varanka & Saarinen 2012, 56–57.) Palkkatukea työnantaja voi hakea Työ- ja elinkeinotoimistolta. Sitä myönnetään käytettävissä olevien määrärahojen puitteissa. Palkkatuki on tarkoitettu korvaamaan työnantajalle kuluja, jotka ovat syntyneet työntekijän tavallista enemmän aikaa vievästä ohjauksesta. Palkkatuki myönnetään sillä perusteella, että työttömän vamma tai sairaus olennaisesti vaikuttaa hänen työsuoritukseensa. Lisäksi Työ- ja elinkeinotoimistolta työnantaja voi hakea työolosuhteiden järjestelytukea, jos työhön palkattavan henkilön sairaus tai vamma sitä edellyttää. Tuki on tarkoitettu uusien työvälineiden tai kalusteiden hankintaan, työpaikan muutostöihin tai toiselta työntekijältä saatavaan apuun. Uusien työvälineiden hankintaan tai tarvittaviin muutostöihin TE-toimisto myöntää enintään 4000 euroa yhtä henkilöä kohden, mutta korvaus edellyttää työnantajan kohtuullista osallistumista kulujen maksamiseen. Korvausta toisen työntekijän antamasta avusta voi saada enintään 20 tunnille kuukaudessa 18 tukikuukauden ajan. Korvaus on 20 euroa tunnilta ja se maksetaan jälkikäteen. (Työ- ja elinkeinotoimisto 2016.)

3.3 Taloudelliset tuet ja toimeentulo

Lampisen (2007, 122, 124) mukaan Suomella on vielä paljon opittavaa muilta Euroopan mailta sekä Yhdysvalloilta, mitä tulee kehitysvammaisten työllistymiseen avoimille työmarkkinoille. Suomessa

on luotettu kattavaan sosiaaliturvajärjestelmään, joka takaa vammaisille ihmisille toimeentulon. Kehitysvammaisten työnteosta saaman palkan ja sosiaaliturvan yhdistäminen on nimittäin tällä hetkellä Suomessa varsin vaivalloista. Vaikeaa tästä tekee sen, että monet kehitysvammaiset saavat työkyvyttömyyseläkettä. Työstä saatavat tulot yhdistetään siis työkyvyttömyyseläkkeeseen, jonka Kansaneläkelaitos sallii. Vuonna 2017 työkyvyttömyyseläkettä saava henkilö sai ansaita kuukaudessa bruttona enintään 737,45 euroa kuukaudessa. Mikäli työtulot olivat yli tämän summan kansaneläkkeen saa jättää lepäämään vähintään kolmeksi kuukaudeksi ja enintään kahdeksi vuodeksi. Tänä aikana henkilöllä on kuitenkin mahdollisuus saada Kelasta ylimmän vammaistuen suuruista tukea. Kun enintään kahden vuoden eläkkeen lepäämisaika täyttyy, henkilö päättää, ottaako eläkkeensä takaisin maksuun vai luopuuko siitä. Työtulot vaikuttavat myös eläkkeensaajan asumistukeen sekä eläkkeiden verotukseen. (Kansaneläkelaitos 2017.)

Työkyvyttömyyseläkkeen ja työtulojen yhdistäminen aiheuttaa ikävän kannustinloukun. Eläkkeen lepäämään jättämistä koskevan tulorajan vuoksi kehitysvammaisen henkilön kannattaa ansaita vähemmän kuin 737,45 euroa kuukaudessa tai vaihtoehtoisesti yli 1700 euroa. Useimmille kehitysvammaisille henkilöille täyden työviikon tekeminen on kuitenkin liian raskasta, joten työkyvyttömyyseläkkeestä ei uskalleta luopua. (Vesla, Klem & Ahlsten 2015, 14.) Erityisen ongelmalliseksi työkyvyttömyyseläkkeen ja työtulojen yhdistämisestä tekee kansaneläke, sillä siinä ei ole samanlaisia osaetuu-den mahdollisuutta kuin työeläkkeessä. Lisäksi, vaikka Suomessa on erilaisia rahallisia tukimuotoja kannustamassa kehitysvammaisten palkkaamista avoimille työmarkkinoille, Lampinen (2007, 123) on sitä mieltä, että työnantajan kannalta vammaisten henkilöiden työllistäminen on tehty varsin hankalaksi. Esimerkiksi apuvälineiden saanti lyhyisiin työsuhteisiin on lähes mahdotonta. Lisäksi osatyökykyisten henkilöiden palkkaamisessa on korkeat välilliset työvoimakustannukset. Erityisesti yritysten täysi eläkevastuu, tekee osatyökykyisten palkkaamisesta kannattamatonta.

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti vuonna 2013 työryhmän, jonka tehtävänä on ollut yhteen sovittaa kehitysvammaisten palveluita koskevia lainsäädäntöjä, joka parantaisi vammaisten ihmisten yhdenvertaisuutta ja osallisuutta yhteiskunnassa. Uudistamistyöryhmän loppuraportin (2015, 35) mukaan ”sosiaalihuolto keskittyy uuden lainsäädännön myötä heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden sosiaaliseen kuntoutukseen, joka jakautuisi työelämävalmiuksia edistävään sosiaaliseen kuntoutukseen ja osallisuutta edistävään sosiaaliseen kuntoutukseen. Osallisuutta edistävää sosiaalista kuntoutusta järjestettäisiin sellaiselle heikossa työmarkkina-asemassa olevalle henkilölle, jolla ei ole mahdollisuuksia työllistyä avoimille työmarkkinoille, ja joka tarvitsee erityistä tukea sosiaalisen toimintakykynsä ja osallisuutensa edistämiseksi tai ylläpitämiseksi. Asiakkaan mahdollisuuksia siirtyä

osallisuutta edistävästä sosiaalisesta kuntoutuksesta työelämävalmiuksia edistävään sosiaaliseen kuntoutukseen, työ- ja elinkeinohallinnon palveluihin, koulutukseen, ammatilliseen kuntoutukseen tai avoimille työmarkkinoille tulisi selvittää säännöllisesti palvelun aikana ja aina asiakassuunnitelman päivittämisen yhteydessä.” Tarkoituksena on siis parantaa kehitysvammaisten avoimille työmarkkinoille työllistymistä, mutta nähtäväksi jää toteutuuko tavoite käytännössä.

4 TYÖ IDENTITEETIN MÄÄRITTÄJÄNÄ

4.1 Työn merkitys yksilön identiteetille

4.1.1 Työ henkilökohtaisten tarpeiden toteuttajana

Palkkatyöllä on moniulotteisia merkityksiä ihmisille ja työn tekeminen täyttää monia eri tarpeita yksilöiden elämässä, eivätkä kehitysvammaiset poikkea tästä millään tavalla valtaväestöön nähden. Lampisen (2007, 123) mukaan vammaisten nuorten käsitykset työn merkityksestä ovat hyvin samantlaiset kuin muiden saman ikäisten. Työ tuottaa tekijälleen tuloja, jonka avustuksella voi ostaa hyödykkeitä ja tavaraa. Työ luo itsessään myös paljon arvokkaita elämyksiä, joiden kautta yksilö kokee itsensä arvokkaaksi.

Aabraham H. Maslow (1987, 15–31) on luonut Maslowin tarvehierarkiana tunnetun teorian, jonka mukaan ihmisellä on viidenlaisia tarpeita, jotka voidaan asettaa hierarkkiseen järjestykseen. Ihmisten tarpeiden tyydytys etenee Maslowin mukaan hierarkkisesti portaittain siten, että kun alemmalla portaalla olevat tarpeet on tyydytetty, siirrytään portaikolla korkeampiin tarpeisiin. Niin sanottu tarvehierarkia etenee fysiologisista tarpeista (nälkä ja jano), turvallisuuden tarpeisiin, yhteenkuuluvuuden tarpeisiin (ryhmään kuuluminen, rakkaus), arvostuksen tarpeisiin ja viimeisenä tuleviin itsensä toteuttamisen tarpeisiin. Maslow näkee, että jos ihmisen perustarpeet tulevat helposti tyydytettyä, ne eivät enää ohjaa ihmisten jokapäiväisen toiminnan motiiveja, vaan yksilö kurkottaa kohti korkeampia tavoitteita. Kuitenkin voidaan todeta, että nämä kaikki viisi tarvetta toteutuvat jossain muodossa palkkatyössä. Palkalla pystytään turvaamaan ihmisen fysiologisiin ja turvallisuuteen liittyvät tarpeet. Lisäksi työyhteisö sekä työ itsessään mahdollistavat yksilön saavuttaa niin yhteenkuuluvuuden, arvostuksen kuin itsensä toteuttamisen tarpeet.

Erik Allardt (1976, 32–49) on jalostanut oman tarveteoriansa Maslowin teorian pohjalta. Allardt puolestaan jaottelee yksilön tarpeidentyydytyksen kolmeen eri luokkaan, jotka ovat elintaso (having), yhteisyyssuhteet (loving) ja itsensä toteuttamisen muodot (being). Kukin luokka koostuu monesta eri osatekijästä ja toteutuessaan ne tuottavat yksilöille resursseja. Resursseilla tarkoitetaan esimerkiksi

sellaisia asioita, jotka tuottavat ihmisille kiitollisuuden tunnetta ja arvontoa. Elintasolla (having) Allardt (1976, 39–42) tarkoittaa ihmisten fysiologisia tarpeita, kuten ravintoa, lämpöä ja turvallisuutta. Tarpeet koostuvat eri osatekijöistä, jotka voidaan jakaa tarve- ja preferenssialueisiin. Tarvealue vastaa sitä minimiä, jonka ihminen tarvitsee selviytyäkseen. Preferenssialueisiin kuuluvat puolestaan keinotekoiset alueet, joita esimerkiksi mainokset luovat meille. Yhteisyyssuhteet (loving) Allardt näkee tärkeänä resurssina, joka auttaa toteuttamaan muita arvoja. Ihmisellä on synnynnäinen tarve solidaarisuuteen sekä kuulua sosiaalisten suhteiden verkostoon, jossa ilmaistaan toisista välittämistä. Kyse on yksilön rakkauden tarpeesta, joka on kaksitahoista, ihminen sekä saa että antaa huolenpitoa. Yksilö voi huonosti, jos hän on syrjitty tai jätetty yhteisyyden ulkopuolelle.

Työn merkitystä yksilön identiteetille voidaan lähestyä Allardtin (1974, 46–49) hyvinvointimallissa itsensä toteuttamisen (being) kautta. Itsensä toteuttamisella Allardt viittaa ihmisen sisällä piileviin mahdollisuuksiin. Yhtenä itsensä toteuttamisen osatekijänä on, että yksilöä pidetään persoonana, joka sisältää tietyn määrän korvaamattomuuden tunnetta. Yksilön tulee saada työstään arvontoa eli statusta muilta ihmisiltä, sillä se liittyy vahvasti yksilön kokemaan kunniaan. Voidaan sanoa, että ihmiset rakentavat identiteettiään palkkatyönsä avulla. Työ on keskeinen paikka, jossa ihmiset tuottavat omalla toiminnallaan itselleen mielihyvää. Työn avulla ihmiset pystyvät sosiaalistumaan työyhteisöön sekä kasvamaan ihmisenä omien onnistumisien ja epäonnistumisien kautta. (Juuti & Salmi 2014, 71.)

Maslow (1987, 21–22) jaottelee arvannon tarpeet ja itsensä toteuttamisen tarpeet erillisiksi ihmisen motivaatioon vaikuttaviksi osa-alueiksi. Kun taas Allardt kokoaa ne itsensä toteuttamisen (being) osa-alueen alle. Oli tekeminen työtä tai poliittista osallistumista, yksilölle syntyy tunne oman elämänsä tärkeydestä. Siihen kulminoituvat juuri kunnioitus, omaan elämään vaikuttaminen sekä arvannon saaminen muilta ihmisiltä. Mielestäni sekä itsensä toteuttamisen että arvostuksen saamisen tarpeet tyydyttyvät ihmisillä pitkälti työelämän kautta. Yksilö kokee omaa ammattiaan toteuttaessaan ammatillista ylpeyttä olemalla asiantuntija omalla alallaan. Tällöin hän saa toteuttaa itseään sekä samalla tulee kunnioitetuksi omassa työssään. Maslowin (em.) mukaan yksilön täytyy saada tehdä sitä, mihin hän on kykenevä. Esimerkiksi muusikon on saatava soittaa, jotta hän saa oman sisäisen tyydytyksen. Ihmisillä on sisäinen palo saada toteuttaa itseään niillä taidoilla, jotka heidän on mahdollista saavuttaa oman potentiaalinsa avulla.

Allardtin (1974, 47) mukaan etenkin Pohjoismaissa korvaamattomuuden tunnetta halutaan tuntea työelämässä ja työelämä on ihmisille keskeinen hyvinvoinnin määrittäjä. Samalla työelämä on myös identiteetin määrittäjä, sillä työkeskeisessä yhteiskunnassa ihmiset peilaavat itseään työelämän

kautta. Allardtin väitettä tukee Turusen (2012, 18–20) tekemä tutkimus suomalaisten työhön sitoutumisesta. Turunen on tutkimuksessaan tullut siihen tulokseen, että suomalaisten halu osallistua palkkatöihin ei riipu vain taloudellisen hyödyn tavoittelusta, vaan työllä on muita ihmisten elämää rikastuttavia ulottuvuuksia. Työ luo yksilöille sosiaalisen yhteisön, kasvattaa yhteiskunnallista statusta ja tukee yksilön oman identiteetin rakentamista. Työnteolla on siis suora vaikutus yksilön omanarvontuntoon. Samansuuntaisia tuloksia ovat saaneet myös Alkula (1990, 113) sekä Lehtonen ja Sutela (2008, 18, 192, 197), jotka ovat todenneet suomalaisten työhön sitoutumisen pohjautuvan suuressa määrin työn sisältöön liittyviin motiiveihin. Työn sisällöllisillä motiiveilla suomalaiset tarkoittavat sellaisia ominaisuuksia, kuten työn mielenkiintoisuutta ja työn antamia sosiaalisia suhteita.

Kehitysvammaiset ihmiset eivät tee mitenkään poikkeusta muihin suomalaisiin verrattuna. Klemin (2011, 59) mukaan kehitysvammaisten työlle antamat merkitykset ovat liittyneet sosiaaliseen kanssakäymiseen, tekemiseen sinänsä, päivärytmin tuomaan henkiseen hyvinvointiin ja oman itsen kokeamiseen arvokkaana ja hyödyllisenä. Sekä Turusen (2012) että Klemin (2011) tutkimukset tukevat Allardtin sekä Maslowin tarveteorioita. Ihmiset voivat hyvin, kun saavat toteuttaa itseään työn kautta. Työ tuo elämään mielekästä tekemistä, mutta myös kokemuksen itsestä hyödyllisenä ja arvokkaana. Lisäksi tarve solidaarisuuteen ja yhteenkuuluvuuteen näyttäisi tutkimusten mukaan olevan suuri, jopa rahaakin tärkeämpi.

4.1.2 Työ aktiivisen kansalaisen merkinä

Mielestäni työelämän kokemukselliseen tärkeyteen liittyy vahvasti kolme eri käsitettä: kulttuuri, kansalaisuus ja identiteetti. Näiden kolmen käsitteen avulla voidaan tarkastella yksilön ja yhteiskunnan suhdetta. Tarkemmin ottaen sitä, miten yksilö oman itsensä määrittelee ja miten hän kokee itsensä yhteiskunnalle arvokkaaksi. Stuart Hall (1999, 47) on paljon pohtinut identiteetin käsitteen määrittelyä. Hänen ajatuksissaan kiteytyy hyvin kolmen käsitteen yhteys toisiinsa. Hallin mukaan kansalliset kulttuurit rakentavat ihmisten henkilökohtaisia identiteettejä tuottamalla merkityksiä kansakunnasta, johon he kuuluvat. Kansallinen kulttuuri on tapa rakentaa merkityksiä ja nämä merkitykset ohjaavat käsityksiä itsestämme ja sitä kautta ne ohjaavat toimintaamme.

Tarkemmin ottaen Hall (1999, 22–23) kuvaa identiteetin rakentumisen tarkoittavan prosessia, jossa yksilö ikään kuin silottaa oman sisäisen maailmansa ja julkisen maailman välistä kuilua pienemmäksi. Me projisoimme itseämme jatkuvasti kulttuurisiin identiteetteihin sisäistäen niiden merkitykset osaksi omaa merkitysmaailmaamme. Kulttuurilla tarkoitetaan yhteisten merkitysten järjestelmää, joita samaan kansakuntaan kuuluvat ihmiset käyttävät ymmärtääkseen maailmaa ja toisiaan. Kulttuuri sisältää merkityksiä tuottavat sosiaaliset käytännöt, joita yhteiset merkitykset ohjaavat ja organisoi- vat. Yhteiset merkitykset luovat yksilöille tunteen kuulumisesta yhteisöön, jolla on yhteinen identi- teetti ja kulttuuritausta. (Hall 2003, 85.)

Ihmisten tekemällä työllä on keskeinen tehtävä ylläpitää yhteiskunnan toimintoja, rakennetta ja iden- titeettiä. Työ määrittää yksilöiden elämäntapaa ja tavoitteita jatkuvasti. (Koistinen 1999, 196.) Noon ja Blyton (2002, 49, 57) näkevät, että ihmiset tekevät työtä taloudellisen hyödyn lisäksi myös moraa- lisista syistä. Moraalisesti oikein toimiva ihminen tekee kunniallista työtä ja on arvokas yhteiskun- nalle. Työnteko on siis yksilön moraalinen velvollisuus ja työtä tekevää yksilöä ympäröivä yhteis- kunta pitää hyväksyttävänä jäsenenä. Voidaan ajatella, että kyse on yksilön suhteesta yhteiskuntaan eli siitä, miten yksilö kokee työntöön kautta paikkansa, asemansa ja osallisuutensa suhteessa yhteis- kunnallisen toiminnan kokonaisuudessa. (Etäpelto & Vähäsantanen 2010, 65.)

Yksilön arvot työntekoa kohtaan ovat siis vahvasti sidoksissa yksilön sekä häntä ympäröivän kult- tuurin arvomaailmaan, joka kumpuaa yhteiskuntien historiasta. Warr (2008, 768) on todennut, että historiallisesti kommunistisissa maissa sekä miehet että naiset arvostavat työstä saatavaa rahallista korvausta katolilaisista ja protestanttisista maista enemmän. Suomi luetaan protestanttisiin maihin, jonka työetiikkaan on liitetty mielikuvia ahkeruudesta, tottelevaisuudesta ja rehellisyydestä (Noon & Bly- ton 2002, 57). Saksalainen sosiologi Max Weber (1985, 74, 78–81) selittää kuuluisassa teoksessaan *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki* protestanttisten maiden kansalaisten halua tehdä työtä lutherilaisuuden oppien pohjalta. Lutherin opit painottivat sitä, että ammattityö oli tämän puoleisen elämän palvelusta Jumalalle. Jumalan armo luopua synneistä ansaittiin väsymättömällä ammatti- työllä. Ihmisen armontila on ennalta määrätty, mutta väsymätön työn teko oli kuitenkin paras keino saavuttaa sellainen itsevarmuus, jossa armontila varmistui.

Kurjen (2006, 146) mielestä yhteiskuntaa, kulttuuria ja persoonaa ei voida erottaa toisistaan. Nyky- päivänä suomalaisten työntekoa ei suoranaisesti ohjaa uskonnollisuus, mutta uskonnollisuudesta kumpuavat arvot ovat vaikuttaneet kulttuuriimme ja sitä kautta kansalliseen identiteettiimme. Miksi kehitysvammaisten ihmisten kansallinen identiteetti eroaisi valtaväestön kansallisesta identiteetistä?

Ei mielestäni mitenkään. Päinvastoin työkyvyttömyyden leima saattaa luoda yksilölle tunteen ei-toivotusta tai epäonnistuneesta kansalaisesta. Saastamoisen (2006, 53, 59, 69) mukaan rapautuvassa suomalaisessa hyvinvointivaltiossa kansalaisuudesta on tullut jotakin sellaista, joka tulee saavuttaa aktiivisella lunastamisella. Aktiivisuudesta ja autonomisuudesta on tullut siis keskeisiä hyvän kansalaisuuden määrittäjiä ja jako aktiivisiin ja passiivisiin kansalaisiin on hyvin yleistä. Työpaikan saaminen ja työyhteisöön sisälle pääseminen ovat keskeisiä seikkoja yksilön sosialisatioprosessissa eli yhteiskuntaan sisälle pääsemisessä.

4.1.3 Työ taloudellisen itsenäisyyden ja valinnanvapauden mahdollistajana

Yksi ihmisen palkkatyön tekemisen motiiveista liittyy selvästi rahaan ja toimeentuloon. Perinteisesti työtä tekemällä on tavoiteltu perustarpeiden, kuten ruoan, vaatteiden ja asumisen turvaamista, mutta länsimaisissa kapitalistisissa maissa rahalla on suurempi merkitys. Ihmiset tekevät palkkatöitä, jotta voivat kuluttaa hyödykkeisiin ja palveluihin. Eli mitä suurempi työstä saatava korvaus on, sitä suuremman valinnanvapauden se mahdollistaa yksilölle. (Noon & Blyton 2002, 51.) Suurin osa kehitysvammaisista henkilöistä elää kuitenkin tällä hetkellä toimeentulon alarajoilla. Jos he eivät saa suurempaan hankintoihin rahaa sukulaisiltaan, on erilaisten hyödykkeiden ja palveluiden ostomahdollisuus rajoittunut. Valinnanvapaus rajoittuu, kun raha riittää juuri ruokaan ja asumiseen. (Eriksson 2008, 73–74.)

Kauppinen, Saikku ja Kokko (2010, 246–247) ovat tutkineet työttömyyden vaikutusta huono-osaisuuteen. He ovat tulleet siihen johtopäätökseen, että työttömyys aiheuttaa yksilön elämässä hyvinvoinnin puutteiden kasautumisen. Selvin ongelma työttömyydessä liittyy taloudellisiin vaikeuksiin ja terveydellisiin ongelmiin, sillä tarvittaessa rahat eivät riitä yksityisen terveydenhuollon palveluihin. Terveysongelmien lisäksi työttömyys aiheuttaa selvästi aineellista niukkuutta. Ongelmaksi muodostui vaikeus hankkia uusia vaatteita, huonekaluja tai saati tehdä lomamatkoja. Nämä kaikki ovat sellaisia seikkoja, jotka rajoittavat yksilön valinnanvapautta ja köyhdyttävät arkea. Kauppinen ym. tutkimuksessa on otettu huomioon myös työkyvyttömyyseläkettä saavat, johon ryhmään kehitysvammaiset tavallisesti kuuluvat.

Kehitysvammaisten työssä käynnin suurin ongelma on edelleen palkkaus. Lampisen (2007, 122, 124) mukaan Suomella on vielä paljon opittavaa muilta Euroopan mailta sekä Yhdysvalloilta, mitä tulee kehitysvammaisten työllistymiseen avoimille työmarkkinoille. Suomessa on luotettu kattavaan sosiaaliturvajärjestelmään, joka takaa vammaisille ihmisille toimeentulon. Kehitysvammaisten työntösta saaman palkan ja sosiaaliturvan yhdistäminen on nimittäin tällä hetkellä Suomessa varsin vai- valloista. Vaikeaa tästä tekee sen, että monet kehitysvammaiset saavat työkyvyttömyyseläkettä. Työstä saatavat tulot yhdistetään siis työkyvyttömyyseläkkeeseen, jonka Kansaneläkelaitos sallii. Vuonna 2017 työkyvyttömyyseläkettä saava henkilö sai tienata kuukaudessa bruttona enintään 737,45 euroa kuukaudessa. (Kansaneläkelaitos 2017.) Työnantajat eivät myöskään ole vielä omaksu- neet tuetun työn mallia kehitysvammaisten ihmisten kohdalla, vaan ovat suosineet enemmän palkat- toman avotyön mallia, josta ei tarvitse maksaa palkkaa (Eriksson 2008, 74).

4.2 Yksilön oikeus tehdä työtä

4.2.1 Työ kansalaisoikeutena

Työelämään liittyvä lainsäädäntö on Suomessa vahvaa. Ihmisten oikeudesta tehdä palkkatyötä mää- ritellään niin perustuslaissa kuin yhdenvertaisuuslaissa. Suomen perustuslain (11.6.1999/731) 18 § toteaa, että ”kaikilla on oikeus hankkia oma toimeentulonsa itse valitsemallaan työllä, ammatilla ja elinkeinolla.” Sama kansalaisoikeus löytyy yhdenvertaisuuslaista (20.1.2004/21), jonka mukaan ”kai- killa Suomen kansalaisilla on oikeus hankkia itselleen ammatti sekä ansaita toimeentulonsa palkka- työllä.” Lain mukaan ihmisten erilaiset tarpeet tulisi huomioida työn tekemisessä. Ja viranomaisten tulisi edistää palkkatöihin työllistymistä sellaisissa tilanteissa, joissa henkilö tarvitsee tukea työelä- mäkynnyksen ylittämiseen. Lisäksi yhdenvertaisuuslaissa kielletään kaikenlainen syrjintä.

Kohdennetusti kehitysvammaisten ihmisten oikeutta tehdä työtä puolustaa YK:n yleissopimus vam- maisten henkilöiden oikeuksista. Yleissopimuksessa määritellään, että ”jokaisella vammaisella on oi- keus tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa; tähän sisältyvät oikeus mahdollisuuteen ansaita elantonsa vapaasti valitsemallaan tai työmarkkinoilla hyväksytyllä työllä sekä työympäristö, joka on

avoin, osallistava ja vammaisten henkilöiden saavutettavissa.” (YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, 27. artikla.) Kehitysvammaisten työllistämistä koskevia kohtia löytyy myös muista laeista. Esimerkiksi sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) 11 § mukaan kunnan on sosiaalihuoltopalveluna huolehdittava vammaisten henkilöiden erityishuollosta, palveluista ja tukitoimista, johon työllistämispalvelut kuuluvat. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (23.6.1977/519) erittelee kehitysvammaisten erityishuoltoon kuuluviksi palveluiksi esimerkiksi kuntoutuksen ja työtoiminnan järjestämisen. Lisäksi laki katsoo, että erityishuollon on järjestettävä yhteiskunnallista sopeutumista edistävää toimintaa, jota palkkatyön tekeminen parhaillaan on.

Yleisesti on ajateltu, että elimelliset vammat aiheuttavat yksilön elämään mitä erinäisempiä rajoituksia. On siis ajateltu, että vammat sulkevat ihmisiltä pois sellaisia mahdollisuuksia, joita he olisivat muuten halunneet pyrkiä toteuttamaan ja jotka he olisivat kokeneet itselle arvokkaiksi. (Vehmas 2007, 44.) Barnesin (2012,3) mielestä valtaväestön sosiaalinen integraatio suuntaa huomion pois kehitysvammaisten työllistymiseen liittyvistä esteistä, jotka paikallinen toimintakulttuuri on itse luonut. Aitoon kansalaisuuteen kasvaminen on lähes mahdotonta silloin, kun eletään yhteiskunnan marginaalissa, koska kaikki valinnat eivät ole itselle mahdollisia. Suurin osa kehitysvammaisista saa työkyvyttömyyseläkettä, joten yhteiskunta on taloudellisen tuen muodossa tehnyt näkyväksi sen, ettei työn teko ole siihen kykenemättömälle välttämättömyys. Holmin ja Hopposen (2007, 2-3, 37) mukaan työkyky on kuitenkin hyvä tai erittäin hyvä noin 30 prosentilla vammaisista. Kolmasosa kehitysvammaisista ihmisistä myös pyrkii osallistumaan työelämään, mutta tällä hetkellä avoimilla työmarkkinoilla tuetussa työssä työskentelee arvioiden mukaan vain viidennes eli noin 200–300 kehitysvammaista. Kehitysvammaisten joukossa olisi siis runsaasti käyttämätöntä työvoimareserviä.

4.2.2 Yhteiskunnan sosiaalinen vastuu mahdollistaa työnteko

Kaikki kehitysvammaiset ihmiset eivät halua tehdä palkkatyötä, mutta silloin kun heiltä löytyy työelämään vaadittavaa motivaatiota ja työkykyä, olisi yhteiskunnan mahdollistettava tarvittavat tukitoimet kehitysvammaisten työnteon mahdollistamiseksi. Holmin ja Hopposen (2007, 5, 37) tekemän työkykytutkimuksen mukaan vammaisten ihmisten joukossa on olemassa potentiaalista työvoimaa,

mitä yhteiskunta ei ole hyödyntänyt. Tuetussa työssä, josta maksetaan palkkaa, on tällä hetkellä Suomessa arviolta vain noin 400-500 kehitysvammaista ihmistä (Vesala & ym. 2015, 25).

Vesala, Klem ja Ahlsten (2015, 10) ovat tutkineet kehitysvammaisten työllisyystilannetta ja tulleet siihen tulokseen, että sosiaalihuoltolain mukainen vammaisten henkilöiden työllistymistä tukeva toiminta toteutetaan kunnissa lähinnä toimintakeskuksissa tapahtuvana työtoimintana tai avotyötoimintana, eikä oikeassa työsuhteisessa työssä. Myös Holmin ja Hopposen (2007, 5) tekemässä tutkimuksessa kehitysvammaisten työnteolla tarkoitetaan tuettua työtä, vapaaehtoista järjestötyötä sekä työ- ja avotyötoimintaa, joista vain tuetussa työssä maksetaan oikeaa palkkaa. Voidaan siis todeta, että kehitysvammaisten kohdalla palkkatyö on vasta vammaispoliittinen tavoite. Euroopan neuvoston vuosille 2006–2015 laatima vammaispoliittisen toimintaohjelman tarkoituksena oli parantaa vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien toteutumista. Ohjelman mukaan vammaisille ihmisille tuli taata yhtäläiset mahdollisuudet osallistua yhteiskuntaan oman osallisuutensa kautta. Vammaispoliittisen toimintaohjelman keskiössä oli edistää vammaisten ihmisten työllistymistä avoimille työmarkkinoille ilman, että heidän tarvitsisi kokea syrjintää. (EU:n vammaispoliittinen toimintaohjelma 2006, 3, 45–47.)

Klem (2011, 4, 58) toteaa, että Suomessa kehitysvammaiset ihmiset ovat kokeneet avoimille työmarkkinoille siirtymisen lähes mahdottomana. Eikä tilanne ole hyvä muissakaan maissa, jotka kuuluvat Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD:n (Beyer & Beyer, 2016, 63). Barnes (2012, 12) on huolissaan kehitysvammaisten kohtaamasta taistelusta päästäkseen työmarkkinoille niin rikkaissa kuin köhissä maissa. Valtioiden jatkuvat taloudelliset leikkaukset ovat kiristyneet globaalin talouden taantumassa. Leikkaukset eivät missään nimessä ratkaise ongelmaa, vaan siirtävät sitä eteenpäin. Poliittiset kannanotot kehitysvammaisten oikeuksien puolesta ovat näkyviä, mutta ne eivät vie asioita eteenpäin hetkessä. Esimerkiksi OECD -järjestö on ajanut jo vuonna 2003 kehitysvammaisten työllistymiseen liittyviä poliittisia tavoitteita ja ehdottanut, että jäsenmaat käyttäisivät enemmän resursseja kehitysvammaisten ihmisten prosessiin päästä avoimille työmarkkinoille. Järjestö on ehdottanut, että maiden tulisi poistaa niitä esteitä, jotka vaikuttavat kehitysvammaisten ihmisten työllistymiseen, uudistaa hallintoa, joka koordinoi kehitysvammaisten ihmisten pääsyä työmarkkinoille, huomioida kehitysvammaisten yksilölliset voimavarat paremmin myös tukijärjestelmässä sekä ottaa käyttöön molemminpuolisia velvoitteita, jotta kehitysvammaiset hakeutuisivat itse aktiivisesti työmarkkinoille. (OECD 2003, 159.)

Tehokkaimmin kehitysvammaiset ihmiset ovat työllistyneet avoimille työmarkkinoille tuetun työllistymisen työhönvalmennuksen kautta. Suomessa kunnat käyttävät työhönvalmennusta verrattain vähän, vaikka se on tehokkain muoto sosiaalihuoltolain mukaisesta työllistämistä tukevasta toiminnasta. Todennäköisesti yksityisiin henkilöihin kohdistuva tuen tarve on nähty kalliina palveluna verrattuna työkeskusten kaltaisiin massapalveluihin. Kuitenkin Beyerin ja Beyerin (2016, 63-67) tutkimus vammaisten ihmisten työllistymistä OECD maissa tuo esille, että taloudelliset satsaukset vammaisten ihmisten työllistymisen tukemiseen avoimille työmarkkinoille toisivat pitkällä tähtäimellä selkeät säästöt veronmaksajille, kunnille ja valtiolle. Kehitysvammaisten työllistämistä tukevista satsauksista hyötyisivät myös kehitysvammaiset itse, sillä työelämällä on nähty olevan suuria vaikutuksia yksilöiden hyvinvointiin. Rahalliset säästöt syntyvät sosiaali- ja terveystalouden pienentyneistä kustannuksista, sillä hyvinvoivat ihmiset tarvitsevat palveluja selvästi vähemmän.

Työ on yksi tärkeä ihmisen arvokkuuden määrittäjä. Julkisen (2008, 269) mukaan työn teolla ihmiset antavat oman panoksensa yhteiseen hyvään, olkoon se sitten esimerkiksi hoitoa, keksintöjä tai siivousta. Työ ei ole tapa olla olemassa vain itselle, vaan toisille. Työn merkitys paljastuu yhteiskunnallisissa suhteissa, jolloin yksilö on yhteiskunnalle arvokas. Allardt (1974, 68) pitää yksilöiden hyvinvointia yhteiskunnan tärkeimpänä päämääränä. Hyvinvoivat ja tasa-arvoista kohtelua kokevat yksilöt luovat hänen mielestään hyvän yhteiskunnan, eikä toisinpäin. Perustuslain (11.6.1999/731) 18§ mukaan julkisen vallan on sekä huolehdittava työvoiman suojelusta, että edistettävä työllisyyttä. Julkisen vallan tulisi pyrkiä turvaamaan kaikille oikeus työhön ja näin ollen osallisuuteen yhteiskunnassa.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Pro gradu -tutkielmani on toteutettu yhteistyössä Tampereen Kaupunkilähetys ry:n Työklินิกka-projektin kanssa, joka on saanut toiminnalleen rahoituksen Raha-automaattiyhdistykseltä vuosille 2013-2017. Veikkauksen, RAY:n ja Fintoton yhdistyttyä vuonna 2017 rahoitus siirtyi Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA:lle. Projekti on suunnattu aikuisille Pirkanmaan alueella asuville kehitysvammaisille henkilöille, jotka ovat vammaispalvelujen asiakkaita. Työklินิกkan toiminta pitää sisällään työelämätaitojen opettelua, oman elämänhallinnan tukemista sekä työelämän vaihtoehtojen pohtimista työelämäharjoittelujen muodossa. Projektiin asiakkaat ohjautuvat tilanteissa, joissa he miettivät omaa työelämäpolkuaan eteenpäin. Työklินิกka tarjoaa etenkin nivelvaiheen tukea ammatillisista oppilaitoksista valmistuneille henkilöille matkalla työelämään. Lisäksi projektin asiakkaaksi voi tulla, jos pohtii työpaikan vaihtoa tai työ- ja päivätoimintakeskuksesta siirtymistä avo- tai tuettuun työhön.

Projektissa on aina kerrallaan noin 8-10 asiakasta. Työklินิกkan toiminta pitää sisällään ryhmätapaamisia ja työharjoittelujaksoja. Projektissa asiakkaille järjestetään 1-3 työharjoittelua työpaikoilla, jotka vastaavat pääosin heidän omaa koulutustaan. Ryhmätapaamisissa harjoitellaan työelämätaitoja ja -sääntöjä. Ryhmän tarkoituksena on auttaa asiakkaita parempaan elämänhallintaan keskustelemalla asiakkaiden haasteista sekä ohjaamalla asiakkaita tarvitsemiensa ammatillisten palveluiden piiriin. Projektin työntekijät toimivat vahvana tukena asiakkaiden työharjoittelussa sekä ovat yhteistyössä niin omaisten kuin muiden asiakkaiden yhteistyötahojen kanssa.

Pro gradu -tutkielmani tarkoituksena on saada tietoa Työklินิกka-projektin asiakkaiden poluista kohti työelämää. Tutkimuskysymykset kumpuavat omasta kiinnostuksestani ymmärtää sitä, mitkä tekijät edesauttavat ja mitkä tekijät vaikeuttavat kehitysvammaisten ihmisten työllistymistä avoimille työmarkkinoille. Työssäni kehitysvammaistenohjaajana olen ymmärtänyt, kuinka tärkeä asia työ on monen kehitysvammaisen henkilön identiteetille. Tutkimukseni kiinnostuksen kohteena on ikään kuin luonnostaan myös se, minkä asioiden takia työ on tutkittaville merkityksellinen asia. Työkli-

nikka-projekti oli oiva tilaisuus tavoittaa henkilöitä, jotka olivat joutuneet pohtimaan omaa etenemistään kohti työelämää. He olivat työstäneet omia vahvuuksiaan ja tuentarpeitaan Työklänikka-projektijaksolla työntekijöiden tukemana, joten heidän oli varmasti helpompi vastata haastattelukysymyksiini kuin monen muun nuoren kehitysvammaisen.

Tutkiellmallani on kolme pääkysymystä:

- 1) Mitkä tekijät estävät Työklänikka-projektin asiakkaiden työllistymistä avoimille työmarkkinoille?
- 2) Mitkä tekijät edistävät Työklänikka-projektin asiakkaiden työllistymistä avoimille työmarkkinoille?
- 3) Mitä työn tekeminen merkitsee Työklänikka-projektin asiakkaille?

Lampisen (2007, 29) mukaan kokemuksellisen vammaistutkimuksen avulla voidaan saada näkyviin laajemmin yleistettäviä johtopäätöksiä. Kokemuksellisen vammaistutkimuksen päämääränä on ollut antaa syrjään jääneelle ryhmälle ääni yhteiskunnallisessa keskustelussa ja tämä on ollut myös oman tutkimukseni tavoite. Kehitysvammaisten ihmisten oikeutta tehdä palkkatyötä tukee Maslowin (1987, 21-22) ajatus siitä, että yksilön tulee saada tehdä sitä, johon hän on kykenevä. Ihmisellä on palo saada toteuttaa itseään niillä taidoilla, jotka hänen on mahdollista saavuttaa oman potentiaalinsa kautta. Tutkimukseeni osallistui suhteellisen pieni ryhmä Työklänikka-projektin asiakkaita, mutta tavoitteenani on ollut ymmärtää heidän työelämäpolkunsaa haasteita ja toiveita hyvin yksilölähtöisesti. Jokainen kehitysvammainen ihminen on oma yksilönsä ja persoonansa, joka tarvitsee yksilöllisesti räätälöityä tukea omaan elämäänsä.

5.2 Tutkimusmenetelmät ja aineisto

Tutkiellmani on laadullinen tapaustutkimus, jonka tutkimuskohteena on viisi Työklänikka-projektin jakson läpikäynnyttä asiakasta. Tapaustutkimus tutkimusmenetelmänä sopii hyvin tutkimusaiheeseeni,

sillä menetelmälle on luonteenomaista tuottaa intensiivistä ja yksityiskohtaista tietoa yksittäisistä tapauksista. Tapaustutkimusta on kritisoitu edustavuuden puutteesta, mutta toisaalta tutkimusmenetelmän vahvuus löytyy sen kokonaisvaltaisuudesta, joka on tapaustutkimuksessa yleensä tulosten yleistettävyyttä tärkeämpää. (Saarela-Kinnunen & Eskola 2007, 185, 189.) Saaranen-Kauppinen ja Puusniekan (2006) mukaan tapausta tutkimalla pyritään lisäämään nimenomaan ymmärrystä tietystä ilmiöstä. Tapaustutkimus sopii käytettäväksi silloin, kun tutkimusten tuloksista halutaan oppia ymmärtämään kohdetta syvällisemmin ja huomioida kohteeseen vaikuttavat olosuhteet ja taustat eli konteksti. Omassa tutkielmassani konteksti määrittäytyi pitkälti tutkittavien kehitysvammaisuuden ja läpikäydyn Työklänikka-jakson kautta.

Valitsin tarkasteluni kohteeksi viisi tutkittavaa, jotta haasteet ja tuentarpeen moninaisuus tulisivat paremmin ymmärrettäviksi. Jokaisella kehitysvammaisella ihmisellä on erilainen sosiaalinen elämäntilanne ja omat arjen haasteensa, joihin vaikuttavat niin sosiaalinen, psyykinen kuin fyysinen toimintakyky. En halunnut kasvattaa tutkittavien tapausten määrää liian suureksi, jotta yksittäisten ihmisten tilanteen kokonaisvaltainen ymmärrettävyys ei kärsisi. Vaikka kyse onkin yksilöllisestä tapauksesta, voidaan tuloksia tarkastella aina myös laajemmassa mittakaavassa esimerkiksi suunniteltaessa aiheita koskevia laajempia tutkimuksia tai miten yksilöstä saatavaa tietoa voidaan soveltaa laajemmin esimerkiksi poliittisessa päätöksenteossa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006.)

Alasuutarin (2001, 146-147) mukaan haastattelu aineistonkeruumenetelmänä toimii hyvin silloin, kun halutaan saada tietoa tutkittavien ajatusmaailmasta. Tutkijan täytyy ottaa huomioon, että tutkittavan oma selonteko ja käyttäytyminen ovat kaksi eri asiaa. Otin tämän seikan huomioon siinä, että haastattelin Työklänikka-projektin asiakkaiden lisäksi heidän omaisiaan ja ammatillisessa verkostossaan olevia ihmisiä, jotta saisin mahdollisimman tarkan ja luotettavan kuvan tutkittavan tapauksen tilanteesta. Tutkimukseen valikoituneet henkilöt saivat itse määritellä, keitä ihmisiä saan heidän asioissaan haastatella. Yhtä henkilöä en tavoittanut haastatteluun monista yhteydenottoyrityksistä huolimatta ja yksi kieltäytyi haastattelusta. Yhteensä tein 20 haastattelua, joista kuusi toteutettiin parihaastatteluna. Yhteensä haastateltavakseni osallistui 22 henkilöä. Haastattelin viiden tutkittavan lisäksi neljää vanhempaa sekä seitsemää ammatillisessa verkostossa olevaa ihmistä, jotka liittyivät tutkittavien työelämäpolkuun. Lisäksi haastattelin projektin työntekijöitä parihaastatteluna jokaisen tutkittavan tilanteesta erikseen. Projektityöntekijöiden haastattelun lisäksi tein yhden parihaastattelun. Haastattelu tehtiin parihaastatteluna tutkittavan kommunikoinnin tukemiseksi, sillä hänellä oli pieniä ongelmia puheentuottamisessa.

Koska tapaustutkimuksessa on erittäin tärkeää tapausten määrittely ja analysointi, on tutkijalla vastuu perustella, miksi on valinnut juuri tietyn tai tietyt tapaukset tutkittavakseen (Erikson & Koistinen 2014, 4-6). Salassapitovelvollisuuden takia en saanut itselleni entisten asiakkaiden yhteystietoja, joten projektin työntekijät toimivat apunani vapaaehtoisten haastateltavien hankinnassa. Tein etukäteen selkokielisen kirjeen jaettavaksi Työklänikka-projektijakson läpikäyneille asiakkaille (liite 1), jonka työntekijät jakoivat pyynnöstäni eteenpäin. Etukäteen toivoin, että saisin haastateltavakseni sekä miehiä että naisia. Haastateltavista kolme on naisia ja kaksi miehiä, joten toiveeni toteutui hyvin. Lisäksi toivoin, että haastateltavien joukossa olisi sellaisia henkilöitä, jotka olivat kokeneet työelämän kannalta onnistumisia, mutta myös sellaisia henkilöitä, joilla oli ollut haasteita matkassaan. Tutkittavieni keskuudesta löytyy kumpiakin tarinoita, joten pystyin vastaamaan hyvin tutkimuskysymyksiini.

Haastattelumuotona käytin teemahaastattelua, joka on luonteeltaan hyvin keskustelunomainen. Haastattelussa käydyt teemat on ennalta määrätty, mutta teemoista keskustelun laajuus ja järjestys vaihtelevat haastattelusta toiseen. Tarkoituksena on, että tukija pyrkii olemaan tutkittavaan sellaisessa vuorovaikutuksessa, joka rohkaisee tutkittavaa kertomaan häntä kiinnostavat asiat tutkimuksen aihepiiristä. (Eskola & Vastamäki 2007, 27.) Varmistaakseni haastattelun sujuvuuden tein haastattelulomakkeen, johon laitoin teemojen alle muutamia apukysymyksiä muistini virkistämiseksi (liitteet 3 ja 5). Apukysymykset toivat itselleni varmuutta, mutta pyrin kaikissa haastatteluissa keskustelunomaisuuteen ja kaikki haastattelut etenivät hieman eri teemojen tahtiin eri tilanteiden mukaan omaan suuntaansa. Haastatellessani Työklänikka-projektin asiakkaita käytin haastattelun apuna selkokuvia (liite 4), jotka olin tehnyt Papunetin kuvankäsittelyohjelmalla. Kuvat tukivat haastateltavia ymmärtämään sekä muistamaan kysytyn asian paremmin.

Alun perin aikomuksenani oli käyttää kahdenlaista tutkimusaineistoa: kirjoitettuja muistiinpanoja sekä haastatteluja. Tutkimusaineistona suunniteltiin käytettäväksi projektin työntekijöiden tekemiä kirjallisia päiväkirjamerkintöjä asiakkaan Työklänikka-jakson ajalta. Päiväkirjamerkintöjen käyttö tutkimusaineistona kuitenkin unohdettiin, sillä niiden eksaktius halutuista tutkimusaiheista oli epävarma, joten kaikki tutkimusmateriaali kerättiin haastattelemalla. Kävin haastateltavakseni suostuneiden ihmisten kanssa läpi tutkimuslupan saatekirjeen. Haastateltavat saivat tutkimuslupa (liite 2) määrittellä, keitä henkilöitä heidän lähipiiristään saan haastatella heidän asioissaan. Haastateltavat allekirjoittivat tutkimuslupan kahtena kappaleena, joista toinen jäi heille itselleen ja toinen minulle. Painotin haastateltavilleni sitä, että he osallistuvat tutkimukseeni nimettöminä ja haastatteluista otetuissa lainauksissa käytetään peitenimiä. Tein pro gradu -tutkielman tekemisestä myös kirjallisen tutkimuslupasopimuksen Tampereen Kaupunkilähetys ry:n kanssa (liite 6).

Keskityn tutkimuksessani tarkastelemaan ajanjaksoa, joka alkaa tutkittavien koulutuksesta ja jatkuu Työklänikka-jaksoon ja tilanteeseen sen jälkeen. Aineiston analyysimenetelmänä käytin teemoittelua, jossa on kyse aineiston pelkistämisestä etsimällä tekstin olennaisimmat asiat (Moilanen & Räihä 2001, 55). Valitsin teemat siten, että ne määräytyvät suoraan tutkimuskysymysteni pohjalta. Litteroin äänittämäni haastattelut tekstimuotoon. Yhteensä haastattelut kestivät 7 tuntia 35 minuuttia ja litte-roitua aineistoa kertyi yhteensä 113 sivua. Kävin aineiston läpi useita kymmeniä kertoja. Aluksi jä-sensin aineiston käyttäen apunani erivärisiä huomiokyniä ja kirjoitustyön edetessä tarkastelin aineis-toa vielä uudelleen laajemmin ja tarkemmin.

5.3 Tulosten luotettavuus, yleistettävyys sekä eettiset periaatteet

Tapaustutkimuksen kohdalla on aina syytä pohtia sen edustavuutta ja tulosten yleistämistä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006). Tutkimuksen tarkoituksena on ollut ymmärtää niitä asioita yksilöl-lisestä näkökulmasta, jotka vaikuttavat kehitysvammaisten työelämään siirtymiseen ja siellä pärjää-miseen. Kehitysvammaisten tukiliitto ry:n arvion (2016) mukaan Suomessa on tällä hetkellä noin 25000 työikäistä kehitysvammaista, joista vain alle 500 käy palkkatöissä. Halusin tutkielmassani poh-tia, mistä lukumäärän vähyys johtuu tai kertoo. Uskon, että ymmärtämällä yksittäisten ihmisten elä-mää yksityiskohtaisemmin, voidaan saada aikaan ainakin keskustelua ilmiön syistä.

Uskon, että oma aikaisempi työkokemukseni kehitysvammaisten ohjaajana on vaikuttanut jonkin ver-ran tutkimustuloksiin sekä lisäten tulosten luotettavuutta, että myös jossain kohtia vähentäen sitä. Aikaisempi työkokemukseni kehitysvammaisten ihmisten arjenhallinnan tukena on auttanut minua tutkijana ymmärtämään sitä toimintaympäristöä, jossa tutkimukseni tein. Lisäksi minulle oli tuttua käyttää kehitysvammaisten henkilöiden kommunikaation tukemiseen sekä selkokieltä että selkoku-via. Selkokielen käyttö haastatteluissa vahvisti tutkimustulosten luotettavuutta, sillä ne tekivät tutkit-tavilleni vaikeasti käsiteltävistä aiheista helpommin ymmärrettäviä. Toisaalta olen saattanut tutkijana sortua liialliseen tulkintaan aiempien kokemusteni kautta.

Tutkimus on hyödyllinen siitä näkökulmasta, että yksilöllisten ihmisten ääni tulee kuulluksi. Achter-bergin ja ym. (2009, 137) mukaan nuorten kehitysvammaisten pääsystä avoimille työmarkkinoille on

kirjoitettu tutkimuskirjallisuudessa suhteellisen vähän. Aiheeni on kehitysvammaisten ihmisten elämän kannalta hyvin tärkeä, jonka tulisi saada osakseen enemmän huomiota. Tutkimus toteutettiin yhdessä Tampereen Kaupunkilähetys ry:n Työklänikka–projektin kanssa, jonka toiminnan on rahoittanut aikanaan Raha-automaattiyhdistys ja vuodesta 2017 Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA. Projektin työntekijät vievät tuloksia eteenpäin käytäntöön niin STEA:lle, joka päättää tulevien vastaavanlaisten projektien rahoituksesta kuin myös kunnille ja muille organisaatioille. Toivon tutkimuksen tuovan avoimesti esille niitä tuentarpeita, joita kehitysvammainen nuori tarvitsee työuransa alussa onnistuakseen. Työelämässä pärjäämiseen kohdistuvat haasteet eivät varmasti ole kovin yksiselitteisiä, joten toivon tutkimuksen avartavan sitä kokonaisvaltaista kuvaa, joka vaikuttaa kehitysvammaisten työelämässä onnistumiseen ja sitä kautta hyvin suunniteltuun ammatilliseen tuen tarpeeseen.

6 TYÖKLINIKAN ASIAKKaidEN YKSILÖLLISET TYÖELÄMÄ POLUT

6.1 Anniinan polku

Työklintika-projektiin tullessaan Anniina oli valmistunut erityisammattioppilaitoksesta kodinhuoltajaksi. Valmistumisensa jälkeen Anniina oli mennyt kotikuntansa Työ- ja elinkeinotoimistoon ilmoittautumaan työttömäksi työnhakijaksi. Anniinan äidin mukaan oli ollut onni, että he olivat kohdanneet TE-toimistossa työntekijän, joka oli paneutunut Anniinan asioihin ja selvittänyt mitä mahdollisuuksia Anniinalla olisi valmistumisensa jälkeen. TE-toimiston työntekijä oli ottanut yhteyttä Työklintika-projektiin, jonka asiakkaaksi Anniina pääsi.

”Kun Anniina valmistui, niin me mentiin Työvoimatoimistoon ja se oli kuin lottovoitto, kun siellä oli sellainen henkilö, joka otti tällaisen hakijan asiakseen. Et sekin on taito.”

Anniinan äiti

Ennen Työklintika-projektia Anniina oli ollut koulun kautta työharjoittelussa kehitysvammaisten päivätoiminnassa siivoajana sekä vanhainkodissa keittiöllä. Anniina sekä hänen äitinsä olivat sitä mieltä, että keittiöpuolen työharjoittelu oli ollut Anniinalle aika raskas. Keittiötyö oli ollut kovin hektistä ja Anniina koki, että hänen oli täytynyt poukkoilla sinne tänne, jolloin hänen keskittymisensä itse työhön oli herpaantunut. Siivoustyön Anniina oli kokenut itselleen mielekkääksi, sillä siinä hänellä oli selkeät ohjeet ja hän koki olevansa hyvä ja tarkka siivoustyössä.

” Oon hyvä siivouksessa. Mä osaan tehdä sen, en niin kun hätäpäitten mene tonne ja tonne ja tonne.. ” Anniina

Anniina oli Työklintikan ryhmässä neljä kuukautta, jonka jälkeen hän siirtyi ensimmäiseen työharjoitteluun. Anniina meni työharjoitteluun kehitysvammaisten asumisyksikköön siivous- ja avustustöihin, joita hän itse toivoi. Anniinan työharjoittelu oli kolmena päivänä viikossa ja työharjoittelu kesti kolme kuukautta. Työharjoittelun jälkeen Anniina jäi työharjoittelupaikkaansa avotöihin siten, että hän käy avotöissä neljänä päivänä viikossa ja yhtenä päivänä Työklintika-projektin ryhmässä. Anniina itse

sekä Työklinikan työntekijät näkivät hyvänä mallina yhteisasiakkuuden avotyön kanssa, sillä ryhmässä Anniina pääsee puhumaan työssä mietittyitä asioita ja samalla pääsee viettämään aikaa oman ikäistensä nuorten kanssa. Ryhmän toiminta on Anniinalle työkykyä ylläpitävää toimintaa, jossa hänen itseluottamustaan rohkaistaan.

”Anniinan kautta muokkautui malli, että ollaan neljä päivää töissä ja yhden päivän ryhmässä. Koettiin, että se ryhmä on kuitenkin hyvä, jotta töistäkin saa sitä puhallusta siihen työviikkoon. Mutta sitten tietysti näkee tässä ryhmäläisiä ja pääsee purkamaan sitä omaa.” **Projektityöntekijä Paula**

Anniinan ja projektityöntekijöiden välille oli ehtinyt muodostua hyvä ja luottamuksellinen suhde, joka vie myös työssäjaksamista eteenpäin. Työklinitikka-projektiin tullessaan Anniinan erityinen tuentarve näkyi kommunikaatiossa. Anniinalle ryhmässä toimiminen oli hankalaa sen vuoksi, että oma puheentuottaminen oli haasteellista, eikä hän osannut lukea eikä kirjoittaa. Työklinikan muut ryhmäläiset olivat olleet kovin puheliaita, joten Anniina oli vetäytynyt sosiaalisesta kanssakäymisestä jännittäessään omaa puhettaan. Työklinikan työntekijät olivat rohkaisseet Anniinaa osallistumaan ryhmän kommunikaatioon tukien sitä, että hän tulee kuulluksi ja ymmärretyksi. Aluksi työntekijät olivat käyttäneet kuvia kommunikaation tukemiseen. Anniinan saadessa rohkaisua ja tukea, hänen itsetuntonsa oli vahvistunut ja hän oli alkanut ottaa omaa tilaa ryhmässä.

Samanlaisia haasteita Anniinalla oli ollut alkuun myös työharjoittelupaikalla. Anniinan työohjaajan mukaan Anniina oli ollut heille tullessaan ujo, eikä uskaltanut tuoda omia mielipiteitään esille. Anniina oli myös hyvin herkkä ottamaan itseensä häntä ohjanneen työntekijän opastusta työntekemisestä. Työharjoittelussa Anniinaa oli ohjattu työhönsä kärsivällisesti, rauhassa ja itsevarmuutta tukien.

”Anniina on ollut ujo ja arka, mutta kun saa sitä tukea niin sitten uskaltaa. Että edelleen sitä itsevarmuutta. Taitoja Anniinalla on paljon, mutta tarvitsee paljon sitä tukea ja rohkaisua. Meillä on sellainen kansio, jossa on päivän työt, mutta Anniina tulee vieläkin kysymään, et teenkö mä nää hommat vai sittenkin nää ensin. Et sellaista epävarmuutta, mutta koko ajan kypsyy kuitenkin.” **Anniinan avotyöpaikan vastuutyöntekijä**

Projektin työntekijöiden mielestä harjoittelun onnistumiseen oli vaikuttanut paljon se, että Anniina oli kohdannut juuri hänelle sopivan työn ja työyhteisön. Yksikössä oli myös toinen avotyöntekijä,

joka teki Anniinan kanssa töitä työparina. Työparityöskentely oli vahvistanut Anniinaa, sillä hän saattoi turvautua toiseen työntekijään. Lisäksi Anniinalle oli tehty hyvin selkeät kuvalliset työohjeet, jotka auttavat Anniinaa etenemään oma-aloitteisesti työtehtävästä toiseen.

Anniinan kohdalla tärkein tuki kohti työelämää on ollut kiireetön ohjaus, itsetunnon vahvistaminen ja työtehtävien oikeanlainen räätälöinti sekä työyhteisö, joka on tukenut häntä riittävästi. Anniinan kanssa edelleen tehdään työtä, jonka avulla yritetään vahvistaa hänen omaa päätöksentekokykyään ja oma-aloitteisuuttaan. Tämän vuoksi Anniinan ympärillä olevat ihmiset pitävät avotyötä oikean palkkatyön sijaan hyvänä vaihtoehtona Anniinan tämän hetkisessä elämässä. Työelämä nähdään tällä hetkellä liian kiireisenä ja vaativana Anniinalle, mutta tulevaisuudessa oikea palkkatyö saattaa olla hyvinkin mahdollinen Anniinan kohdalla. Anniinan vahvuuksia työelämässä ovat selkeästi hänen positiivisuutensa, joka tarttuu myös ympärillä oleviin ihmisiin. Anniina on tunnollinen työntekijä, jolla on halua ja energiaa tehdä työtä. Anniina on myös löytänyt työn, jossa hän kokee olevansa hyvä ja josta hän oikeasti pitää. Omien sanojensa mukaan Anniina ”rakastaa työtään”.

6.2 Mikan polku

Mika tuli Työklänikka-projektin asiakkaaksi toisen organisaation työhönvalmennuksen kautta. Peruskoulun jälkeen Mika oli mennyt osallisuutta tukevaan pajatoimintaan, jossa hänelle oli mietitty sopivaa jatkokoulutus -polkua. Mika siirtyi pajatoiminnasta erityisoppilaitokseen opiskelemaan toimitilahuoltajaksi. Valmistumisensa jälkeen Mika palasi takaisin pajatoimintaan, josta ehdotettiin Työklänikalle yhteisasiakkuutta. Työklänikan toiminta nähtiin tärkeäksi ennen kuin Mika siirtyisi työelämään toisen organisaation työhönvalmennuksen kautta. Työklänikka-jakson jälkeen Mika siirtyi avoimille työmarkkinoille oikeaan palkkatyösuhteeseen tuetun työn malliin, jossa hänen tukenaan toimii työhönohjaaja.

Itse Työklänikka-projektissa Mika oli kolme kuukautta ryhmätoiminnassa, jonka jälkeen Mika meni työharjoitteluun aina yhtenä päivänä viikossa. Työharjoittelu oli toimiston siivoustyötä, joka piti sisällään ylläpitosiivousta sekä aika ajoin perusteellisempaa toimiston siivousta. Harjoittelu meni loistavasti ja Mika siirtyi myöhemmin tekemään toista harjoittelua kehitysvammaisten päivätoiminnan

keittiöön. Päivätoiminnan keittiössä Mikalla oli työtehtävinä astiahuoltoa sekä ruokapöytien ja lattioiden siivoamista. Projektin työntekijöiden mielestä toinen harjoittelu oli selvästi ensimmäistä harjoittelua haasteellisempi Mikalle. Suurimmaksi haasteeksi toisessa harjoitteluissa muodostui keittiössä ollut nopea työtahti. Lisäksi päivätoiminta ympäristönä oli täynnä Mikaa häiritsevää hälinää.

Työklintikka-projektin ryhmässä ja harjoitteluissa Mikan kanssa tehtiin töitä oma-aloitteisuuden ja työelämän sääntöjen oppimisen kanssa. Mikalla oli projektin työntekijöiden mielestä aluksi asenneongelmaa, joka näkyi siinä, että hän tarttui annettuihin työtehtäviin silloin kun häntä huvitti. Myöskään kännykästä mies ei olisi halunnut luopua, vaikka sen käyttö ei ollut Työklinikan ryhmän aikana sallittua. Mikan oli vaikea ottaa vastaan opastusta, joka näkyi sekä Työklintikalla että pajatoiminnassa ja työhönvalmennuksessa.

”Käytiin keskusteluja ja harjoittelua siitä ohjauksen vastaanottamisesta. Monesti kun ollaan valmistuneita ammattiin, niin ajatellaan, että ollaan itsenäisiä, mutta sitten tulee eteen se, ettei kukaan uusi työntekijä mene työpaikkaan ilman että saa ohjausta ja perehdytystä.” **Projektityöntekijä Tuula**

Mikalla itsellään oli vahva ajatus siitä, että kun hän on valmistunut ammattiin, hän osaa eikä tarvitse muiden apua. Työelämän pelisäännöt nousivat esille esimerkiksi Työklinikan toisessa harjoittelussa siinä, että Mikalla oli pientä ihastumista harjoittelupaikan työohjaajaan. Lisäksi Mikan siirtyessä oikeaan palkkatyöhön työhönohjaaja oli joutunut tekemään pitkään töitä sen kanssa, ettei Mika jäisi juttelemaan muiden työntekijöiden kanssa liian pitkiksi ajanjaksoiksi ja jäisi makoilemaan työpaikan pelitilan sohvalle.

”Se on vähän semmonen kun mä jumitun. Pojat pelaavat pleikkaa, silloin kun mun työ loppuu siis. En saisi pelata pleikkaa, vaan mun pitäis lähteä kotiin.” **Mika**

Se, miksi Mikan työsuhde avoimille työmarkkinoille mahdollistui, on pitkälti kiinni Mikan omasta sisäisestä motivaatiosta. Niin Työklinikan työntekijät kuin Mikan työhönohjaaja ja äiti olivat sitä mieltä, että Mikalla oli vahva sisäinen halu työllistyä oikeaan palkkatyöhön. Äidin mukaan Mikan matkanvarrelle sattuneet yhteistyökumppanit ovat olleet suuri tuki eteenpäin, mutta myös Mika itse on tehnyt suuren työn ottamalla itseään niskasta kiinni.

”Kyllähän siinä niin kuin sattui hyvät yhteistyökumppanit, mutta kyllähän Mika ison työn teki. Et se on ottanut itseensä niskasta kiinni ja huomannut, että hän on jo aikuinen mies, jonka pitää tehdä asioita kunnolla.” **Mikan äiti**

Lisäksi työpäivän pituus ja työtehtävät räätälöitiin Mikalle juuri sopiviksi. Mika siivoaa työpaikkansa neuvotteluhuoneita, jakaa postia, keittää muille työntekijöille kahvia ja hoitaa tiskihuollon. Työyhteisö on Mikan vahvana tukena, sekä työhönvalmentaja tukee Mikaa aina tarvittaessa. Työhönohjaajan mielestä Mikan kohdalla avaimet oikeaan palkkatyöhön olivat Mikan oikea pohjakoulutus, persoonallisuus ja hyvä työpaikka.

*”Tietysti se koulutus, se että hänellä on perustaidot olemassa. Ja sitten yks tärkeä asia on ollut, että hän on saanut sitä ohjausta riittävän paljon, kun löytyi se työpaikka. Ja sitten ihan henkilökohtaiset syyt, hän on sosiaalinen ja hyvä tyyppi. ...Ja se on tosi hyvä työpaikka. Heillä on halu työllistää kehitysvammainen työntekijä. Silloin se on tosi paljon helpompaa, kun heillä on olemassa halu työllistää, ei niin kuin lähdetä heti laittaan kokonaan poikki peliä, jos tulee jotain haasteita. ” **Mikan työhönohjaaja***

6.3 Johannan polku

Johanna ohjautui Työklänikka-projektiin sosiaalitoimen kautta. Johannan sosiaalityöntekijä oli ehdottanut Työklänikka-projektia Johannalle ja hänen äidilleen, mutta yhteydenoton ja alkupalaverin sopimisen Johanna hoiti itse. Ennen Työklänikka-projektiin tuloaan Johanna oli valmistunut kodinhuoltajaksi ammattioppilaitoksesta, jossa hän kävi mukautettua linjaa. Alusta saakka Johanna oli kokenut, ettei hänen opiskelemansa ala tuntunut oikealta, mutta kävi sitkeästi opintonsa loppuun asti. Työklänikka-projektiin Johanna ohjautui sen takia, ettei ollut löytänyt omaa paikkaansa työelämässä.

Johannalla oli sellainen tilanne, että hän oli lapsena aloittanut koulun tavallisella luokalla, mutta hän ei ollut saanut oppimiseensa tarpeeksi tukea. Luokat olivat olleet suuria, eikä koululla ollut erityisopetusta, jota Johanna olisi tarvinnut. Psykologistentestien jälkeen Johanna siirtyi erityiskouluun, sillä hänellä todettiin olevan selkeitä oppimisvaikeuksia monella eri alueella. Kehitysvammadiagnosi Johanna sai vasta lähempänä täysi-ikäisyyttä. Johannan yksi suuri haaste niin hänen itsensä kuin hänen ammatillisen verkostonsa mielestä on ollut käsitellä omaa kehitysvammaisuuttaan ja omaa identiteettiään. Johannan sosiaalityöntekijän mielestä, on hyvin tavanomaista, että nuorelle syntyy identiteettikriisi, jos kehitysvammadiagnosi saadaan vasta nuoruusiässä.

*”Yleisesti kun nuorelle asetetaan kehitysvammadiagnoosi, niin voi olla vaikeampaa löytää sitten niitä palveluita kehitysvammahuollon piiristä, sillä asiakas kokee sen leimaavaksi. **Johannan sosiaalityöntekijä***

Johanna kertoi rehellisesti, ettei hän ollut sisäistänyt vielä omaa kehitysvammaisuuttaan. Johannalla oli kova tarve yrittää itse hoitaa asiansa ja pärjätä, mutta juuri sen vuoksi esimerkiksi koulun kautta tehdyt työharjoittelut olivat epäonnistuneet. Johanna kertoo, että kokee oman kehitysvammaisuutensa leimaavaksi, eikä sen takia aikaisemmissa työkokeiluissa kertonut omista erityistarpeistaan.

*”Niin en saanut olla päiväkodissa. Mää sohlasin sen paikan ihan itse, enkä kertonut, että mulla on näitä erityisjuttuja. ..Mä en uskalla sanoa mun erikoisjuttuja, koska mä pelkään, et sit leimataan. Vaikka oonhan mä nyt kehitysvammainen, mutten ole sisäistänyt sitä vieläkään.” **Johanna***

*”Oma vammaisuuden hyväksyminen ja ehkä sen oman tuentarpeen ja erilaisuuden hyväksyminen on ollut se iso prosessi.” **Projektityöntekijät Paula***

Työklintikka-projektin työntekijät kertoivat, että olivat tehneet paljon töitä Johannan itsetunnon kottamisen, mutta samalla vauhdin hidastamisen kanssa. Johannalla oli vahva tarve hoitaa itse omat asiansa, mutta kuitenkin hän tarvitsi elämänhallintaansa erittäin paljon tukea. Johannan tuen tarve näkyi erityisesti arjen taidoissa, rahan käytössä ja vastuunkantamisen opetteluna. Johannan sosiaaliset taidot ovat todella hyvät, mutta ne eivät kulkeneet käsi kädessä hänen ymmärryskykynsä kanssa. Ulkopuolisten ihmisten oli vaikea ymmärtää hänen tuentarvettaan, jolloin hän ajautui tahattomasti haastaviin ongelmatilanteisiin.

*”Johanna on sanonut itse oivasti, että häntä ei ole aina ymmärretty ja toisaalta sitä vastuuta on annettu hänelle liikaa. Kun vastuuta on ollut liikaa, eikä hän ole siitä selvinnyt ja hän on joutunut ongelmiin, eikä ole ymmärretty mistä se johtuu. Hän ottaa tällaiset tilanteet hyvin raskaasti.” **Johannan avotyönohjaaja***

Projektin työntekijöille oli ollut alusta asti selvää, ettei Johannan tilanteessa voinut heti lähteä kokeilemaan työharjoittelua, sillä hänen elämänhallintansa oli niin sekaisin. Johanna yritti epätoivoisesti pitää kiinni omasta normaaliudestaan, joka vei hänet haastaviin tilanteisiin kaveripiirissä ja vieraiden ihmisten keskuudessa. Johannalla oli suuri haave toimia lastenhoitajana ja hän oli oma-aloitteisesti järjestänyt itselleen lastenhoitokeikkoja. Lastenhoitokeikat olivat useasti epäonnistuneet, eikä niiden epäonnistumista oltu selitetty Johannalle niin, että hän olisi ymmärtänyt, mikä niissä meni vikaan.

Johanna oli sitkeästi jatkanut lastenhoitajana keikkailua, vaikka oli projektin työntekijöille luvannut rauhoittaa tilanteensa ja luopua keikoista.

”Sovittiin, ettei mitään ylimääräisiä hommia tehdä, mutta sitten aina paljastui, että hän oli uudelleen yrittänyt ja oli sattunut vahinkoja. Työharjoittelua ei voitu edes suunnitella, ennen kuin tilanne oli rauhoittunut.” **Projektityöntekijä Tuula**

Työklินิกka-jakson loppuvaiheilla Johanna teki lyhyen harjoittelun kuljetusalan työtehtävissä. Harjoittelu onnistui ja Johannalle tehtiin kuuden viikon määräaikainen avotyösopimus samoissa tehtävissä, jonka jälkeen avotyötä jatkettiin. Avotyö nähtiin Johannalle erittäin hyvänä, koska projektin työntekijöiden yhteys Johannaan säilyi heidän ollessa päivittäin tekemisissä. Työntekijät olivat projektin aikana saaneet Johannan kanssa luotua hyvän keskusteluyhteyden ja kokivat, että voivat tukea Johannaa, jos on tarvetta. Työtehtävät sopivat hyvin Johannalle, sillä ne tukivat hänen sosiaalisuuttaan ja oma-aloitteisuuttaan.

Johanna on työskennellyt avotyössä jo vuoden. Johannan prosessi kohti työelämää ja parempaa elämänhallintaa on kuitenkin vielä selvästi kesken. Vapaa-ajan ja arjen sujumisella on hyvin suuri merkitys myös työelämän sujumiseen, joten Johanna tarvitsee tukea kokonaisvaltaisesti eri elämänalueilla.

”Alkuun on ollut paljon haastetta ja vieläkin on. Johanna tarvitsee riittävää tukea asumisen, vapaa-ajan ja työn yhdistämisessä, kun ne kuitenkin kulkevat rinnakkain. Toisessa heti näkyy, jos toisessa menee huonosti. ..Kuitenkin on todella hienosti menty eteenpäin, et alku oli sitä, et hoiti hommat vaan jotenkin. Nyt sitten kun on tullut ihan pieniäkin asioita, missä on saanut sitä edistystä tapahtumaan ja hän on saanut positii- vista palautetta, joka on rohkaissut häntä ja kohottanut sitä itsetuntoa ja vahvistanut sitä.” **Johannan avotyönohjaaja**

Johannalle avotyö oli turvallinen väylä Työklินิกka-projektista eteenpäin. Tällä hetkellä sekä Johanna että hänen lähiverkostonsa olivat kaikki sitä mieltä, että oikea palkkatyö ei ole lähitulevaisuudessa Johannan kohdalla vielä realistinen tavoite. Avotyön joustavuus ja tuettu ympäristö mahdollistavat työelämänsäantöjen harjoittelua ja oman itsen vahvistumisen.

”Johanna tarvitsee sitä vahvistusta, mutta uskon, että jossain vaiheessa siivet kantavat paremmin, ja palkkatyö olisi mahdollinen. Tällä hetkellä hänellä riittää työtaidot, mutta kaikkeen muuhun tarvitsee vielä tukea.” **Johannan avotyönohjaaja**

”Työelämä on niin kovaa, se on niin hirveän kovaa nykyään, että on vaikea uskoa, et järjestyisi sellainen oikea palkkatyö, jossa hän täyttäisi ne vaatimukset, mitä nykyään vaaditaan ihmisiltä. Sitä yksin tekemistä ja itsenäistä työtä on niin paljon.” **Johannan äiti**

6.4 Jussin polku

Jussi ohjautui Työklänikka-projektiin tuetun asumisen ohjaajien kautta. Jussi ei ollut peruskoulun jälkeen käynyt ammatillista koulutusta, sillä omien sanojensa mukaan koulu ei ollut hänen juttunsa. Ennen projektiin tuloa Jussi oli ollut pitkään kotona ja asunut saman katon alla isovanhempiensa kanssa. Vuodet kotona olivat tehneet sen, että Jussi oli jo osittain syrjäytynyt ja viihtyi pitkälti vain neljän seinän sisällä.

Projektiin tullessaan Jussi oli hyvin arka ja ujo. Projektityöntekijöiden tarkoituksena ei ollut missään nimessä lähteä hankkimaan hänelle heti työkokemusta, vaan saada sisältöä Jussin arkeen ja lähteä voimaannuttamaan häntä. Aluksi tärkein tavoite oli saada Jussi käymään projektin ryhmässä, sillä hänellä oli takanaan monia kokeiluja eri paikoissa, mutta hän oli aina lopettanut kokeilut kesken. Jussin alun haasteista kertoo paljon se, että ryhmään tultuaan, hän oli aluksi ollut fyysisesti eri huoneessa kuin muut ryhmäläiset. Pikkuhiljaa, kun Jussi oli alkanut tuntea olonsa kotoisammaksi, oli hän siirtänyt tuolia aina lähemmäksi toimistoa.

”Aluksi aloitettiin sillä, että saatiin hänet tulemaan paikalle. Sen jälkeen mietittiin keinoja siihen, että miten saadaan Jussi vastaamaan puhelimeen. Ryhmässä oleminen oli aika haastavaa silloin alussa. Hänen kohdallaan aloitettiin siinä, että tuoli oli tuolla olohuoneen puolella ja sieltä alettiin pikkuhiljaa siirtää tuolia lähemmäs toimistoa. Ja sitten kun oli aikaa riittävästi mennyt ja Jussi oli saanut itseluottamusta ja tunsu ryhmän turvalliseksi, niin siirsi tuolin toimistoon.” **Projektityöntekijä Tuula**

Projektin aikana Jussin voimaantuminen oli huomattavaa. Tähän vaikutti projektityöntekijöiden mielestä myös vahva yhteistyö, jota he tekivät Jussin tuetun asumisen ohjaajien kanssa. Projektin alkuvaiheessa Jussi oli juuri muuttanut isovanhempiensa luota omaan asuntoon tuetusti. Luottamus Jussiin oli avainasemassa projektin onnistumiselle, jonka työntekijät saivat luotua pienillä askelilla.

Jussi oli projektin ryhmässä puoli vuotta, jonka jälkeen sekä Jussilla että projektin työntekijöillä oli sellainen olo, että hän on valmis lähtemään ensimmäiseen työharjoitteluunsa. Jussi lähti projektin oman organisaation autokuskille apupojaksi. Autokuskin ja Jussin kemiat olivat pelanneet heti yhteen ja se oli ollut suuri tekijä harjoittelun onnistumiselle. Seuraavan harjoittelun Jussi teki vanhainkodin puutarhurina yhdessä kahden muun harjoittelijan kanssa. Jussi osoittautui hyvin tunnolliseksi työntekijäksi, joka hoiti työtehtävänsä kunnialla.

Toisen työharjoittelun jälkeen Jussi siirtyi projektista avotöihin ruokakauppaan. Kaupassa hänen työtehtäviinsä kuuluu siivoustöitä, pullohuoneen tyhjennystä ja korien vientiä takaisin kassoille. Avotöissä Jussi käy kolmena päivänä viikossa, jonka hän kokee hyvänä määränä itselleen. Jussin avotyönohjaajan mielestä Jussin työnjälki on aina loistavaa ja hän on saanut avotyöpaikalta paljon kiitosta. Jussi kuitenkin tarvitsee välillä tukea asioiden muistamisessa ja omassa jaksamisessa.

*”Jussin yksityiselämässä on sellaisia asioita, jotka heijastuvat hänen jaksamiseensa. Jussilla on ollut välillä unettomuutta, joka on yksi syy poissaoloihin. Töitä tehdään poissaolojen karsimisen ja poissaoloista ilmoittamisen kanssa. **Jussin avotyönohjaaja***

Jussi itse sekä hänen ammatillinen tukiverkostonsa näkevät, että avotyö on paras vaihtoehto Jussille työelämässä. Jussin läheisten elämässä olevat myllerrykset heijastuvat Jussin omaan jaksamiseen, jolloin on kausia, kun Jussille kertyy poissaoloja. Avotyö on oikeaa palkkatyötä joustavampi työllistymisen malli, sillä siihen ei liity työsopimusta, joka ei tällaisissa tilanteissa jousta. Projektin työntekijöiden mielestä avotyön joustavuus vie Jussilta pois tietyt paineet, jolloin hänen psyykinen jaksamisensa on myös parempaa.

*”Palkkatyö sopii Jussille, silloin kun hän on työkyntoinen. Jussi pystyy tekemään työnsä hyvin, mutta työkyntö vaihtelee kausittain. Tuskin millään työnantajalla mahdollistuu niin suuri joustavuus. Jussin tuntien hän on enemmän sinut tuon avotyön kanssa, koska Jussi tietää avotyön joustamisen mahdollisuuden. Palkkatyö työsopimuksineen toisi tietynlaisen paineen, joka ei vaikuta Jussin työkykyyn ainakaan nostavasti.” **Projektityöntekijä Tuula***

”Kyllä se palkkatyö riittää. En mä jaksaisi sellaista kahdeksasta kahteen työpäivää.”

Jussi

Jussi kertoi viihtyvänsä hyvin työssään, eikä hänellä ollut mitään muuta haaveita tulevaisuuden suhteen. Jussilla oli hyvin selkeä kuva siitä, mitä hän itse pystyy omasta mielestään tekemään ja mitä ei. Jussi koki, että hän sai nykyisessä työssään tarpeeksi opastusta ja koki, että hallitsee omat työtehtävänsä. Työ oli Jussille tärkeä asia, siksi että se toi päiviin mielekästä tekemistä, eikä hänen tarvinnut olla vain kotona.

6.5 Eveliinan polku

Eveliina oli aikanaan aloittanut peruskoulun aivan tavallisella luokalla, mutta pian opiskelujen alkamisen jälkeen hän oli siirtynyt erityiskouluun. Peruskoulun jälkeen Eveliina oli käynyt vuoden verran hoiva-alan kuntouttavat ja alaan suuntaavat opinnot. Sen jälkeen Eveliina oli opiskellut catering-alan perustutkinnon erityisammattioppilaitoksessa.

Eveliina poikkeaa muista Työklinikan asiakkaista siinä suhteessa, että on jo toista kertaa projektin asiakkaana. Eveliina oli tullut projektin ensimmäiseen ryhmään vuonna 2013 oltuaan ensin vuoden päivät kotona. Oltuaan noin yhdeksän kuukautta projektissa Eveliina jatkoi matkaansa päivätoimintakeskukseen. Eveliina ei ollut viihtynyt toimintakeskuksessa omien sanojensa mukaan yksitoikkoisten töiden ja negatiivisen ilmapiirin takia ja siirtynyt työpajatoimintaan. Työpajatoiminta oli aluksi sujunut hyvin, mutta jatkuvat poissaolot saivat aikaan sen, että toimintamuoto ei enää palvellut Eveliinaa eikä työtoimintaa tuottavaa tahoja. Työklinikan projektityöntekijät kutsuttiin sosiaalityöntekijän toimesta verkostopalaveriin, jossa päätettiin, että Eveliina siirtyisi uudelleen Työklinikan asiakkaaksi. Tämä siksi, että Eveliinan suunta työelämäänsä oli edelleen hukassa ja hän oli viihtynyt hyvin Työlinikalla ensimmäisellä kerralla.

Niin Työklinikan ensimmäistä jaksoa kuin päivätoimintaa ja työpajatoimintaa olivat merkittävästi häirinneet Eveliinan jatkuvat poissaolot. Eveliina oli tsempannut aina aluksi, mutta hyvin pian oli jättäytynyt pois, jos toiminta ei miellyttänyt.

*”Eveliina oppi sellaisen ikään kuin käyttäytymismallin, että jos tuli pikkusen jotakin nuhaa tai vastaavaa, niin soitti, että ei ole tänään tulossa. Sitten hän itsekin on sanonut, että kun tuli niitä poissaolajaksoja, niin sen jälkeen tuli nolous siihen mukaan, jolloin kynnys mennä paikanpäälle entisestään kasvoi.” **Eveliinan isä***

Työklinikan työntekijät olivat tehneet Eveliinan elämänhallinnan kanssa töitä hyvin kokonaisvaltaisesti. Pääpaino ei ollut hänen kohdallaan työllistymisessä, vaan Eveliinan oman elämän hallinnassa. Työlinikalla harjoiteltiin lähinnä työelämän perustaitoja, kuten ajoissa paikalle tulemista ja annettujen työtehtävien suorittamista. Lisäksi Eveliina oli luonteeltaan hyvin kiltti ja halusi kovasti miellyttää keskustelutovereitaan. Tämä oli yksi syy, minkä projektin työntekijät uskoivat vaikuttavat Eveliinan matalaan kynnykseen jäädä pois erilaisista toiminnoista. Oli ikään kuin helpompaa jäädä pois kuin sanoa muille kasvotusten, jos joku asia ei kiinnostanut. Työlinikalla oli pyritty tekemään töitä nimenomaan juuri oman mielipiteen esille tuomisen kanssa. Lisäksi Työlinikalta Eveliina oli ohjattu käsittelemään omaan seksuaalisuuteen ja turvallisuuteen liittyviä asioita seksuaaliterapeutin kanssa.

*”Se oli niin kokonaisvaltainen paletti, että siinä lähdettiin tukemaan ensiksi elämänhallintaa. Kun se elämänhallinta oli täysin kadoksissa, niin ei ollut realistista mennä vielä työelämään.” **Projektityöntekijä Paula***

Eveliinan ensimmäinen Työlinikka-jakso oli päättynyt viikon mittaiseen työharjoitteluun päiväkodissa. Päiväkoti oli ollut Eveliinan suuri haave, joten se oli päätetty toteuttaa. Työharjoittelu kuitenkin päättyi siihen, että Eveliinan keskittyminen oli ollut aivan muualla kuin itse työtehtävissä. Lisäksi jo yhteen viikkoon mahtui poissaoloja, joten lopettamispäätös oli selvä. Työlinikka oli ohjannut Eveliinan jaksonsa jälkeen päivätoimintakeskukseen, joka antoi Eveliinalle kokemuksen yhdestä työelämän vaihtoehdosta. Eveliina ei itse viihtynyt ollenkaan päivätoiminnassa ja pian jatkuvat poissaolot alkoivat.

*”Mä olisin halunnut mennä sellaiseen vanhuspaikkaan, niin tuli vähän yllätyksenä, että mä menen päivätoimintaan. ..Se alku meni siellä ihan hyvin, mutta sitten loppuvaiheessa se ei enää mennyt, et mä lopetin sen sit. Ne työtehtävät oli sellaisia, että kyllästytti. Ei enää huvittanut tehdä niitä.” **Eveliina***

Pieleen menneet kokemukset olivat kuitenkin olleet Eveliinalle hyödyllisiä. Nyt toisella kerralla, Eveliina on projektityöntekijöiden mielestä paljon sitoutuneempi ryhmän toimintaan ja on selvästi aikuis-tunut ja ottanut enemmän vastuuta omasta toiminnastaan. Lisäksi projektityöntekijät uskovat, että Eveliinalle ryhmä ja ryhmässä käydyt keskustelut ovat tärkeitä, joten hän sitoutuu sen takia ryhmään.

Eveliinan vahvuuksia työelämässä ovat ehdottomasti rauhallisuus, ystävällisyys ja helposti lähestyttyvyys. Matka on kuitenkin vielä pitkä ennen eteenpäin menoa ja moni asia täytyy saada loksauttamaan Eveliinan elämässä paikalleen. Oikea palkkatyö ei ole realistinen tavoite Eveliinan kohdalla vielä pitkään aikaan, sillä Eveliina tarvitsee työntekemiseen erittäin paljon tukea.

7 TYÖLLISTYMISTÄ ESTÄVÄT SEIKAT

7.1 Toimeentulon kannustinloukku

Suomessa on luotettu kehitysvammaisten kohdalla pitkään siihen, että kattava sosiaaliturvajärjestelmä takaa kehitysvammaisille ihmisille toimeentulon. Kehitysvammaisten palkkatyön ja sosiaaliturvan yhdistäminen on tällä hetkellä hyvin vaikeaa. (Lampinen 2007, 124.) Eikä tilanne ole ainutlaatuinen pelkästään Suomessa. Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development) on tehnyt vertailevan tutkimuksen (2010, 122-123) vammaisten ihmisten työllistymisen tukemisesta eri OECD maissa. Vertailun mukaan monet maat ovat luottaneet ihmisiä passivoivaan tukijärjestelmään, jonka kankeus estää työstä saatavan taloudellisen hyödyn. Maiden tukijärjestelmillä on todettu olevan lamaannuttava vaikutus ihmisiin, jotka pystyisivät tekemään osa-aikaista työaika.

Haastateltavistani ainoastaan Mika oli oikeissa palkkatöissä. Palkkatöissä käymisen jälkeen Mikalle jäi vähemmän rahaa käteen kuin avotöistä. Tämä siksi, että palkkatulot vaikuttavat eläkkeensaajan asumistukeen, joten lopputulos oli se, että Mika sai vähemmän tuloja kuin ennen palkkatyötä.

*”Niin eihän nämä merkittäviä lisiä ole tuloihin. Mikahan asuu itsenäisesti omassa kämpässä ja maksaa vuokraa, niin palkkahan vaikutti heti asumistukeen. Niin periaatteessa tässä kävi niin, että hänelle jää vähemmän käteen, kun hän käy töissä. Mutta sitten tämä kaikki, mikä on itsetunnolle ja muulle hyväksi, niin on plussan puolella kuitenkin. Ja sitten tässä on ollut hirveää paperityötä Kelan kanssa näitten asumistukiasioiden kanssa. Tilinauhoja pitää viedä joka kuukausi sinne, kun työtunnit muuttuvat. Että paperityö äidillä ainakin lisääntyi!” **Mikan äiti***

Vuonna 2017 työkyvyttömyyseläkkeen päälle sai tienata kuukaudessa bruttona enintään 737,45 euroa kuukaudessa (Kansaneläkelaitos 2017). Mikan kohdalla summa ei ylittynyt, sillä hän teki vain kolmen ja puolen tunnin työpäivää oman jaksamisensa takia. Suomessa avotöistä saatavaa rahaa ei lasketa palkaksi, sillä avotyöntekijät saavat hyvin pientä kannustinrahaa työstään sekä lisäksi heille kustannetaan avotyöpaikalla usein ruokailu ja työmatkoista aiheutuneet kulut (Kehitysvammaisten Tu-

kiliitto 2016). Mikan siirryttyä palkkatöihin hänen täytyi itse maksaa oma bussikorttinsa sekä ruokailunsa, jotka lisäsivät elämisen kuluja huomattavasti. Lisäksi pienikin palkka laski heti Kelan maksaman asumistuen määrää.

Cimera (2011, 25) on tutkinut Yhdysvalloissa työtoiminnan ja tuetun työn välisiä eroja ja huomannut saman ongelman kuin Suomessa. Kehitysvammaisten ei kannata myöskään Yhdysvalloissa osallistua tuettuun työhön, sillä se ei tuo yksilöille tarpeeksi taloudellista hyötyä ja tilanne on se, että kehitysvammaiset elävät edelleen köyhyystulorajalla oikeasta palkkatyöstä huolimatta. Yhteiskunnat itse synnyttävät usein selkeän kannustinloukun, jonka vuoksi kehitysvammaisten ihmisten ei edes kannata mennä palkkatöihin avoimille työmarkkinoille. Holmin ja Hopposen (2007, 5, 37) tekemän tutkimuksen mukaan Suomessa kehitysvammaisten ihmisten joukossa olisi olemassa potentiaalista työvoimaa, mutta yhteiskunta itse ei ole mahdollistanut tämän potentiaalin käyttöä. Tällä hetkellä suurin osa kehitysvammaisista ihmisistä elää Suomessa toimeentulon alarajoilla, eikä heidän ole järkevää mennä palkkatöihin. Useissa tilanteissa rahat riittävät juuri elämisen kustannuksiin ja sukulaiset mahdollistavat erilaisten hyödykkeiden ja palveluiden ostamisen. (Eriksson 2008, 73-74.)

7.2 Palkkatöihin vaikuttavat yksilölliset arjen haasteet

Johannan suurin haaste oli hänen oman kehitysvammaisuutensa hyväksyminen, jonka hän toi itsekin esiin. Johanna oli aiemmissa työharjoitteluissa ennen Työkliniikkaa peitellyt omaa kehitysvammaisuuttaan, sillä hän ei halunnut leimautua omien erityistarpeidensa takia. Johannaa haastatellessa selvästi huomasi, että oman erityisyyden hyväksyminen oli vieläkin kesken, sillä välillä Johanna toi esille omat erityistarpeensa, mutta toisessa hetkessä hänellä oli suuri halu pystyä samaan kuin kaikki muutkin.

”Oonhan mä nyt kehitysvammainen, mutten ole sisäistänyt sitä vieläkään.” Johanna

”Kehitysvammadiagnoosi asetettiin hänelle aika myöhäisessä vaiheessa lähempänä 18 ikävuotta. Useasti on aika vaikea tilanne nuorelle, jos se diagnoosi asetetaan myöhemmin kehitysiässä. Siinä on sitten oman identiteetin etsimistä.” Johannan sosiaalityöntekijä

Johannalla oli tapana yrittää vähän liikaakin itsenäisesti hoitaa omia asioita, joka johti siihen, että hän poltti siltoja moneen sosiaaliseen verkostoon takanaan. Johanna on sosiaalisilta taidoiltaan hyvin vahva, mutta oma ymmärrys omista rajoista ja osaamisesta oli epärealistinen, joka oli vaikuttanut siihen, että aikaisemmat työharjoittelut ja työkokeilut olivat epäonnistuneet.

”Johannalla on sosiaaliset taidot aivan älyttömän hyvät, mutta sitten se ymmärryskyky ei välttämättä kulje käsi kädessä sosiaalisten taitojen kanssa. Ihmiset saattavat saada sen käsityksen, että hän on kykenevä ja pystyvä hoitamaan hyvin monimutkaisiakin asioita, mutta asioiden ymmärtämisen realistisuus on ollut haasteen paikka.” **Projekti-työntekijä Tuula**

”Johannalla on välillä sellainen ajattelumalli, että voi toimia omin päin tai voi hoitaa asioita vähän sinne päin ja mennä sieltä, mistä aita on matalin. On tehty kovasti töitä sen ajatusmallin kanssa, ettei kaikkia asioita tarvitse noudattaa. Johanna on mielestäni sanonut itse osuvasti, ettei häntä ole aina myöskään ymmärretty ja hänelle on annettu liikaa vastuuta siihen nähden, mitä hän on pystynyt kantaan.” **Johannan työhönohjaaja**

Eveliinan lähiverkosto ei voinut kuvitella työn olevan realistista Eveliinan kohdalla ennen kuin hän on saanut elämäänsä hieman parempaan hallintaan. Eveliinan unirytmä oli sosiaalisen median käytön seurauksena hyvin epäsäännöllinen, joka vaikutti siihen, että Eveliinalla oli ollut paljon poissaoloja niin Työlinikalta kuin aikaisemmista työkokeiluista. Väsymystä lisäsi Eveliinan huomattava ylipaino, joka toi mukanaan myös fyysisiä oireita.

”Ihan fyysinen ja psyykinen terveydentila aiheuttaa sitä, ettei pääse liikkeelle. Asiat tuntuvat tietysti raskaalta, kun kunto ei ole hyvä ja sitten kavereiden asiat ovat paljon mielessä. Et ilmeisesti haastavia tilanteita oli myös kavereiden elämässä, jotka vaikuttivat hänen jaksamiseensa sitten.” **Eveliinan työpajan ohjaaja**

”Siinä tuli kaikenmoista terveysongelmaakin ja jotenkin tuli sellainen tunne, että Eveliina oppi sellaisen ikään kuin käyttäytymismallin, että jos oli pikkasenkin jotain nuhaa tai vastaavaa, niin soitti, ettei ole tänään tulossa. Sitten hän on sanonut, että kun poissaolojaksoja tuli, niin tuli myös nolous siihen mukaan, jolloin kynnys ottaa yhteyttä ja mennä paikanpäälle nousi entisestään.” **Eveliinan isä**

Eveliinan yhtenä suurena haasteena onkin lähiverkoston mielestä oman mielipiteen esille tuonti. Eve-
liina on kovin kiltti, eikä halua sanoa ihmisille vastaan. Tällöin jos jokin asia ei miellytä häntä, hän
jää mieluummin kotiin kuin kohtaa ihmisen, jolle on luvannut asioita.

*”Eveliinan ongelma on sanoa oma mielipide rehellisesti. Se miten Eveliinasta saisi sen
oman rehellisen mielipiteen ulos ilman, että siihen vaikuttaa kenenkään muun sanomi-
nen on haaste. Eveliina helposti omaksuu sen toisen mielipiteen, ja sitten loppupeleissä
osoittautuu, että eipä se täällä käynytäkään, kun ei halunnut.”* **Eveliinan tuetun asumi-
sen ohjaaja**

Motivaation puutteen lisäksi Eveliinalla oli monia muita ongelmia, jotka vaikuttivat hänen jaksami-
seensa. Eveliina käytti paljon sosiaalista mediaa, johon hän jäi kiinni arkenakin yötä myöten. Lisäksi
hän tutustui sosiaalisen median kautta herkästi uusiin tuttavuuksiin, jotka ajoivat hänet ongelmallisiin
tilanteisiin. Ammatillisen tukiverkoston mielestä Eveliina ei täysin aina käsittänyt seurusteluun kuu-
luvien sääntöjen rajoja ja oli hyvin vietävissä. Eveliinan luona oli myös paljon kavereita, sillä hän oli
kertonut olevansa omassa kodissaan yksinäinen ja pelkäävänsä öitä. Eveliinan sosiaaliset suhteet vai-
kuttivat paljon Eveliinan mielialoihin. Kun ystävillä meni huonosti, myös Eveliina murehti heidän
asioitaan.

Jussin kohdalla hänen haasteensa mennä palkkatöihin tulivat hänen omien sanojensa mukaan omasta
jaksamisesta. Jussin tukiverkosto kertoi, että Jussilla oli elämässä jaksoja, jolloin hän joutui olemaan
pois avotöistä omaan jaksamiseensa vedoten. Tämän vuoksi oikea palkkatyö Jussin kohdalla on epä-
realistista ainakin tällä hetkellä. Jussi on hyvä ja ahkera työntekijä, mutta avotyö mahdollistaa jous-
tavamman poissaolon työpaikalta, silloin kun Jussi sitä henkisen hyvinvointinsa vuoksi tarvitsee.

*”Ja sitten on sellaisia asioita, jotka Jussin yksityiselämästä heijastuu siihen jaksami-
seen ja niin poispäin. Jussilla on ollut jonkin verran unettomuutta, joka on ollut yksi
syy poissaoloihin.”* **Jussin työhönohjaaja**

*”Silloin, kun Jussi on työkuuntoinen, menee hyvin. Mutta silloin kun yksityiselämässä on
ollut myllerrystä, niin psyykinen jaksaminen on ollut kovilla. Tällöin Jussi jää pois
avotöistä. Jussi on kuitenkin tässä matkan varrella oppinut tuntemaan niitä omia rajo-
jaan. Silloin se työ onnistuu, kun pidetään taukoa välillä.”* **Projektityöntekijä Tuula**

Anniinan arjessa ei ollut suurempia ongelmia. Anniina ei osaa kirjoittaa eikä lukea, joka hankaloittaa
oikeaan palkkatyöhön menemistä, mutta Anniinan tukiverkoston mielestä oikealla tuella hän varmasti

palkkatyöstä tulevaisuudessa selviytyisi. Tällä hetkellä avotyö nähtiin Anniinalle parhaaksi ratkaisuksi, sillä hän on vielä nuori ja hieman epävarma omista taidoistaan. Avotyön tekemiseen Anniina tarvitsi jonkin verran tukea ja kannustusta, mutta riittävän rauhallisella ja kärsivällisellä ohjauksella hän selviytyy työtehtävistään.

”Anniina tarvitsisi niitä hyviä kokemuksia enemmän kuin niitä negatiivisia, et tosiaan se itsetunto vahvistuisi. Että uskon kun löytyisi sellainen paikka, minkä Anniina kokisi omakseen ja saisi sieltä sen kaiken tuen, turvan ja ohjauksen, niin varmaan onnistuisi.”

Anniinan avotyöpaikan vastuutyöntekijä

Aineistoni osoittaa, kuinka moninainen kirjo asioita vaikuttaa yksilöllisesti kehitysvammaisen ihmisen pärjäämiseen ja jaksamiseen työelämässä. Työ täytyisi pystyä räätälöimään yksilöllisesti kehitysvammaisen ihmisen tarpeisiin sekä he tarvitsevat riittävää tukea ei pelkästään työpaikalla, vaan myös oman arjenhallintansa kanssa.

7.3 Liian vähäinen tuki asumisessa

Jussin suurimpia ongelmia avotoissa olivat satunnaiset myöhästelyt työpaikalta. Jussi asui omassa asunnossa ja hänellä kävi tuetun asumisen ohjaaja kaksi kertaa viikossa. Jussi viihtyi hyvin omassa asunnossaan ja piti asunnon siisteydestä huolta, joten asumisen tuki oli siinä mielessä riittävää, mutta kukaan ei ollut varmistamassa hänen heräämisiään, jolloin myöhästymisiä tuli jonkin verran.

”Uskon, että Jussin tuki tuetussa asumisessa on riittävää. Siellä käydään kaksi kertaa viikossa. Ymmärtääkseni välillä on ollut vaikeakin keksiä, mitä ohjaajat siellä tekisi Jussin kanssa. Mutta sitten kun miettii sitä, jos Jussi on vaikka flunssassa ja ei tule töihin, eikä muista soittaa, niin olisi kätevää, jos hän asuisi ohjatussa asumisessa. Hänellä on myös tapana jonkin verran nukkua pommiin ja toisaalta tulla liian aikaisin töihin.” **Jussin työhönohjaaja**

Eveliinan lähiverkostoon kuuluvat ihmiset näkivät työllistymisen suurimmaksi ongelmaksi Eveliinan asumismuodon, joka heijastui kokonaisvaltaisesti Eveliinan elämänhallintaan. Eveliina oli hyvin nopealla aikataululla muuttanut omaan asuntoon, jossa tuetun asumisen työntekijä oli käynyt pari kertaa viikossa. Jokainen Eveliinan ammatilliseen tukiverkostoon kuulunut haastateltava oli sitä mieltä, että Eveliinan asumismuoto oli ollut alusta saakka hänelle väärä. Eveliinan elämänhallinta oli täysin sekaisin ja hän olisi tarvinnut selvästi enemmän tukea arkeen. Tuen puute näkyi Eveliinan elämässä kaaoksena, joka vaikutti hänen päivärytmiinsä, kodin- ja asioidenhoitoon, poissaoloihin ja sosiaaliseen elämään.

”Uskon, että asumismuoto on sellainen, ettei siinä ole hänelle tarpeeksi tukea. Et se on yks sellainen pohjasyy.” **Eveliinan työpajan ohjaaja**

”Se mitä me ollaan käyty tuetun asumisen puitteissa kaks kertaa viikkoon plus sitten lääkärikäyntejä, mitä on tarvinnut, niin on aivan liian vähän. Ei se tuki riitä Eveliinalle. Eveliinan arjenhallinta on todella hankalaa. Eveliina on valmistanut keittiöpuolelta, mutta se ei näy kotona. Voi olla, ettei Eveliina hahmota, mutta jääkaappi on täynnä pilaantunutta ruokaa ja keittiö on siivottomassa kunnossa. Asumisen siisteys on huono, vaikka sitä käydään siivoamassa yhdessä, niin viikon päästä se on taas ihan samassa kunnossa. Kaikki aikataulut, nukkumaanmenot ja heräämiset ovat haasteellisia.” **Eveliinan tuetun asumisen ohjaaja**

”Eveliinan kohdalla asumismuoto oli väärä ja siihen yritettiin vaikuttaa. Hän olisi tarvinnut ohjatun, ellei ihan autetun asumisen palveluja, sillä asumisessa oli niin paljon haasteita. Eveliina ymmärsi kyllä yksin asumisen edut, muttei ymmärtänyt sen mukanaan tuomaa vastuuta.” **Projektityöntekijä Tuula**

Mikan kohdalla puolestaan tuetun asumisen malli toimi hyvin. Tosin Mikan vanhemmat olivat hyvin vahvana tukena itsenäisen asumisen mahdollistumisessa, joten ilman vanhempien tukea tilanne olisi saattanut olla toinen. Mika myös äidin mukaan nautti omasta rauhasta, jonka sai omassa kodissaan. Vaikka Mika viettikin paljon aikaa kotona yksin, ei hän äidin mukaan ollut yksinäinen ja kaverit saivat tulla aina silloin kyllään, kun Mika itse halusi.

”Mika nauttii siitä yksin olemisesta, eikä koe yksinäisyyttä. Mutta tietokone ja netti ovat aika tärkeässä osassa Mikan elämässä, että jos niitä ei olisi, niin tilanne voisi olla toinen.” **Mikan äiti**

7.4 Työelämän paineet

Työelämän muuttuminen hektiseksi ja yksilökeskeiseksi huoletti erityisesti tutkimukseen osallistuneita vanhempia. Vanhemmat kokivat, ettei työelämässä ole tarpeeksi resursseja ohjata ja opastaa erityisnuoria, jotka aloittavat työelämänsä. Työelämässä ihmisten työtehtäviä on koko ajan lisätty ja itse työtehtävät ovat muuttuneet monimutkaisemmiksi.

*”Työelämä on niin hirveän kovaa nykyään, että on vaikea uskoa, että Johannalle järjestyisi sellainen palkkatyö, jossa hän täyttäisi ne vaatimukset, jota nykyään vaaditaan. Sitä yksin tekemistä ja itsenäistä työtä on niin paljon. Työelämän pitäisi muuttua, jotta siellä löytyisi resurssia ja tukea ohjata ihmisiä.” **Johannan äiti***

*”Anniina pärjäisi varmasti sellaisessa työssä, jossa ei ole kauhean kiire. Vähän tässä pelottaa se, että tällä hetkellä kaikkien ihmisten työnhaku on vaikeaa, niin kehitysvammaiset syrjäytyvät työelämästä, sillä tarvitsevat enemmän avustusta ja ohjausta työntekemiseen.” **Anniinan äiti***

Eveliinan isä toi esille sen, että kehitysvammaisille ei ole työelämässä enää jalansijaa työtehtävien muuttumisen myötä. Työelämästä on hävinneet ne yksinkertaisemmat työt, jotka kehitysvammaiset ovat ennen hoitaneet. Jussin työhönohjaaja oli tehnyt esimerkiksi sellaisen huomion, että kauppojen pullohuoneiden tyhjennykset on nykyään monessa kaupassa ulkoistettu vartiointifirmoille, sillä se on kustannustehokasta.

”Eveliinan oma kiinnostus olisi hoiva-alalle, mutta se työllistävänä alana ei ole helppo. Sille alalle kyllä työllistyy ihmisiä, mutta ne työtehtävät ovat siellä on hyvin itsenäisyttä ja omatoimisuutta vaativia. Työntekijälle näytetään ne työtehtävät ja niistä pitäisi sitten selvittää itse ja tehdä pulmatilanteissa ratkaisuja. Sellaisissa tilanteissa Eveliinalla menisi varmasti sormi suuhun. Kehitysvammaisten työllistymisen kannalta on aika iso ongelma, ettei työpaikoilla ole enää sellaisia työtehtäviä, jossa olisi mukana

*vakihenkilöstöä ohjaamassa. Että ihan alasta riippumatta voi sanoa, että työelämä vaatii suurempaa itsenäisyyttä, osaamista ja selviytymistä. Kehitysvammaiset nuoret putoaa siitä keltasta.” **Eveliinan isä***

*”Haluaisin sanoa, että kehitysvammaisille löytyisi töitä avoimilta työmarkkinoilta, mutta kehitysvammaisten työmarkkinat ovat kaventuneet. Esimerkiksi joissakin kaupungeissa vartijat hoitavat myös pullonpalautuksia. Eli on vaikeampi työllistyä, kun sopivat työtehtävät puuttuvat.” **Jussin työhönohjaaja***

Johannan entinen sosiaalityöntekijä näki, että tällä hetkellä Suomen kaupungeilla ja kunnilla on liian vähän resursseja kehitysvammaisten tuettuun työhön. Kehitysvammaisen ihmisen palkkaaminen vaatii työnantajalta aina tietynlaista satsaamista, eikä työmarkkinoiden kiristynyt tilanne salli sitä. Sosiaalityöntekijä näkee yhtenä haasteena myös asenteet, jotka voivat vaikuttaa siihen, ettei kehitysvammaisia ihmisiä palkata työpaikoille. Kun eletään kiireistä aikaa, niin ihmiset miettivät ensimmäisenä sitä, paljonko kehitysvammaisen ihmisen opastus on pois omasta työajasta, vaikka totuus voisikin olla hetken kuluttua toinen.

*”Voisin ajatella, että työmarkkinoiden aina vaan kiristynyt tilanne on yksi kehitysvammaisten palkkatöitä estävä tekijä. Kehitysvammaisen palkkaaminen vaatii työnantajalta jonkin verran panostamista. Eikä Suomessa ole kovinkaan paljoa pystytty satsaan työvalmentajiin, jotka pystyisivät etsimään työpaikkoja ja tukemaan työmarkkinoilla eteenpäin. Että kyllä sitä resurssia on liian vähän tällä hetkellä. Lisäksi asenteetkin ovat sellaisia, ettei helposti palkata kehitysvammaista työntekijää.” **Johannan sosiaalityöntekijä***

Hyvä esimerkki palkkatöiden joustamattomuudesta oli Jussin tapaus. Jussin henkinen vointi ja työkyky vaihtelivat kausien mukaan, joten työnantajat eivät katsoisi sitä hyvällä. Jussi oli tunnollinen ja tarkka työntekijä, mutta avotyö sopi palkkatyötä paremmin hänelle sen joustavuuden takia. Jussin työkykyyn vaikutti pelkästään tieto siitä, että työpaikka kyllä joustaa hänen tarpeidensa mukaan.

8 TYÖLLISTYMISTÄ TUKEVAT SEIKAT

8.1 Sisäinen motivaatio tehdä työtä

Mikankaan tie palkkatöihin ei ollut aivan itsestään selvää. Alkuun Mikalla oli ollut työpaikalla suuriakin ongelmia ymmärtää työelämän pelisääntöjä ja sitä, että kun ollaan palkkatyösuhteessa, hyvin tehdystä työstä maksetaan palkka, eikä työnantaja siedä työpaikalla laiskottelua. Mikalla itsellään oli ollut niin suuri oma halu työllistyä palkkatöihin, että hän oli ymmärtänyt, mitä työelämä häneltä vaatii. Äidin mukaan Mika oli tähän aikuistumisen prosessiin saanut oikeaan aikaan hyvän tuen, mutta kertoi, että Mika itse oli tehnyt omassa ajatusmaailmassaan suurimman työn.

*”Asiat alkoivat yhtäkkiä järjestyä. Mikalla oli hyvät yhteistyökumppanit, mutta kyllä Mika siinä ison työn teki. Mika on ottanut itseään niskasta kiinni ja huomannut, että hän on aikuinen mies, jonka pitää tehdä asiat kunnolla, eikä sinnepäin. Se oli meille vanhemmillekin hieno asia huomata, ettei Mika tarvitse sitä perseelle potkijaa koko ajan, vaan hoitaa asioita ihan itse.” **Mikan äiti***

*”Aluksi oli ongelmaa oma-aloitteisuuden kanssa. Kävimme keskusteluja siitä, kun esimies antaa työtehtävät, niin se työ tehdään. Mutta motivaatiota Mikalla oli selvästi työelämäänsä. Hänellä oli se asenne työelämää kohtaan, että sinne mennään.” **Projektityöntekijä Tuula***

Projektityöntekijöiden mukaan Mikalle oikealla palkkatyöllä oli suuri merkitys. Mika ei ollut valmis tekemään mitään nappikauppaa, vaan sen takia, että hänellä olisi jotain tekemistä. Mikan sisäinen motivaatio työntekoon juonsi siitä, että hänen tekemällään työllä on jollekin merkitystä ja tarvetta.

Vaikka välillä Jussin yksityiselämän huolet vaikuttivat hänen omaan jaksamiseensa, voidaan sanoa, että Jussin sisäinen motivaatio tehdä työnsä hyvin kanto avotöissä eteenpäin. Jussi oli tunnollinen ja tarkka työntekijä ja hänen työnjälkensä oli aina mainiota.

”Jussin työ on aina loistavaa. Jussin asenne on aina ollut niin, että tulee kysymään lisätehtäviä, jos ei ole tekemistä. Jussilla on vahva suhtautuminen työhön, sillä hän haluaa tehdä työnsä hyvin. Aina työpaikalta tulee sama palaute, että Jussi on ollut loistava.” **Jussin työhönohjaaja**

”Mä yritän olla ahkera. Yritän hoitaa kaikki mun hommat, mitkä on mun hommia. Oon saanut myös palautetta, että olen ahkera.” **Jussi**

Sisäinen motivaatio tehdä työtä näkyi myös Anniinan kohdalla. Hän oli töissä innokas sekä iloinen ja Anniinan työpaikan ohjaaja kertoi koko työyhteisön saavan osansa Anniinan positiivisuudesta. Sekä työpaikan ohjaajan, että Työkliniikan työntekijöiden mielestä Anniina voisi tulevaisuudessa työllistyä palkkatöihin, kun on saanut enemmän itseluottamusta, sillä hänen asenteensa työntekoa kohtaan oli kohdillaan. Anniina tarvitsisi vain tarpeeksi tukevan työyhteisön ympärilleen sekä oikeanlaisen työtehtävien räätälöinnin.

”Jos Anniinan työtehtävät räätälöitäisiin oikeanlaisiksi, niin uskon että hän voisi tulevaisuudessa työllistyä palkkatöihin. Anniinalla on asenne kohdillaan, fyysistä jaksamista ja työtaidot olisivat karttuneet vuosien varrella.” **Projektityöntekijä Paula**

8.2 Perheen tuki

Työkliniikan projektityöntekijät näkevät perheen oikeanlaisen tuen hyvin merkityksellisenä tekijänä siihen, että nuori kehitysvammainen selviää alkuvaikeuksistaan omalle työpolulle joko avotöihin tai palkkatöihin. Parhaita onnistumisia he ovat nähneet, kun perheen ajatusmaailma on realistinen nuoren omiin kykyihin ja motivaatioon nähden. Mika oli haastatelluista ainoa, joka oli oikeassa palkkatyössä ja projektin työntekijät näkivät, että palkkatyö mahdollistui hyvin suurelta osin Mikan vanhempien ansiosta.

”Mikan kohdalla perheen oikeantyyppinen tuki oli hyvin keskeinen asia. Vanhemmat eivät olleet epärealistisia ja heidän poikansa sai sen tuen, minkä tarvitsi.” **Projektityöntekijä Paula**

”Yhteistyö vanhempien kanssa oli älyttömän suuri tekijä Mikan kohdalla. Vanhemmat tunsivat poikansa ja yhdessä ajateltiin, mitkä ovat tavoitteet ja vanhemmat tuki niissä. Oltiin yhtenäisiä, joka oli älyttömän hyvä.” **Projektityöntekijä Tuula**

Vanhempien antama riittävä tuki sekä tiivis yhteistyö nuoren ammatillisen verkoston kanssa on avainasemassa saattamassa nuorta aikuisuuteen. Aikuisuus on täynnä velvollisuuksia, jotka nuoren täytyy itse kantaa selviytyäkseen työelämässä. Tuki ei saa olla liian suojelevaa, eikä liian löyhää, vaan parhaimmillaan vanhemmat antavat lapselleen vastuuta, mutta myös apua tarvittaessa.

8.3 Riittävä tuki työn tekemiseen

Kehitysvammaisten ihmisten tuentarve vaihtelee hyvin suuresti ja tämä pitäisi tunnistaa työllistymistä tukevissa palveluissa. Eveliina tarvitsi työn suorittamiseen paljon tukea, ohjausta ja kannustusta.

”Sellainen itsenäinen suoriutuminen joistain työtehtävistä on aika rajallista. Siinä pitäisi jonkun olla koko ajan potkimassa eteenpäin, muuten hän helposti unohtuu ikään kuin haaveilemaan tai keskustelemaan kaikesta muusta kuin töihin liittyvästä. Että sellainen toiminnanohjaus on Eveliinan ongelma.” **Eveliinan isä**

Anniina oli työharjoittelun ja avotyön aloittaessaan ujo ja arka, joten hän oli vaatinut paljon rohkaisua niin projektityöntekijöiltä, työpaikan ohjaajilta kuin myöhemmin avotyönohjaajalta. Ilman tukea ja kärsivällistä ohjausta Anniinan siirtyminen avotöihin olisi tuskin onnistunut.

”Anniina on ollut niin ujo ja arka, mutta kun on saanut sitä tukea, niin sitten on uskaltanut. Taitoja on paljon, mutta tarvitsee edelleen paljon tukea ja rohkaisua. Meillä on sellainen kansio, jossa on Anniinan päivän työt, mutta hän tulee vieläkin päivän aikana kysymään, tekeekö hän tämän ja tämän.” **Anniinan työpaikan vastuuohjaaja**

”Anniina tarvitsee töissä kärsivällisen ohjaajan, jolla on aikaa. Anniina voisi tulevaisuudessa onnistua jossain sellaisessa työssä, johon saisi rauhassa perehtyä. Lisäksi

*työntekeminen vaatii tietysti resursseja työpaikan ohjaajalta.” **Anninan työhönohjaaja***

Mikalla oli aluksi työllistyessään ollut sellainen ajatusmaailma, että hän ei tarvitse uudessa työssä tukea, vaan pärjää täysin omillaan. Mika oli ollut aluksi hyvin uhmakas työhönohjaajaansa kohtaan, kun tämä oli yrittänyt opastaa Mikaa työtehtäviin. Työnantajalta oli tullut jonkin verran palautetta asioista, joihin he halusivat työhönohjaajan puuttuvan. Varsinkin työelämän pelisääntöihin liittyviä keskusteluita työhönohjaaja oli käynyt tiiviisti Mikan kanssa ensimmäisen kuukauden ajan, kun Mika oli aloittanut työn. Pikkuhiljaa asiat olivat alkaneet sujua ja Mika oli ymmärtänyt oman roolinsa työntekijänä. Työhönohjaaja oli panostanut Mikan asioihin paljon aikaa Mikan aloittaessa palkkatyön, joka oli ollut ehdoton edellytys palkkatyösuhteen onnistumiselle.

*”Siinä piti saada Mikalle selkeäksi, mikä palkkatyö ihan oikeasti on. Aluksi oli pieniä sellaisia kitkoja, että ei siellä työpaikalla voi nukkua tai maata sohvalla hyvin rentoutuneen näköisenä varsinkin, kun työpaikalla käy paljon asiakkaita. Myös aikataulun hahmottaminen oli iso haaste. Nyt Mikan ajanhallintaa on tukemassa puhelimeen asennetut hälytykset ja työlista, josta Mika rastittaa aina tehtyään tiettyyn päivään kuuluvat työt. Aluksi Mikalla oli tosiaan sellaista, että ajatteli, ettei tarvitse tukea asioissa. Aluksi hän oli hyvin uhmakas, kun yritin häntä opastaa. Mika oli sitä mieltä, että hän kyllä tietää ja osaa.” **Mikan työhönohjaaja***

Mikan työntekemiseen oli luotu työpaikan ja työhönohjaajan yhteistyöllä tietynlainen rutiini, jota Mika tarvitsi suoriutuakseen itsenäisesti työtehtävistään. Työhönohjaaja oli laatinut Mikan avuksi työlistan, johon Mika laittoi tietyn työtehtävän kohdalle merkin, kun oli tehtävän suorittanut. Työlista tuki Mikan muistia ja itsenäistä suoriutumista tehtävistä vieden päivää eteenpäin. Lisäksi Mikalla oli haasteita ajantajussa, joten työhönohjaaja oli asentanut Mikan kännykkään hälytyksiä, jolloin Mikan täytyi lähteä töihin ja kotiin.

Jussi osasi hyvin varsinaiset työtehtävänsä, mutta hän tarvitsi tukea työelämän pelisääntöjen muistamiseen. Työhönohjaaja oli useita kertoja soittanut Jussille, että tämän tulisi herätä ja mennä mahdollisimman nopeasti työpaikalle. Jussi ei ollut myöskään aina muistanut ilmoittaa siitä, ettei pääse kiipeänä töihin, jolloin työhönohjaaja oli selvitellyt miehen poissaoloja.

*”Jussi tekee työnsä perusteellisesti ja on kohtelias ja rauhallinen kollega. Jussin kanssa on kuitenkin harjoiteltu enemmän työelämän pelisääntöjä. Hän ei aina välttämättä muista ilmoittaa, kun on pois.” **Jussin työhönohjaaja***

Jussin henkisen jaksamisen takia projektityöntekijät näkivät, että oli ehdottoman tärkeää, että tuetun asumisen ohjaaja ja työhönohjaaja tekivät yhteistyötä. Jussilla oli sama palveluntuottaja sekä työ- että asumispalveluissa, joten se tiivisti yhteistyötä entisestään.

”Sitten se, että asuminen ja työ keskustelevat keskenään. Jussi hyötyy eniten siitä kokonaisvaltaisesta asiakkuudesta. Jussilla sama palveluntuottaja hoitaa molempia, niin pystytään antamaan tiivistä tukea.” **Projektityöntekijä Paula**

8.4 Työn yksilöllinen räätälöiminen

Mielestäni työn yksilölliseen räätälöimiseen kuuluvat niin henkilölle räätälöidyt yksilölliset työtehtävät kuin myös henkilölle sopiva valmistava ammatillinen koulutus ennen työelämää. Euroopan vammaispoliittisen toimintaohjelman (2006, 46) mukaan kehitysvammaisten ihmisten tulisi päästä objektiiviseen ja yksilölliseen arviointiin, jossa kartoitetaan nuorelle mahdollinen tuleva ammatti ja sitä kautta autetaan löytämään jokaiselle sopiva työ. Käytännössä vammaispoliittisen toimintaohjelman linjaus ei pääse toteutumaan Suomessa ammatillisen erityiskoulutuksen suppean valinnanmahdollisuuden vuoksi. Mikan työhönohjaaja toi esille sen, että pääasiassa erityisoppilaitokset valmistavat nuoria kehitysvammaisia pääosin vain siivous-, kiinteistöhuolto- ja keittiöalalle.

”Kehitysvammaisten koulutusväyliä valistettavasti ohjaa se, mitä on tarjolla. Paljoa ei ole tarjolla eri vaihtoehtoja, että ne ovat perinteisesti olleet siivousala, keittiöala ja kiinteistöhoito. Muutamille nuorille on tarjolla taidealan opintoja, mutta niihin opintoihin on vaikea päästä. Usein olen törmännyt sellaisiin esimerkkeihin, että opinnot vaan suoritetaan, vaikkei nuorta itseään yhtään kiinnosta opiskeltava ala.” **Mikan työhönohjaaja**

Mikan työhönohjaajan mielestä ei ole ollenkaan tavatonta, että nuori kehitysvammainen opiskelee ammattitutkinnon, joka ei oikeasti yhtään kiinnosta eikä motivoi häntä. Johannan äiti toi esiin sen, että Johanna oli sitkeästi opiskellut itsensä kodinhuoltajaksi, vaikkei ala yhtään kiinnostanut häntä. Johannan lähtiessä opiskelemaan kodinhuoltajaksi oli ollut myös luulo, että Johanna menee ammatilliseen oppilaitokseen erityisryhmään. Erityisryhmää ei oltu kuitenkaan saatu järjestettyä ja Johanna

oli opiskellut suuressa opiskelijaryhmässä mukautettuna. Suuri oppilasmäärä ei ole ihanteellinen ihmiselle, jolla on keskittymisvaikeuksia ja tarvitsee erityistä tukea opintoihinsa.

”Johanna lähti opiskelemaan palvelualojen oppilaitokseen, jossa piti olla erityisryhmä. Me ajateltiin siinä vaiheessa, että onpa mahtavaa! Mutta jostain syystä ne eivät saaneet ryhmää kasaan, että joko siellä ei ollut tarpeeksi oppilaita tai niiden piti säästää kustannuksista. Johanna oli koko opiskeluajan isossa ryhmässä. Monta kertaa se sanoi, ettei pysty keskittymään siellä, että siellä on niin kova meteli ja kun itsellä on keskittymisvaikeuksia.” **Johannan äiti**

Projektit ja muut palvelut, joissa nuori kehitysvammainen pääsee pohtimaan omia vahvuuksiaan ja mielenkiinnon kohteitaan suhteessa ammatilliseen koulutukseen ja työelämään tukevat realistista suuntautumista työelämään ja luovat pohjan onnistuneelle työelämäpolulle. Eveliinan entinen työpaikan ohjaaja kertoi, että he käyvät nuorten kanssa realistisia keskusteluita heidän unelmistaan. Välillä realistista ymmärrystä lähdettiin konkreettisesti etsimään työelämästä.

”Yritetään käydä tutustumassa työelämässä, jotta syntyy sellainen realistinen ymmärrys. Eräs nuori kovasti haaveili poliisin ammatista ja käytiin tutustumassa poliisikoulussa, jossa hän pääsi kokeilemaan, miltä tuntuu raahata humalaista ihmistä nukella tehdyn simulaation avulla. Nuori ei saanut nukkea hievahtamaankaan ja ymmärsi, ettei poliisin ammatti ole se mahdollista hänelle.” **Eveliinan työpaikan ohjaaja**

Työklinikan työntekijät olivat tehneet kovasti töitä samaisen asian kanssa etenkin Johannan kohdalla. Johannalla oli suuri haave tehdä lasten kanssa töitä. Työharjoittelu päiväkodissa oli ennen projektia epäonnistunut samoin monet lastenhoitokeikat.

”Hän joskus itkemällä itki, ettei ole auktoriteettia tietyn iän täyttäneisiin lapsiin. Hän rakastaa lasten kanssa olemista, mutta kun lasten kanssa on tullut haastavia tilanteita, hän ei ole pystynyt ratkaisemaan ongelmia.” **Projektityöntekijä Paula**

Euroopan vammaispoliittinen toimintaohjelma tuo esiin nuoren objektiivisen arvioinnin ennen mahdollista uutta ammattia. Objektiivinen ja realistinen arviointi vie eteenpäin myös työelämässä. Työklinikan projektityöntekijät olivat huomanneet, että usein ammattiin valmistuneiden nuorten arvioinnit eivät vastaa realistisesti heidän toimintakykyään toimia työelämässä. Epärealistisuuden seurauk-

sena on saattanut syntyä kiusallisia tilanteita, jossa nuori on ohjattu selviytymään työstä, jota ei hal-
litse. Pahimmillaan tällainen kokemus saattaa lamauttaa nuoren niin, ettei hän negatiivisen kokemuk-
sen jälkeen enää uskalla kokeilla omia siipiään missään muuallakaan.

Mika oli haastateltavista ainoa, joka oikeissa palkkatöissä. Mikan tapauksessa oikea työ, työnantaja
ja työntekijä olivat löytäneet toisensa. Palkkatyö oli Mikalle mahdollinen, koska työtehtävät sekä
työaika oli räätälöity yksilöllisesti Mikan jaksamisen mukaan.

*”Mikan työpaikka on ollut hyvin joustava joka suhteessa. Työ on tavallaan räätälöity
Mikalle sopivaksi. Työtä on joka päivä, mutta vain tietyn tuntimäärän. Tuntimäärä voisi
lisääntyäkin, mutta tällä hetkellä se on Mikan jaksamiselle sopiva.”* **Mikan äiti**

*”Täytyy aina miettiä, että kun sopiva työ kohtaa sopivan työntekijän, niin tuetun työ-
listymisen kuvio on toimiva. Tuettu työllistyminen on hyvin yksinkertainen systeemi,
jossa ihminen saa tukea erityisolosuhteisiin. Usein asiakkaille oppiminen on hitaampaa
ja voi olla kommunikointiin liittyviä haasteita.”* **Mikan työhönohjaaja**

Mikan työnantajalla oli myös selvästi motivaatiota työllistää kehitysvammainen työntekijä, joka aut-
toi varsinkin siinä, ettei pyyhettä alettu laittaa heti kehään, vaikka työsuhteen alku takertelikin. Työn-
antaja oli ollut valmis räätälöimään työtehtävät ja työajan niin, että ne sopivat juuri Mikan jaksami-
seen ja osaamiseen. Tarpeen vaatiessa Mika sai myös ylimääräisiä palkattomia lomia, jos ne katsottiin
olevan Mikan hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta tarpeellisia.

9 TYÖN MERKITYS

Lampisen (2007, 123) mukaan kehitysvammaisten ihmisten käsitykset työn merkityksestä eivät poikkea merkittävästi muiden saman ikäisten ihmisten käsityksistä. Lampinen korostaa, että työ tuottaa tekijälleen tuloja, joiden avulla voi ostaa hyödykkeitä sekä saada rikkaampia kokemuksia elämäänsä. Omassa tutkimuksessa työnsä merkityksen miettiminen oli monelle haastateltavalle hyvin vaikea kysymys. Kaikki haastateltavat eivät ymmärtäneet rahan arvon merkitystä, joten ei ole mielekästä tehdä tästä aineistosta yhteenvetoa siitä, onko työ merkityksellistä haastateltaville palkan vuoksi vai ei. Tutkimukseeni osallistuneet henkilöt kokivat työn merkitykselliseksi hyvin yksilöllisten asioiden kautta. Työ oli merkityksellistä sen tuoman sosiaalisten suhteiden, mielekkään tekemisen ja arjen rutiinin kautta, jotka lisäsivät yksilöiden henkistä hyvinvointia. Työ nähtiin tärkeänä myös oman sosiaalisen statuksen kautta, sillä yhteiskunnassa työntekijä on arvostettu.

Johanna oli tällä hetkellä avotöissä kuljetusalalla. Johannan oli aikaisemmin ollut vaikea kiinnittyä mihinkään työnomaiseen toimintaan, mutta avotöissä hän oli viihtynyt jo vuoden. Johannalle palkkatyö merkitsi selvästi tietynlaista normaaliuden tavoittelua ja yhteiskunnan hyväksymistä. Hän ei kuitenkaan uskonut itse, että oikea palkkatyö olisi hänelle tulevaisuudessa mahdollista, koska hän oli epäonnistunut niin monessa yrityksessään aiemmin.

”Työ on tärkeää siksi, että voi oikeasti sanoa, että on töissä. Niin kun mitä työtä tekee. En mä tätä työtä kehtaa kenellekään sanoa, mä pelkään et mut leimataan. Vaikka oonhan mä nyt kehitysvammainen, mutten ole sisäistänyt sitä vieläkään.” Johanna

Eveliina kertoi, että hänelle olisi tärkeintä löytää sellainen työ, jota hän haluaisi tehdä. Eveliina oli tällä hetkellä pelkästään Työklinkan ryhmässä, eikä ollut vielä uudella projektin jaksolla tehnyt yhtään työharjoittelua. Eveliina koki, että työ toisi hänen päiviinsä mielekästä tekemistä, hän pystyisi elättämään itsensä ja saisi uusia ihmisiä elämäänsä.

”No, kyllä mä nyt palkalliseen työhön haluaisin jossain vaiheessa. Mutta jos avotyö mahdollisuus tulee, niin kyllä senkin otan vastaan. Kunhan vaan jostain saa sen työn, mitä haluaa tehdä. Saisi sitä rahaa sitten, ettei tarvitse noilla tukirahoilla sitten mennä. Ja saisi uusiakin ihmisiä elämään, et niin kun olisi työkavereita.” Eveliina

Eveliinan lähiverkoston haastattelujen perusteella voidaan kuitenkin todeta, ettei Eveliinan oma näkemys itsensä elättämisestä työllä ilman tukirahoja ole hänen kohdallaan realistista. Eveliinan oli

aikaisemmissa työkokeiluissa ollut paljon poissaoloja, sekä hänen fyysinen ja psyykkinen jaksamisensa oli heikkoa, joten työelämä ei ole lähiverkoston mielestä Eveliinan kohdalla realistinen tavoite vielä hetkeen.

Jussin kohdalla ennen Työklänikka-projektia voitiin puhua syrjäytymisestä, sillä hän oli pitkän aikaa ollut vain neljän seinän sisällä kotona. Jussi arvio itseään hyvin realistisesti ja oli sitä mieltä, ettei tulevaisuudessa halua palkkatöihin, sillä se olisi hänelle liian raskasta. Tällä hetkellä hänelle sopivat lyhyet työpäivät avotöissä kaupassa kolmena päivänä viikossa. Tärkeintä Jussille avotyössä oli se, että hänellä on joku konkreettinen paikka, jonne mennä, eikä hänen tarvitse olla vain kotona.

”Työ on tärkeää, että on joku paikka, mihin mennä ja tehdä asioita. Ei tarvitse niin kauan olla kotona. On joku paikka mihin lähteä.” Jussi

Anniina ei osannut suoraan vastata kysymykseen, miksi työ on hänelle tärkeää. Anniina kuitenkin kertoi, että hän todella rakastaa siivoustyötä, joten tästä voidaan päätellä, että työ itsessään toi Anniinalle mielihyvää. Anniinan avutyöohjaaja sekä äiti kertoivat, että Anniina on hyvin sosiaalinen ja rakastaa olla ihmisten kanssa tekemisissä, joten voidaan päätellä, että työn tuomat sosiaaliset suhteet ovat Anniinalle tärkeitä. Anniina haluaisi tulevaisuudessa palkkatöihin, mutta näki avotyön sopivan hyvin hänen tämän hetkiseen elämäänsä.

”Avotyö on nyt paljon parempi, ei tarvitse miettiä niin paljon.” Anniina

Mika oli haastatelluista ainoa, joka oli tällä hetkellä oikeassa palkkatyösuhteessa. Mika kertoi työn olevan hänelle tärkeää, mutta hän ei osannut vastata kysymykseen, miksi näin on. Mikaa haastattelussa oli avustamassa äiti, joka toi esille oman mielipiteensä kysymykseen. Äidin mielestä, Mika nauttii muiden ihmisten seurasta työpaikalla sekä oikean palkkatyön myötä Mikan itsetunto oli kasvanut huomattavasti. Mika oli muuttanut omaan kotiin ennen töihin menoaan ja tämän vuoksi vanhemmat olivat pitäneet tärkeänä, että Mikalla pitää olla joku paikka, jonne lähteä arkiamuisin oman hyvinvoinnin kannalta. Työ toi Mikan arkeen sosiaalisia kohtaamisia, joista hän nauttii.

”Mika on kovin sosiaalinen ja nauttii, kun on töissä. Vanhempia pelotti se, että jos Mika olisi joutunut olemaan vain kotona, niin sitten olisi kyllä tullut pitkiä päiviä ilman mitään tekemistä.” Mikan äiti

10 TULOSTEN YHTEENVETO

Tutkielman pääasiallisena tarkoituksena oli ymmärtää niitä esteitä, joita liittyi Työklintika-projektin viiden kehitysvammaisen asiakkaan työllistymiseen avoimille työmarkkinoille. Jotta pystyin pohtimaan tutkittavien ihmisten kohtaamia esteitä heidän pyrkiessään avoimille työmarkkinoille, tarkastelin tutkielmassani myös niitä asioita, jotka edistävät heidän työllistymistään. Luontevana tutkimuskohteena oli myös ymmärtää, miksi työ on tärkeä asia Työklintika-projektin viidelle asiakkaalle ja miksi yhteiskunnan olisi tuettava paremmin heidän perustuslaillista oikeuttaan tehdä palkkatyötä.

Savukosken ja Kauramäen (2007, 133) mukaan kehitysvammaisten ihmisten haasteet voivat ilmetä monin tavoin heidän toimintaympäristössään. Näitä haasteita voivat olla esimerkiksi hankaluudet vuorovaikutuksessa, vaikeus selvitä arjen askareista, passiivisuus sekä arjen taitojen ja motivaation puuttuminen. Vesalan ym. (2016, 48) tutkimuksessa yleisimpiä työllistymiseen liittyviä haasteita kehitysvammaisilla olivat terveyteen ja fyysiseen toimintakykyyn liittyvät rajoitteet, mielenterveysongelmat, heikko itsetunto ja ymmärtämisen ongelmat. Omassa tutkimuksessani yksilöiden arjen haasteet olivat hyvin samanlaisia. Yksilöllisistä haasteista nousivat esiin asioihin jumittuminen, omaaloitteisuuden puute, epävarmuus, asioiden unohtelu, psyykkiset ongelmat, ongelmat arjenhallinnassa, ylipainon aiheuttamat fyysiset vaivat, motivaation puuttuminen, vastuunottamisen puute ja omien kehitysvammaisuuden hyväksyminen.

Kehitysvammaisuuden tuomat arjen haasteet ja tuentarve tulisi realistisesti tunnistaa, jotta työnteko ja tätä kautta yhteiskunnallinen osallisuus mahdollistuisi parhaalla mahdollisella tavalla (Barnes 2012, 11). Aineistoni perusteella näyttää siltä, että tutkittavat saivat riittävää tukea kyllä itse työntekemiseen, kun he olivat päässeet työmarkkinoille, mutta tuki asumiseen oli muutaman henkilön kohdalla liian vähäistä. Ihminen on aina kokonaisuus, johon vaikuttavat kaikki elämänalueet. Jos yksityiselämässä asiat ovat retuperällä ja kehitysvammaisen ihmisen arjenhallinta kateissa, ei myöskään palkkatyön tekeminen ole realistista. Eveliina muutti vanhempiansa kodista tuettuun asumiseen ja osoittautui, ettei asumismuoto ollut hänelle lainkaan sopiva. Jokaisen Eveliinan ammatilliseen tukiverkostoon kuuluvan henkilön mielestä asumismuoto ei sopinut Eveliinalle, sillä hän olisi tarvinnut arjenhallintaansa paljon enemmän tukea. Liian vähäinen tuki asumisessa aiheuttaa nopeasti sen, että kaikki asiat elämässä menevät retuperälle ja niiden korjaaminen vie aikaa. Liian vähäinen tuki asumisessa näkyi Eveliinan henkisessä ja fyysisessä jaksamisessa. Kun elämisen perusta ja oma elämänhallinta ovat kaaoksessa, ei myöskään työn tekeminen ole henkilölle mahdollista.

Lisäksi tutkittavien vanhemmat sekä osa tutkittavista ja heidän ammatillisesta tukiverkostostaan koki työelämän paineet niin suurina, että ne estivät kehitysvammaisten ihmisten työllistymisen avoimille työmarkkinoille. Pelko työelämän paineista nähtiin erityisesti koskevan tuetun työn mallia avoimilla työmarkkinoilla, eikä niinkään avotyömallia, josta ei makseta varsinaista palkkaa. Avotyö koettiin oikeaa palkkatyösuhdetta joustavampana, joka tuki paremmin työssä jaksamista. Työelämän tehtävät olivat vanhempien mielestä muuttuneet omaehtoisuutta vaativiksi, eikä kiristynyt taloustilanne salli muiden työntekijöiden ajankäyttämistä kehitysvammaisen ihmisen työhön opastukseen.

Yhteiskunta näytti myös itse olevan suurimpana esteenä kehitysvammaisten työllistymiselle. Tällä hetkellä Suomen sosiaaliturvajärjestelmä on varsin toimimaton tukeakseen kehitysvammaisten palkkatyötä. Jos kehitysvammaisen ihminen menee palkkatöihin, se laskee hänen asumistukeaan, niin kuin Mikan tapauksessa. Työkyvyttömyyseläkkeen päälle sai tienata vuonna 2017 vain 737,45 euroa kuukaudessa, niin etteivät tulot vaikuta eläkkeeseen (Kela 2017). Mika oli siirtynyt työtoiminnasta palkkatöihin, jonka seurauksena hänen tulonsa olivat laskeneet. Työtoiminnassa oli hänelle kuulunut ruokailu sekä kuukausittainen bussikortti, jotka niin sanottuna työsuhde-etuna loppuivat palkkatöihin siirtymisen jälkeen. Lampisen (2007, 123) mukaan työnantajan kannalta osatyökykyisen henkilön palkkaaminen ei ole kovin järkevää, sillä erityisesti yritysten täysi eläkevastuu tekee osatyökykyisten henkilöiden palkkaamisesta kannattamatonta.

Aineistoni nousi esille se, että käytännössä kehitysvammaisten valinnanmahdollisuudet niin ammatillisen koulutuksen kuin työtehtävien suhteen ovat hyvin rajalliset ja painottuvat lähinnä vain siivous, kiinteistöhuolto ja keittiötöihin. Huomiota tukee myös Vesalan & ym. (2016, 33) tekemä selvitys, jonka mukaan kehitysvammaisten yleisimmät työtehtävät Suomessa ovat siivous- tai keittiötöyt esimerkiksi kahviloissa ja ravintoloissa. Seuraavaksi yleisempiä töitä ovat kiinteistönhoito- ja ulkotyöt sekä työtehtävät, jotka liittyvät pyykkihuoltoon, asiakaspalvelutyöhön, kaupassa tehtävään tavaroiden hyllytykseen, avustaviin toimistotöihin. Euroopan vammaispoliittisen toimintaohjelman (2006, 46) mukaan jäsenmaiden tulisi varmistaa, että vammaiset henkilöt saavat ammatinvalinnanohjausta, ammatillista koulutusta ja työllisyyspalveluja. Vammaisten henkilöiden tulisi päästä objektiiviseen ja yksilölliseen arviointiin, jossa kartoitetaan mahdollisia tulevia ammatteja, luodaan pohja ammatilliselle koulutusohjelmalle sekä autetaan löytämään sopiva työ. Käytännössä kuitenkin usein on niin, että nuori kehitysvammaisella ole kovin paljon valinnanvaraa oman ammatillisen koulutuksensa tai ammattinsa suhteen.

Kehitysvammaisten työllistymistä edistävät oman aineistoni mukaan etenkin yksilöiden sisäinen motivaatio tehdä työtä, perheen riittävä ja oikeanlainen tuki, työn yksilöllinen räätälöiminen sekä riittävä

tuki työntekemiseen. Suureksi osaksi palkkatyönteckimisen onnistuminen lähtee ihmisten sisäisestä motivaatiosta tehdä työtä, jota kutsutaan työhön sitoutumiseksi. Oma motivaatio luo pohjan palkkatyön onnistumiselle, mutta kehitysvammaiset tarvitsevat silti paljon tukea työnteckemiseen ja arjenhallintaan.

Työklinikan projektityöntekijät korostivat etenkin perheen oikeanlaista tukea palkkatyön onnistumiselle. He näkivät, että Mikan kohdalla palkkatyö mahdollistui pitkälti vanhempien oikeanlaisen tuen avulla. Vanhemmat tunsivat poikansa ja antoivat tukea ja vastuuta juuri oikeassa suhteessa. Mikan kohdalla myös työn yksilöllinen räätälöinti hänen taitoihinsa ja työssäjaksamiseksi oli yksi merkittävä tekijä palkkatyön onnistumiselle. Työnantaja oli räätälöinyt työtehtävät yhdessä Mikan työhönohjaajan kanssa sellaisiksi, että ne sopivat Mikan taitoihin. Lisäksi työpaikka oli hyvin joustava Mikan jaksamisen kanssa ja Mika sai aina tarvittaessa palkatonta lomaa, jos häneltä siltä tuntui. Tämä ei kuitenkaan ole mahdollista monessakaan työpaikassa. Esimerkiksi Jussin kohdalla pelkkä työhön sitoutuminen ei riittänyt, sillä hänellä oli elämässä vaihteita, jolloin henkinen jaksaminen oli kovilla. Jussi tarvitsi työnteckemiseen tällöin paljon tukea ja myös joustoa olla pois töistä ja hän itse koki avotyömallin sopivan itselleen paremmin sen joustavuuden ansiosta.

Kaikki tutkimukseeni osallistuneet henkilöt kokivat työn tekemisen itselleen tärkeänä ja merkityksellisenä. Työ koettiin merkitykselliseksi sen tuoman mielekkään tekemisen, sosiaalisten suhteiden, yhteiskunnallisen statuksen ja arjen rutiinin kautta, jotka lisäsivät yksilöiden henkistä hyvinvointia. Johanna koki palkkatyön liittyvän yhteiskunnalliseen arvontoon ja kertoi, ettei kehtaa kertoa kenellekään tekevänsä tällä hetkellä avotöitä. Palkkatyö oli Johannalle asia, joka edusti normaaliutta ja yhteiskunnan hyväksymistä. Anniina kertoi nauttivansa itsessään työnteosta, sillä hän kertoi rakastavansa siivousta. Lisäksi Anniina ja Eveliina kertoivat, että työ on heille merkityksellistä sosiaalisten suhteiden vuoksi. Mikalle ja Jussille työ toi mielekästä tekemistä päiviin sekä arjen rutiineja, jotka varsinkin heidän lähipiirinsä koki tärkeänä miesten hyvinvoinnin kannalta. Klemin (2011, 59) tutkimustulokset ovat yhtenäisiä omien tutkimustulosteni kanssa, sillä hänen tutkimuksensa mukaan kehitysvammaisten työlle antamat merkitykset liittyvät sosiaaliseen kanssakäymiseen, tekemiseen sinänsä, päivärytmin tuomaan henkiseen hyvinvointiin sekä oman itsen kokemiseen arvokkaana ja hyödyllisenä.

11 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Yhteiskunnallinen keskustelu vammaisuuden yksilöllisestä määrittelystä on ristiriitainen. Kaukolan (1997, 18) mielestä on ollut positiivista, että kehitysvammaisten ihmisten yksilöllisiin tukitarpeisiin on alettu kiinnittää entistä enemmän huomiota. Historiassa kehitysvammapalveluille on ollut tyypillistä käsitellä kehitysvammaisia homogeenisena ryhmänä, joille kaikille on tarjottu samanlaisia palveluita. Vehmas (2005, 143) kuitenkin näkee hyvänä asiana sen, että sosiologisessa vammaistutkimuksessa on keskitytty vammaisuuden sosiaaliseen määrittelyyn, jättäen taka-alalle se, mitä yksilö biologisesti on. Vallalla on ollut ajatus, että biologisten ja sosiaalisten piirteiden yhdistäminen on edistänyt syrjintää ja näin ollen elimellisten vammojen tarkastelu on jätetty huomiotta. Molemmilla näkökannoilla on hyvät tarkoituksensa, mutta niiden välillä olisi kehitysvammaisten arjen toimivuuden kannalta löydettävä hyvä kultainen keskitie. Kehitysvammainen ihminen ei saa yhteiskunnassa jäädä ilman tarvitsemaansa tukea, joka syntyy sekä biologisten että sosiaalisten vammojen kautta. Kehitysvammaisilla ihmisillä on usein elämässään haasteita, jotka yhteiskunnan tulee tunnistaa ja mahdollistaa oikean tuensaanti. Tukitarpeista huolimatta kehitysvammaisilla ihmisillä on samoja oikeuksia kuin muillakin ihmisillä ja näiden oikeuksien toteutuminen tulisi mahdollistaa entistä paremmin.

Lampisen (2007, 197) mielestä vammaisuus on nähty taloudellisena taakkana, sillä vammaiset tuottavat yhteiskunnalle enemmän kustannuksia kuin pystyvät antamaan takaisin. Yhteiskunta pyörii kapitalistisen markkinatalouden ympärillä, josta tulevat määritelmät yhteiskunnan kunnolliselle tuottavalle kansalaiselle. Mikan tapaus osoittaa sen, että yhteiskunnan tukijärjestelmä ei ainakaan kannusta kehitysvammaisia ihmisiä palkkatöihin. Mikan tulot olivat vähentyneet palkkatöihin menemisen jälkeen, sillä palkka oli vaikuttanut hänen asumistukeensa. Mikan työtunnit olivat hänen oman jaksamisensa takia sen verran pieniä, ettei palkka pystynyt korvaamaan asumistuen vähenemisen erotusta. Lisäksi Mikan äidin paperityö oli lisääntynyt, sillä Mikan työtunnit vaihtelivat kuukausittain hänen jaksamisensa ja palkattomien lomiansa mukaan.

Tällä hetkellä Suomessa palkan ja työkyvyttömyyseläkkeen yhdistäminen on varsin vaivalloista. Vuonna 2017 työkyvyttömyyseläkettä saava henkilö sai tienata bruttona enintään 737,45 euroa kuukaudessa. Mikäli työtulot olivat yli tämän summan, kansaneläkkeen sai jättää lepäämään vähintään kolmeksi kuukaudeksi ja enintään kahdeksi vuodeksi. Kun enintään kahden vuoden eläkkeen lepäämisaika täyttyy, henkilön tuli päättää, ottaako eläkkeensä takaisin maksuun vai luopuuko siitä. (Kansaneläkelaitos 2017.) Monelle kehitysvammaiselle työssä jaksaminen ei ole itsestäänselvyys fyysisen

ja psyykkisen jaksamisen vuoksi, jonka myös tutkielmassani esiinnousseet arjen haasteet osoittavat. Arjen yksilöllisistä haasteista esiin nousivat muun muassa ongelmat arjen hallinnassa, oma epävarmuus, asioiden unohtelu, psyykkiset ja fyysiset vaivat, joten tuskin kukaan haastateltavista uskaltaisi luopua toimeentulon turvaavasta eläkkeestä.

Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD:n (Organisation for Economic Cooperation and Development) mielestä (2010, 104) sellaisten ihmisten pääsemistä etuusjärjestelmien piiriin tulisi rajoittaa, jotka pystyisivät vammastaan huolimatta tekemään osapäivätyötä. Järjestö näkee tukijärjestelmän passivoivana ja suuri osa myös kehitysvammaisten potentiaalista jää käyttämättä. Suomessa tämä tarkoittaisi käytännössä työkyvyttömyyseläkkeen piiriin pääsemisen vaikeuttamista, joka oman työkokemukseni valossa näyttäytyy jo nyt siinä, että Kela tällä hetkellä myöntää mieluummin työkyvyttömyyseläkkeen sijaan kuntoutustukea, joka on osa-aikainen työkyvyttömyyseläke. Ajatus tuntuu hurjalta, sillä oman toimeentulon murehtiminen tuo yksilölle huolta, eikä paranna työkykyä. Mielestäni kehitysvammaisille ihmisille olisi luotava täysin uudenlainen taloudellinen tukijärjestelmä, sillä tutkimukseni osoittaa, että kehitysvammaisten ihmisten tuentarve on hyvin yksilöllistä ja vaihtelee ihmisten elämäntilanteiden mukaan. Jotta kehitysvammaiset ihmiset hakeutuisivat avoimille työmarkkinoille, tukijärjestelmän tulisi kehitysvammaisten kohdalla olla kannustavampi, joustavampi ja palkkatyön sallivampi. Beyrin ja Beyerin (2010, 65) tekemä tutkimus osoittaa, että taloudelliset sataukset kehitysvammaisten työnteon tukemiseen toisivat pitkällä aikavälillä suurimmat säästöt niin veronmaksajille, kunnille kuin valtiolle siinä, että sosiaali- ja terveystaloudellisten palveluiden käyttö vähenisi. Heidän tutkimuksensa mukaan työnteko lisää ihmisten hyvinvointia ja hyvinvoiva ihminen käyttää selvästi vähemmän terveystaloudellisia palveluita. Työn tosiaan voidaan nähdä olevan hyvinvointia lisäävä tekijä, sillä tutkimuksessani työn merkityksellisyys korostui sosiaalisten suhteiden, mielekkään tekemisen, hyvinvointia lisäävän päivärytmin sekä omanarvontunnon lisääntymisen kautta.

Suomessa käytettävää avotyömallia on kritisoitu siitä, että kehitysvammaiset ihmiset tekevät työtä ilman työsuhdetta, jolloin laki ei velvoita työpaikkaa ottamaan tapaturmavakuutusta. Avotyön on ajateltu olevan väylä oikeaan työsuhteeseen, mutta näin ei useinkaan ole käytännössä tapahtunut, vaan avotyö on jäänyt pysyväksi työmalliksi. (Varanka & Saarinen 2012, 10-11.) Tutkittavistani Jussi ja Anniina olivat kuitenkin itse hyvin tyytyväisiä avotyömalliin, sillä se oli heidän mielestään turvallisempi vaihtoehto kuin palkkatyö. Anniina koki saavansa avotyössä enemmän tukea ja opastusta kuin olisi saanut palkkatöissä ja Jussin mukaan avotyö sopi hänelle paremmin sen joustavuuden takia. Tutkimukseni osoittaa, että vaikka kehitysvammaisella ihmisellä olisikin motivaatiota tehdä työnsä

hyvin, hän ei välttämättä siihen aina pysty niin kuin Jussin tapauksessa. Jussin kohdalla hänen psyykinen hyvinvointinsa vaihteli eri aikakausien mukaan, joten hän ei ollut aina työkyntoinen. Tässä kohtaa nousee esille työn yksilöllisen räätälöinnin tärkeys ja mahdollisuus.

Euroopan neuvoston vammaispoliittinen ohjelma (2006, 46) ohjaa kehitysvammaisten työmallia siihen suuntaan, että avotyömallista siirryttäisiin avoimille työmarkkinoille. Ajatus on sinällään hyvä, mutta toteutuuko se kuitenkin käytännössä, jos työelämän pelisääntöjä ei tehdä joustavammaksi ja yksilökeskeisemmiksi. Vesalan ja ym. (2016, 36) selvitys osoittaa, että niistä työnantajista, joilla on kehitysvammaisia ihmisiä avotyötoiminnassa vain reilu neljännes (26,5 %) oli sitä mieltä, että osa avotyösuhteista olisi muutettavissa palkkatyösuhteeksi. Suurin osa oli sitä mieltä, ettei muutos ole mahdollista, jota perusteltiin yleisimmin työnantajan heikolla taloudellisella tilanteella. Työnantajalla ei ole riittävästi taloudellisia resursseja palkan maksamiseen, tai työnantajalla ei ole avoimia vakansseja. Työsuhteeseen palkkaamisen nähtiin edellyttävän työntekijältä tiettyjä kelpoisuusehtoja, joita avotyötoiminnassa olevilla kehitysvammaisilla henkilöillä ei työnantajien mielestä ollut tarpeeksi.

Mikan tapauksessa löytyi työnantaja, joka oli valmis joustamaan Mikan jaksamisen ehdoilla ja räätelöimään työtehtävät Mikalle sopiviksi. Tutkittavien henkilöiden vanhemmat toivat esiin työelämän jatkuvasti kasvavat paineet, jotka saivat heidät epäilemään, että tällaisia joustavia työpaikkoja olisi vaikea löytää. Mikan työhönohjaaja toi esille, että Mikan työnantajalla oli erityisen suuri halu työllistää kehitysvammaisen henkilö, joka auttoi yli alkuvaikeuksien. Työnantaja oli ollut varsin joustava Mikan työsuhteen alussa, jolloin asiat eivät vielä sujuneet toivotulla tavalla. Haaste onkin siinä, löytyykö tällaisia Mikan työpaikan kaltaisia joustavia työnantajia. Lampisen (2007, 123) mukaan kehitysvammaisten ihmisten palkkaaminen on tällä hetkellä tehty työnantajalle hyvin hankalaksi. Apuvälineiden saanti lyhyisiin työsuhteisiin on lähes mahdotonta ja yritysten täysi työeläkevastuu tekee osatyökykyisten palkkaamisesta kannattamatonta.

Barnes (2012, 12) on huolissaan kehitysvammaisten kohtaamasta taistelusta päästäkseen työmarkkinoille niin rikkaissa kuin köhissä maissa. Valtioiden jatkuvat taloudelliset leikkaukset ovat kiristyneet globaalin talouden taantumassa. Leikkaukset eivät missään nimessä ratkaise ongelmaa, vaan siirtävät sitä eteenpäin. Poliittiset kannanotot kehitysvammaisten oikeuksien puolesta ovat näkyviä, mutta ne eivät vie asioita eteenpäin hetkessä. Esimerkiksi OECD -järjestö on ajanut jo vuonna 2003 kehitysvammaisten työllistymiseen liittyviä poliittisia tavoitteita ja ehdottanut, että jäsenmaat käyttäisivät enemmän resursseja kehitysvammaisten ihmisten prosessiin päästä avoimille työmarkkinoille. Järjestö on ehdottanut, että maiden tulisi poistaa niitä esteitä, jotka vaikuttavat kehitysvammaisten ih-

misten työllistymiseen, uudistaa hallintoa, joka koordinoi kehitysvammaisten ihmisten pääsyä työmarkkinoille, huomioida kehitysvammaisten yksilölliset voimavarat paremmin myös tukijärjestelmässä sekä ottaa käyttöön myös molemminpuolisia velvoitteita, jotta kehitysvammaiset hakeutuisivat itse aktiivisesti työmarkkinoille. (OECD 2003, 159.)

OECD ei kuitenkaan suoranaisesti kehota valtioita tukemaan työnantajia palkkaamaan kehitysvammaisia ihmisiä. Mielestäni etenkin Suomessa katse täytyisi kiinnittää työpaikkojen luomiseen kehitysvammaisille ihmisille, joka tarkoittaa toimimattoman tukijärjestelmän muokkaamista. Työnantajia pitäisi tukea enemmän palkkaamaan osatyökykyisiä ja tehdä palkkaamisesta houkuttelevampaa ja helpompaa kuin se nyt on. Työ on Suomessa perustuslaillinen oikeus, jota valtion tulisi tukea kaikkien kansalaistensa kohdalla ja tämä olisi mielestäni toimivin ratkaisu perustuslaillisen oikeuden toteutumisen takaamiseen. Näen tässä myös loistavan jatkotutkimuksen kohteen. Työnantajien oma ääni tulisi saada kuulluksi siitä, mitkä asiat heitä houkuttelisivat palkkaamaan yritykseensä osatyökykyisiä työntekijöitä sekä missä he itse näkevät olevan yhteiskunnan luomat suurimmat esteet kehitysvammaisten ihmisten palkkaamiselle.

Kaikki tutkittavat pitivät työntekoa tärkeänä asiana, vaikka se ei välttämättä ollut heidän kohdallaan toteutunut. Tutkielman teoria-osiossa tarkasteltiin sekä Aabraham H. Maslowin tarvehierarkiaa, että Erik Allardtin tarveteoriaa, jonka hän on luonut Maslowin tarvehierarkian pohjalta. Omassa aineistossani painottuvat Allardtin itsensä toteuttamisen muodot (being) ja yhteisyyssuhteet (loving). Itsensä toteuttamisen muotoihin (being) kuuluu yksilön näkeminen omana persoonana, joka sisältää tietyn määrän korvaamattomuuden tunnetta. Yksilön tulee saada työstään arvonantoa eli statusta muilta ihmisiltä, koska se liittyy yksilön kokemaan kunniaan. (Allardt 1976, 46-49.) Tämä nousee aineistostani selvästi siinä, että kaikki haastateltavat kokivat työn tekemisen tärkeänä, joka liittyy varmasti yhteiskunnasta nouseviin arvoihin. Etenkin Johanna koki palkkatyön olevan jotain sellaista, josta saa Allardtin mainitsemaa statusta, jota kunnioitetaan yhteiskunnassa. Myös Mikan äiti toi esille sen, että vaikka Mikan tulot olivat palkkatyön myötä laskeneet, hän koki Mikan olevan silti saajan puolella, sillä oikean palkkatyön myötä Mikan itsetunto oli vahvistunut merkittävästi.

Usealle haastateltavalle työ toi sosiaalisia suhteita, jotka olivat oman elämän kannalta tärkeitä. Allardtin (1976, 39-42) yhteisyyssuhteisiin (loving) kuuluu ihmisten luontainen halu solidaarisuuteen toistensa kanssa. Allardtin mukaan yksilö voi huonosti, jos hän ei kuulu johonkin sosiaalisten suhteiden verkostoon. Työyhteisö on ihmiselämän yksi suurin sosiaalisten suhteiden verkosto, johon oman perheen ohella voi kokea kuuluvansa. Kuuluessaan yhteiskunnassa olemassa olevaan yhteisöön, jota

työyhteisö edustaa, yksilö määrittelee aina myös omaa identiteettiään. Hallin (1999, 47) mukaan kansalliset kulttuurit rakentavat ihmisten henkilökohtaisia identiteettejä tuottamalla merkityksiä kansakunnasta, johon he kuuluvat. Identiteetti rakentuu prosessissa, jossa yksilö ikään kuin silottaa oman sisäisen maailmansa ja julkisen maailman välistä kuilua pienemmäksi. Suomi luetaan kuuluvaksi protestanttisiin maihin, joiden kulttuuriin ovat juurtuneet mielikuvat vahvasta ja ahkerasta työetiikasta. Moraalisesti oikein toimiva ihminen tekee kunniallista työtä ja on arvokas yhteiskunnalle, jolloin häntä pidetään yhteiskunnan hyväksyttävänä jäsenenä. (Noon & Blyton 2002, 49, 57.) Tässä yhdistyvät mielestäni työelämän kokemukselliseen tärkeyteen liittyvät käsitteet: kulttuuri, kansalaisuus ja identiteetti. Yksilö kokee työnteon kautta oman paikkansa ja osallisuutensa yhteiskunnassa.

Kehitysvammaisten ihmisten oikeutta tehdä palkkatyötä tukee myös Maslowin (1987, 21-22) ajatus siitä, että yksilön tulee saada tehdä sitä, johon hän on kykenevä. Ihmisellä on palo saada toteuttaa itseään niillä taidoilla, jotka hänen on mahdollista saavuttaa oman potentiaalinsa kautta. Maslowin ajatus on hyvin universaali ja ajaton. Käytännössä niin Suomen perustuslaki (11.6.1999/731) kuin YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista määrittelee kehitysvammaisten ihmisten oikeudesta osallistua avoimille työmarkkinoille, mutta käytännössä näin ei kuitenkaan ole. Potentiaali, joka on kehitysvammaisten keskuudessa olemassa tulisi pystyä hyödyntämään joustavasti yksilöiden tarpeet huomioiden.

Omassa aineistossani yksilöiden arjen haasteista nousivat esiin asioihin jumittuminen, oma-aloitteisuuden puute, epävarmuus, asioiden unohtelu, masennus, ongelmat arjenhallinnassa, ylipainon aiheuttamat fyysiset vaivat, motivaation puuttuminen, vastuunottamisen puute ja omien kehitysvammaisuuden hyväksyminen. Ongelmat ovat kaikki sellaisia, joihin oikeilla tukitoimilla pystyttäisiin vaikuttamaan. Tässä kohtaa nousee esille se, että Työklintikka-projektin kaltaiselle toiminnalle, jossa rauhassa pystyttäisiin harjoittelemaan työelämän pelisääntöjä ja omaa arjenhallintaa, on tarvetta. Jotta kehitysvammainen ihminen pystyy tekemään palkkatöitä, monen asian täytyy loksahda elämässä paikoilleen.

Työklintikka-projektin toiminta oli kuntouttavaa toimintaa, jossa asiakkaiden arjenhallintaa pyrittiin parantamaan. Johannan entisen sosiaalityöntekijän mielestä Työklintikka-projektin vaikuttavuus näkyi siinä, että se oli paikka, jossa harjoiteltiin rauhassa arjen taitoja ja työelämän pelisääntöjä. Ihmisen elämän perusta ja itsestä huolehtiminen täytyi olla kunnossa, ennen kuin voi lähteä työelämään. Ihmiset ovat aina kokonaisuuksia, joiden elämän kaikki kerrokset täytyy ottaa huomioon. Työklintikka-projektin tulokset syntyivät kiireettömän, avoimen ja luottamuksellisen kohtaamisen seurauksena. Rauhallinen kohtaaminen ja yksilöllisten voimavarojen ja haasteiden löytäminen olivat toiminnan

keskiössä. Jussi, joka oli ollut vuosia kotona ennen Työklänikka-projektia, oli kuntouttavasta työtöteesta hyvä esimerkki. Hänellä oli ollut kyllä työkokeiluja, mutta ne olivat loppuneet Jussin aloitöteesta. Työklänikka-projektissa Jussi sai rauhassa harjoitella elämänhaltuunottoa ja työelämän pelisääntöjä ennen kuin varsinaisesti meni työharjoitteluun. Työharjoitteluun mennessään aikaisemmin arka ja ujo Jussi oli jo sen verran saanut itseluottamusta osakseen, että se kantoi eteenpäin aina kohti avotöitä. Tärkeintä Jussin kohdalla olivat olleet pienet luottamusta herättävät asiat, jotka vaikuttivat hänen työkykynsä.

Johannan sosiaalityöntekijä toi esille mielenkiintoisen seikan, jonka myös Työklänikan projektityöntekijät olivat huomanneet arjen työssään. Koulumaailma usein asettaa nuoren kehitysvammaisen tavoitteet tulevaisuuden suhteen hyvin korkealle ja nuorelle saattaa tulla iso tiputus opintojen jälkeen, kun hän huomaa, ettei pärjääkään juuri sellaisessa työssä, johon oli itse ajatellut suuntaavansa. Pahimmassa tapauksessa projektityöntekijöiden mukaan nuoren itsetunto on niin romuttunut, ettei hän sen takia ole enää työkykyinen, koska ei uskalla enää kokeille omia siipiään pettymysten jälkeen. Työklänikka-projektin toiminta oli mitä suurimmassa määrin uuden sosiaalihuoltolain (1301/2014) määrittelemää sosiaalista kuntoutusta. Uusi sosiaalihuoltolaki astui voimaan vuoden 2015 huhtikuun alussa ja sen tarkoituksena oli vahvistaa sosiaalihuollon peruspalveluja ja tätä kautta vähentää korjaavien toimenpiteiden tarvetta.

Uudessa laissa sosiaalisella kuntoutuksella (§17) tarkoitetaan tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu niin sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen, valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan sekä ryhmätoiminta, jonka kautta asiakkaat saavat tukea sosiaaliin vuorovaikutussuhteisiin. Sosiaalisella kuntoutuksella pyritään tukemaan varsinkin nuoria sijoittumaan työkokeiluihin. Sosiaalisen kuntoutuksessa tulee huomioida etenkin pitkään jatkuneen työttömyyden seuraukset, hahmotus- ja oppimishäiriöt, vammaisuuden, mielenterveys ja käyttäytymishäiriöistä johtuvat yksilölliset tuen tarpeet. Tavoitteena on edistää yhteiskunnan jäsenten yhtäläisiä mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnan toimintoihin ja rakenteisiin sekä integroitua yhteiskuntaan kykyjään vastaavalla tavalla. (Sosiaalihuoltolaki soveltamisopas, 3, 36-37.)

Vuonna 2013 sosiaali- ja terveysministeriö asettivat työryhmän, jonka tehtävänä on ollut yhteen sovitaa kehitysvammaisten palveluita koskevia lainsäädäntöjä, joka parantaisi vammaisten ihmisten yhdenvertaisuutta ja osallisuutta yhteiskunnassa. Uudistamistyöryhmän loppuraportin (2015, 35) mukaan ”sosiaalihuolto keskittyy uuden lainsäädännön myötä heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden sosiaaliseen kuntoutukseen, joka jakautuisi työelämävalmiuksia edistävään sosiaaliseen

kuntoutukseen ja osallisuutta edistävään sosiaaliseen kuntoutukseen.” Nähtäväksi siis jää, miten uusi vuonna 2019 voimaan astuva laki pääsee tavoitteisiinsa. Aitoon kansalaisuuteen kasvaminen on mahdotonta silloin, kun eletään yhteiskunnan marginaalissa ja yhteiskunta itse evää tältä joukolta valinnanmahdollisuudet luoden omalla toiminnallaan näkymättömiä esteitä. Näitä esteitä yhteiskunnan tulisi pyrkiä tunnistamaan ja poistamaan, sillä ”kaikilla Suomen kansalaisilla on oikeus hankkia itselleen ammatti ja ansaita toimeentulonsa palkkatyöllä” (Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004/21).

LÄHTEET

Alasuutari, Pertti (2001) Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus.

Allardt, Erik (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Helsinki: WSOY.

Cimera, Robert Evert (2011) Does being in sheltered workshops improve the employment outcomes of supported employees with intellectual disabilities? *Journal of Vocational Rehabilitation* 35, 21-27.

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2001) Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa: Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I – Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 24–43.

Etäpelto, Anneli & Vähäsantanen Katja (2010) Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa: Tuuli Asunmaa ja Pekka Räihä (toim.) Samalta viivalta 4. Jyväskylä: PS-Kustannus, 45-67.

Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma. Julkaisuja 2006:18. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Grue, Jan (2016) The social meaning of disability: a reflection on categorisation, stigma and identity. *Sociology of Health and Illness*. 38:6, 957-964.

Hall, Stuart (1999) Identiteetti. Suom. Mikko Lehtonen & Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.

Hall, Stuart (2003) Kulttuuri, paikka, identiteetti. Suom. Juha Koivisto. Teoksessa: Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) Erilaisuus. Tampere: Vastapaino, 85-130.

Harjula, Minna (2003) Uhka vai uhri? Vammaisuus ja kansanterveys Suomessa 1880-1939. Teoksessa: Ilpo Helen ja Mikko Jauho (toim.) Kansalaisuus ja kansanterveys. Tampere: Gaudeamus.

Harjula, Minna (1996) Vaillinaisuudella vaivatut – Vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huolto-keskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Helne, Tuula (2006) Syrjäytymisen yhteiskunta. *Stakes tutkimuksia* 123. Helsinki: Stakes.

Juuti, Pauli & Salmi, Pontus (2014) Tunteet ja työ – Uupumuksesta iloon. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Kaski, Markus, Manninen, Anja & Pihko Helena (2009) Kehitysvammaisuus. Helsinki: WSOY.

Kaukola, Jukka (1997) Kohti käyttäjäkeskeisiä palveluja. Etua yhteistoiminnasta –projektin loppuraportti. Ylöjärvi: Kehitysvammaisten Tukiliitto ry.

Kehitysvammaisuus – Määrittely, luokitus ja tukijärjestelmät (1995). Suomentanut Kirsti Sillman. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry. Alkuperäinen teos: *Mental Retardation Definition, Classification and Systems of Supports*. (1992) by the American Association on Mental Retardation.

Koistinen, Pertti (1999) Työpolitiikan perusteet. Helsinki: WSOY.

Kurki, Leena (2006) Kansalainen persoonana yhteisössään. Teoksessa: Leena Kurki & Elina Nivala (toim.) Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen. Tampere: Tampereen yliopisto, 115-187.

Lampinen, Reija (2007) Omat polut! Vammaisesta lapsesta täysvaltaiseksi aikuiseksi. Helsinki: Edita.

Lampinen, Pauliina & Pikkusaari, Suvi (2012) Työ(hön)valmennus pintaa syvemmältä. Helsinki: VATES-säätiö.

Maslow, Aabraham H. (1987) Motivation and Personality. Third Edition. New York: Addison-Wesley.

Moilanen, Pentti & Räihä, Pekka (2001) Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa: Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II - näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuskenteoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus. s. 46-69.

Noon, Mike & Blyton, Paul (2002) The Realities of Work. London: Palgrave.

Oliver, Michael & Barnes, Colin (2012) The New Politics of Disablement. London: Palgrave McMillan.

Ollikainen, Anne-Mari (2008) Marginaalin marginaalissa? Vammaiset ja osatyökykyiset henkilöt työllistymispalveluiden reunoilla. Helsinki: VATES –säätiö.

Puumalainen, Jouni & Laisola-Nuotio, Annika & Lehikoinen, Tuula (2003) Vammaispalvelulain mukaiset palvelut. Kysely palvelujen käyttäjille ja kuntien edustajille. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 71/2003.

Saarela-Kinnunen, Maria & Eskola, Jari (2001) Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa: Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus, 180-190.

Saastamoinen, Mikko (2006) Riskitodellisuus ja aktiivisen kansalaisuuden ihanne. Teoksessa: Mikko Saastamoinen & Pekka Kuusela (toim.) Kansalaisuuden ääriviivoja – Hallinta ja muodonmuutokset myöhäismodernilla ajalla. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus, Palmenia –sarja, 53-84.

Saastamoinen, Mikko & Kuusela, Pekka (2006) Kohti myöhäismodernin kansalaisuuden haasteita. Teoksessa: Mikko Saastamoinen ja Pekka Kuusela (toim.) Kansalaisuuden ääriviivoja – Hallinta ja muodonmuutokset myöhäismodernilla ajalla. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus, Palmenia –sarja.

Savukoski, Marjo & Kauramäki, Pirjo (2007). Nuoren sosiaalinen tukeminen omalle ammatilliselle uralle. Teoksessa: Vappu Karjalainen & Ilpo Vilkkumaa (toim.) Kuntoutus kanssamme – Ihmisen toimijuuden tukeminen. Helsinki: Stakes, 123-135.

Stolt, Eeva (1994) Vammaiset sairaanhoidon historiassa. Teoksessa: Tuula Vuolle & Petri Karonen (toim.) Vammaisuuden varhaishistoria Suomessa. Vammaiskysymys keskiajalta 1800-luvun lopun murrokseen – Elämisen oikeudesta kansalaiskeskustelun viriämiseen – SEMINAARI TURUSSA 16.8-17.8.1994. Jyväskylä: Suomen historian julkaisuja 20, 29-38.

Teittinen, Antti (2000) Miten tutkia vammaisuutta yhteiskunnallisena kysymyksenä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston julkaisuja 65.

Turunen, Teemu (2012) Työorientaatiot muutoksessa? Suomalaisten palkansaajien työhön ja organisaatioon sitoutuminen sekä työhön kohdistuvat odotukset eurooppalaisessa vertailussa. Helsinki: Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012:14.

Turunen, Teemu (2009) Nuorten palkansaajien työorientaatiot Suomessa. Tutkimus 18–29-vuotiaiden suomalaisten palkansaajien työkeskeisyyttä lisäävistä yksilöllisistä taustatekijöistä. Janus 17:1, 4-19.

Varanka, Marjatta & Saarinen, Juha (2012) Avotyötoiminnasta palkkatyöhön. Helsinki: VATES-säätiö.

Vehmas, Simo (2005) Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki: Gaudeamus.

Vehmas, Simo (2007) Yksilön vai yhteisön vika? – vammaisuus –käsitteen moraalifilosofista tarkastelua. Teoksessa: Vappu Karjalainen & Ilpo Vilkkumaa (toim.) Kuntoutus kanssamme – ihmisen toimijuuden tukeminen. Helsinki: Stakes, 41-52.

Välimaa, Anne & Ylipaavalniemi, Pasi & Pikkusaari, Suvi & Hassinen, Markku (2012) Sosiaalisen työllistymisen toimiala –Palveluilla tasa-arvoa työllisyyteen. Helsinki: Valtakunnallinen työpajayhdistys ry ja VATES –säätiö.

Weber, Max (1980) Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki. Suom. Timo Kyntäjä. Helsinki: WSOY.

Wiman, Ronald (2007) Kumpaa pitäisi kuntouttaa – ihmistä vai yhteiskuntaa? Teoksessa: Vappu Karjalainen & Ilpo Vilkkumaa (toim.) Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Helsinki: Stakes, 81-92.

Digitaaliset lähteet:

Achterberg, T., Wind, H., de Boer, G. & Frings-Dresen, M. (2009) Factors that Promote or Hinder Young Disabled People in Work Participation: A Systematic Review. Journal Occup Rehabil 19, 129-141. http://download.springer.com/static/pdf/115/art%253A10.1007%252Fs10926-009-9169-0.pdf?originUrl=http%3A%2F%2Flink.springer.com%2Farticle%2F10.1007%2Fs10926-009-9169-0&token2=exp=1488453800~acl=%2Fstatic%2Fpdf%2F115%2Fart%25253A10.1007%25252Fs10926-009-9169-0.pdf%20%3ForiginUrl%3Dhttp%253A%252F%252Flink.springer.com%252Farticle%252F10.1007%252Fs10926-009-91690*~hmac=a9bc1bb03a9c9df336edf8ec0e9687f2a91e5c0f68d8c47adf2c103ecd6fc090

Viitattu 8.12.2016.

Barnes, Colin (2012) Disability, Work and Welfare. <http://pf7d7vi404s1dxh27mla5569.wpen-gine.netdna-cdn.com/files/library/Disability-Work-and-Welfare.pdf>. Viitattu 5.3.2017.

Beyer, Stephen & Beyer, Annie (2016) The economic impact of inclusion in the open labour market for persons with disabilities. EASPD. http://www.easpd.eu/sites/default/files/sites/default/files/EuropeanSemester/beyer_study_economic_impact_of_inclusive_labour_markets.pdf. Viitattu 24.1.2017.

Sickness, Disability and Work. Breaking the barriers. (2010) OECD-julkaisuja. http://ec.europa.eu/health/sites/health/files/mental_health/eu_compass/reports_studies/disability_synthesis_2010_en.pdf. Viitattu 26.2.2017.

Eriksson, Päivi & Koistinen Katri (2014) Monenlainen tapaustutkimus. Kuluttajatutkimuskeskus: tutkimuksia ja selvityksiä 11/2014. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/153032/Tutkimuksia%20ja%20selvityksi%C3%A4_11_2014_%20Monenlainen%20tapaustutkimus_Eriksson_Koistinen.pdf?sequence=1. Viitattu 18.2.2016.

Holm, Pasi & Hopponen, Anneli (2007) Vammaisten työkyky vuonna 2007. Vertailua työttömiin. Pellervon taloudellisen tutkimuksen raportteja nro 202. http://ptt.fi/wp-content/uploads/2013/04/ptt-rap202_2607071249.pdf. Viitattu: 31.3.2016.

Kansaneläkelaitos. Työnteko eläkkeellä. <http://www.kela.fi/tyonteko-elakkeella?inheritRedirect=true>. Viitattu: 25.2.2017.

Kauppinen, Timo M., Saikku, Peppi & Kokko Riitta-Liisa (2010) Työttömyys ja huono-osaisuuden kasautuminen. Teoksessa: Marja Vaarama & Pasi Moisio & Sakari Karvonen (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2010. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. <http://thl32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/80297/8cec7cec-5cf3-4209-ba7a-0334ecdb6e1d.pdf?sequence=1#page=235>. Viitattu: 31.3.2016.

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry. Viitattu: 5.3.2016. <http://www.kvtl.fi/fi/tyoelama/tyo--ja-paivatointa/>. Viitattu 5.3.2016.

Klem, Simo (2011) Vammaisten henkilöiden asema välityömarkkinoilla. Loppuraportti Askel-hanke. Helsinki: VATES-säätiö. http://www.vates.fi/media/julkaisut_raportit/_2011/2011_vammaisten-henkiloiden-aseman-tyomarkkinoilla-askel-osahanke-vates-simo-klem.pdf. Viitattu: 5.3.2016.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006). KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. Viitattu 7.3.2017.

Sosiaalihuoltolaki – soveltamisopas (päivitetty 7.12.2016). Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://stm.fi/documents/1271139/1352015/Sosiaalihuoltolain+soveltamisopas.pdf/cb12a5c4-9bfa-4983-adf6-94ca18815f1b>. Viitattu: 2.3.2017.

Transforming Disability into Ability – Policies to Promote Work and Income Security for Disabled People. (2003) OECD -julkaisuja. http://www.virk.is/static/files/4_disability%20to%20ability.pdf. Viitattu 2.3.2016.

Työ- ja elinkeinotoimiston internetsivut (2016) Työolosuhteiden järjestelytuki. http://www.tepalvelut.fi/te/fi/tyonantajalle/loyda_tyontekija/tukea_rekrytointiin/tyoolosuhteiden_jarjestelytuki/index.html. Viitattu: 15.2.2015.

Vammaislainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita. 2015:21. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125919/URN_ISBN_978-952-00-3582-2.pdf?sequence=1. Viitattu: 5.3.2016.

Vesala, Hannu T. & Klem, Simo & Ahlsten, Marika (2015) Kehitysvammaisten ihmisten työllisyystilanne 2013-2014. Helsinki: Kehitysvammaliiton selvityksiä 9. http://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/kehitysvammaliiton_selvityksia_9.pdf. Viitattu: 16.2.2016.

Vesala, Hannu T. & Klem, Simo & Ala-Kauhaluoma, Jarkko & Harkko, Jaakko (2016) Työnantajien kokemuksia kehitysvammaisista työntekijöistä. Helsinki: Kehitysvammaliiton selvityksiä 11. http://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/tyonantajien_kokemuksia_kehitysvammaisista_tyontekijoista.pdf. Viitattu 1.3.2017.

Warr, Peter (2008) Work Values: Some demographic and cultural correlates. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*. 81, 751-775. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1348/096317907X263638/pdf>. Viitattu: 10.2.2016.

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Helsinki: Suomen YK-liitto. http://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/ykn_vammaissopimus_uudistettu_painos_2012.pdf. Viitattu: 19.10.2015.

Säädökset:

Laki ammatillisesta peruskoulutuksesta 630/1998

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta. 23.6.1977/519. (Tekstissä puhutaan kehitysvammalaista)

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (3.4.1987/380) (Tekstissä puhutaan vammaispalvelulaista)

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325

LIITTEET

Liite 1

HEI TYÖKLINIKAN ASIAKAS!

Olen Tampereen yliopiston opiskelija.

Haluan haastatella tutkimukseeni entisiä ja nykyisiä Työklinikan asiakkaita.

Haluan kuulla sinun tarinasi työelämästä:

Minkälaisia haasteita olet kohdannut työharjoitteluissa?

Minkälaista tukea tarvitset työssä?

Minkälainen työ sinua kiinnostaa?

Haluatko tulevaisuudessa palkkatöihin?

Olisin kiitollinen, jos sinä ja tukiverkostosi (esimerkiksi vanhemmat, sosiaalityöntekijä, asumisenohjaaja, työhönohjaaja) suostuisitte haastateltavakseni!

Lisätietoa saat Työklinikan työntekijöiltä

Minnalta ja Kristiinalta.

Terveisin,

Heidi Hieta-aho

Liite 2

1(2)

TUTKIMUSLUPA

Hei,

Opiskelen Tampereen yliopiston Porin yksikössä sosiaalitieteitä. Teen pro gradu –tutkielmani Tampereen kaupunkilähetys ry:n Työklintika–projektille, jonka asiakkaana olet. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, mitä mahdollisia haasteita olet kohdannut työharjoitteluissa tai työssäsi. Haluan myös pohtia kanssasi omia tulevaisuuden suunnitelmiasi työelämän suhteen.

Jos haluat osallistua tutkimukseeni ja annat siihen suostumuksesi, haastattelen sinua yhden kerran. Keskustelen samoista asioista myös sinua tukevien ammatillisten henkilöiden kanssa, kuten esimerkiksi työharjoittelun esimiehesi, sosiaalityöntekijäsi, asumisenojaajasi ja tukihenkilösi kanssa. Sovimme yhdessä, keitä ihmisiä saan haastatella. Lisäksi, annat minulle luvan käyttää projektin työntekijöiden tekemiä muistiinpanoja tutkimuksessani.

Haastattelut nauhoitetaan, koska en ehdi haastattelun aikana kirjoittaa kaikkia vastauksiasi ylös. Kaikki tiedot mitä saan, käsittelen luottamuksellisesti. Lupaan hävittää sekä nauhoitteet että muistiinpanot, kun olen saanut tutkimuksen valmiiksi. Sekä sinun että muiden ihmisten ajatuksia tulee näkyviin tutkimukseeni, mutta sinua ei voi niistä tunnistaa.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, joten voit halutessasi kieltäytyä siitä. Olen kuitenkin erittäin kiitollinen, jos päätät osallistua.

Heidi Hieta-aho

Sosiaalitieteiden opiskelija, Tampereen yliopisto

SUOSTUMUS

Tampereen yliopiston opiskelija Heidi Hieta-aho saa haastatella minua sekä alla mainittuja henkilöitä tutkimustaan varten. Lisäksi annan suostumukseni siihen, että projektityöntekijät saavat luovuttaa muistiinpanoja, jotka koskevat minua, tutkimuksen aineistoksi.

Henkilöt, joita Heidi saa haastatella tutkimustaan varten:

Päiväys ja paikka

Allekirjoitus ja nimen selvennös

HAASTATTELULOMAKE
(TYÖKLINIKKA – PROJEKTIN ASIAKKAALLE)

1 TAUSTATIEDOT

Sukupuoli

Ikä

Asuminen

Koulutus

Työharjoittelukokemus

Työharjoittelupaikat Työlinikalla

2 KÄSITYS ITSESTÄ TYÖNTEKIJÄNÄ

OMAT VAHVUUDET

(Mikä työssä on mukavaa, missä olet hyvä)

OMAT HAASTEET

(Mikä työssä on ikävää, mikä työssä on vaikeaa)

3 ARJEN HAASTEET TYÖHARJOITTELUSSA / TYÖSSÄ

TYÖSTÄ SAATU PALAUTE

(Onko parannettavaa, työnantajan kommentit, oma mielipide)

TYÖNTEKOON VAIKUTTAVAT ASIAT

(Myöhästelyt, sairastelut, ihmissuhdeongelmat, muut)

4 TUEN TARVE TYÖHARJOITTELUSSA/ TYÖSSÄ

TUKIVERKOSTO

(Kuka auttaa /huolehtii)

TUEN TARVE

(Miten tuetaan työasioissa, miten ei tueta)

ASIAT, JOTKA AUTTAVAT JAKSAMAAN TYÖSSÄ

(Asiat, ihmiset, harrastukset)

5 TULEVAISUUS

TYÖ

(Haluatko työpaikan, minkälaisen, järjestyykö työpaikka, mitä itselle merkitsee)

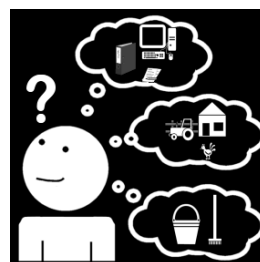
ASUMINEN

(Muutatko omaan asuntoon, vaikuttaako se työntekoon, mitä itselle merkitsee)

SEURUSTELU

(Seurusteletko, tulevaisuuden suunnitelmat, vaikuttaako se työntekoon, mitä itselle merkitsee)

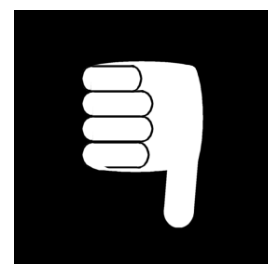
TYÖ

VAHVUUDET

HAASTEET

TUKI

TULEVAISUUS

Liite 5

HAASTATTELULOMAKE

(TYÖKLINIKKA – PROJEKTIN ASIAKKAAN TUKIVERKOSTOLLE)

1 TAUSTATIEDOT

AMMATTI

TYÖNANTAJA

AMMATILLISEN SUHTEEN KESTO

2 KÄSITYS TYÖKLINIKKA – PROJEKTIN ASIAKKAASTA

VAHVUUDET

ARJEN HAASTEET

3 HAASTEET TYÖHARJOITTELUSSA / TYÖSSÄ

TYÖHARJOITTELUSTA SAATU PALAUTE

TYÖNTEKOON VAIKUTTAVAT ASIAT

(Myöhästelyt, sairastelut, sairaudet, ihmissuhdeongelmat, ym.)

4 TUEN TARVE TYÖHARJOITTELUSSA / TYÖSSÄ

ASIAT, JOILLA AUTAN ASIAKASTA JAKSAMAAN TYÖHARJOITTELUSSA

ASIAKKAAN MAHDOLLINEN LISÄTUEN TARVE

5 TULEVAISUUS

TYÖ

(Järjestykö asiakkaan oman alan työpaikka, pärjääkö asiakas työelämässä)

TUKI

(Tarve, onko mahdollista saada)

Liite 6

Liite 6 ei verkkoversiossa. Koko tutkielma luettavissa Tampereen yliopiston Linna-kirjastossa.